

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Кафедра економіки підприємства і міжнародного бізнесу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю

292 «Міжнародні економічні відносини»

на тему:

***Роль міжнародної економічної співпраці у розвитку аграрного
сектору України в умовах глобалізації***

Виконала: студентка 4 курсу, групи МЕ-41
Спеціальності 292 «Міжнародні економічні
відносини»

Хомич Дана Юріївна

Керівник: д.е.н., професор Нікитенко Д. В.

Рецензент: к.е.н., доцент Жемба А. Й.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Навчально-науковий інститут:	Економіки та менеджменту
Кафедра:	Кафедра економіки підприємства і міжнародного бізнесу
Освітній ступінь:	перший (бакалаврський)
Спеціальність (напрямок підготовки)	292 «Міжнародні економічні відносини»

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. завідувача кафедри
економіки підприємства і міжнародного бізнесу

_____ О. М. Гарнага
«___» _____ 2026р.

**ЗАВДАННЯ
ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ (ПРОЕКТУ) СТУДЕНТА**

Хомич Дана Юрївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Роль міжнародної економічної співпраці у розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації»

Керівник роботи: д.е.н., професор Нікитенко Д.В.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджено наказом університету від 26.03.2026 С №-393

2. Строк подання студентом роботи: _____ 15.06.2026р.

3. Вихідні дані до роботи: статистичні та аналітичні матеріали

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП; РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ; РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ; РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ; ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу: роздатковий матеріал

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали і посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Нікитенко Д. В. , д.е.н., професор		
Розділ 2	Нікитенко Д. В. , д.е.н., професор		
Розділ 3	Нікитенко Д. В. , д.е.н., професор		

7. Дата видачі завдання: 26.03.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1	Збір інформації для написання дипломної роботи	29.03.2026	
2	Обробка літературних джерел та аналітичних матеріалів по темі дипломної роботи	06.04.2026	
3	Написання першого розділу роботи та формулювання висновків	20.04.2026	
4	Написання другого розділу роботи та формулювання висновків	18.05.2026	
5	Написання третього розділу та формулювання загальних висновків	01.06.2026	
6	Оформлення дипломної роботи	08.06.2026	
7	Створення презентації для мультимедійного супроводу на захисті кваліфікаційної роботи	17.06.2026	
8	Підготовка доповіді	19.06.2026	

Студентка _____ Дана ХОМИЧ

Керівник роботи (проекту) _____ Дмитро НІКИТЕНКО

РЕФЕРАТ

Робота містить 148 сторінок, 20 таблиць, 23 рисунки, 3 додатки, список використаних джерел містить 105 найменувань.

Роль міжнародної економічної співпраці у розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації

Об'єктом дослідження є процеси розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації й міжнародної економічної співпраці.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку аграрного сектору, зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного аграрного співробітництва та стратегічні напрями модернізації сільських територій України.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних засад розвитку аграрного сектору і сільських територій України в умовах глобалізації, а також обґрунтування стратегічних напрямів поглиблення міжнародної економічної співпраці та модернізації аграрного сектору із урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

Ключові слова: міжнародна економічна співпраця, аграрний сектор, глобалізація, європейська інтеграція.

За результатами дослідження визначено основні проблеми та перспективи міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України, обґрунтовано стратегічні напрями розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень, аналітичних висновків та практичних рекомендацій для удосконалення стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації. Запропоновані у роботі підходи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування під час формування аграрної політики, програм розвитку сільських територій, механізмів міжнародної економічної співпраці та післявоєнного відновлення сільської місцевості.

ABSTRACT

The work contains: 148 pages, 20 tables, 23 figures, 3 appendices, a list of used sources – 105 names.

The role of international economic cooperation in the development of the agrarian sector of Ukraine in the context of globalization

The object of the study is the processes of development of the agrarian sector and rural areas of Ukraine in the context of globalization and international economic cooperation.

The subject of the study is theoretical and practical aspects of the development of the agrarian sector, foreign economic activity, international agricultural cooperation and strategic directions of modernization of rural areas of Ukraine.

The purpose of the work is to study the theoretical and practical principles for the development of the agrarian sector and rural areas of Ukraine in the context of globalization, and to substantiate the strategic directions for deepening international economic cooperation and modernizing the agrarian sector, taking into account international and European experience.

Keywords: international economic cooperation, agrarian sector, globalization, European integration.

According to the study's results, the main problems and prospects of international economic cooperation in the agrarian sector of Ukraine are identified, and the strategic directions for the development of the agrarian sector and rural areas of Ukraine in the context of globalization are substantiated.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using theoretical provisions, analytical conclusions and practical recommendations to improve strategic directions for the development of the agricultural sector and rural areas of Ukraine in the context of globalization. The approaches proposed in the work can be used by state authorities and local governments when forming agricultural policy, rural development programs, mechanisms of international economic cooperation and post-war rural recovery.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	11
1.1. Сутність та форми міжнародної економічної співпраці в умовах глобалізації	11
1.2. Особливості функціонування аграрного сектору в глобальній економіці	23
1.3. Міжнародний досвід розвитку аграрного сектору через економічну співпрацю.....	37
Висновки до розділу 1.....	46
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	49
2.1. Аграрний сектор України в умовах глобалізації.....	49
2.2. Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України.....	65
2.3. Участь України у міжнародних аграрних організаціях та угодах	77
Висновки до розділу 2.....	90
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	93
3.1. Проблеми розвитку міжнародної співпраці в аграрному секторі.....	93
3.2. Напрями поглиблення міжнародної економічної співпраці.....	108
3.3. Стратегічні перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації	118
Висновки до розділу 3.....	129
ВИСНОВКИ.....	131
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	137
ДОДАТКИ.....	121

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена стратегічним значенням аграрного сектору та сільських територій для забезпечення економічної, продовольчої та соціальної безпеки України в умовах глобалізації, євроінтеграційних процесів, воєнних викликів і післявоєнного відновлення держави. Сільські території займають близько 90% території України, а аграрний сектор традиційно залишається однією з провідних галузей національної економіки, забезпечуючи значну частку валютних надходжень, розвиток суміжних галузей та зайнятість населення у сільській місцевості.

У сучасних умовах значення аграрного сектору суттєво посилюється внаслідок глобальних продовольчих викликів, зростання світового попиту на продовольство, кліматичних змін та трансформації міжнародних ринків. Водночас розвиток аграрного сектору потребує переходу до інноваційної, цифрової та екологічно орієнтованої моделі функціонування, розвитку агропереробки та формування продукції з високою доданою вартістю.

Особливої актуальності проблематика розвитку аграрного сектору та сільських територій набула в умовах повномасштабної війни, яка спричинила руйнування логістичної інфраструктури, втрату виробничих потужностей, порушення міжнародних ланцюгів постачання та зростання ризиків продовольчої безпеки. За таких умов важливого значення набувають питання міжнародної економічної співпраці, інтеграції до європейського економічного простору, залучення міжнародної підтримки та післявоєнного відновлення сільських територій України.

Саме необхідність формування ефективної моделі розвитку аграрного сектору, поглиблення міжнародної економічної співпраці та забезпечення сталого розвитку сільських територій України визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблематика розвитку сільських територій, функціонування аграрного сектору та державної

аграрної політики перебуває у центрі уваги багатьох вітчизняних науковців. Теоретичні, методологічні та прикладні аспекти управління розвитком сільських територій досліджували І. Р. Залуцький, А. В. Лісовий, О. І. Павлов, Н. М. Рідей, П. Т. Саблук, К. І. Якуба та інші. Питання нормативно-правового регулювання, стратегічних напрямів розвитку сільських територій і державної підтримки аграрного сектору висвітлені у працях Н. В. Білецької, Т. Ю. Прутської, М. Й. Маліка, Н. В. Павліхи. Теоретичні та практичні аспекти ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій досліджували І. В. Гончаренко, В. С. Дієсперов, С. І. Мельник, Ю. А. Кучеренко, І. М. Куліш, М. П. Талавири та інші.

Водночас сучасні умови глобалізації, євроінтеграційних процесів, цифровізації економіки та післявоєнного відновлення України формують нові виклики для розвитку аграрного сектору й сільських територій. Попри наявність значної кількості наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання міжнародної економічної співпраці аграрного сектору, цифрової та екологічної трансформації виробництва, розвитку агропереробки, інтеграції до європейського економічного простору та формування стратегічних напрямів післявоєнного відновлення сільських територій України.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних засад розвитку аграрного сектору і сільських територій України в умовах глобалізації, а також обґрунтування стратегічних напрямів поглиблення міжнародної економічної співпраці та модернізації аграрного сектору із урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі наукові **завдання**:

- з’ясувати сутність та специфіку розвитку сільських територій як складової аграрної політики держави;
- дослідити нормативно-правові засади управління розвитком сільських територій України;
- проаналізувати міжнародний та європейський досвід розвитку сільських територій і державної підтримки аграрного сектору;

- охарактеризувати сучасний стан розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації;
- дослідити особливості зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України та участі України у міжнародному аграрному співробітництві;
- визначити основні проблеми та перспективи міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України;
- обґрунтувати стратегічні напрями розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації.

Об’єктом дослідження є процеси розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації та міжнародної економічної співпраці.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку аграрного сектору, зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного аграрного співробітництва та стратегічні напрями модернізації сільських територій України.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: метод теоретичного узагальнення та системного аналізу – для дослідження сутності розвитку сільських територій та аграрного сектору; статистичний метод – для аналізу сучасного стану аграрного виробництва, зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної співпраці; порівняльний метод – для дослідження міжнародного та європейського досвіду розвитку аграрного сектору; графічний метод – для візуалізації статистичних даних і стратегічних напрямів розвитку; метод аналізу та синтезу – для формування узагальнень і висновків дослідження.

Інформаційну базу дослідження складають закони України, нормативно-правові акти, міжнародні угоди, офіційні документи Європейського Союзу, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, міжнародних організацій (FAO, World Bank, OECD, ЄБРР), а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, монографії, періодичні видання та

наукові статті з питань розвитку аграрного сектору, сільських територій та міжнародної економічної співпраці.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень, аналітичних висновків та практичних рекомендацій для удосконалення стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації. Запропоновані у роботі підходи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування під час формування аграрної політики, програм розвитку сільських територій, механізмів міжнародної економічної співпраці та післявоєнного відновлення сільської місцевості. Окремі результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності аграрних підприємств, фермерських господарств, дорадчих служб, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання економічних і управлінських дисциплін.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Загальний обсяг роботи складає 148 сторінок, 20 таблиць, 23 рисунки, 3 додатки. Список використаних джерел містить 105 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

1.1 Сутність та форми міжнародної економічної співпраці в умовах глобалізації

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, що супроводжуються зростанням взаємозалежності національних економік, інтенсифікацією міжнародної торгівлі та розширенням форм економічної співпраці між країнами. В цих умовах міжнародна економічна співпраця виступає одним із ключових факторів розвитку галузей національної економіки, зокрема аграрного сектору, який відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та формуванні експортного потенціалу держави [105].

Розвиток аграрного сектору в умовах глобалізації все більше залежить від інтеграції у світові економічні процеси, що передбачає активну участь у міжнародній торгівлі, залучення іноземних інвестицій, впровадження інноваційних технологій та адаптацію до міжнародних стандартів виробництва і якості продукції. Як зазначається у дослідженнях Світової Банку, аграрний сектор є не лише базовою складовою економічного розвитку, а й важливим елементом глобальних ланцюгів створення вартості, що визначає його стратегічне значення в міжнародній економічній системі [105].

У науковій літературі міжнародна економічна співпраця розглядається як система взаємовідносин між країнами, спрямованих на ефективне використання ресурсів, обмін товарами, послугами, технологіями та капіталом. Вона охоплює широкий спектр форм, серед яких ключовими є міжнародна торгівля, інвестиційна діяльність, науково-технічне співробітництво, виробнича

кооперація та інтеграційні процеси. В умовах розвитку глобальної економіки ці форми набувають дедалі більшої складності та взаємопов'язаності.

Особливу роль у розвитку міжнародної економічної співпраці в аграрному секторі відіграють міжнародні організації та інституції, які формують правила функціонування світових ринків продовольства, визначають пріоритети аграрної політики та сприяють гармонізації національних підходів до розвитку сільського господарства. Зокрема, діяльність Food and Agriculture Organization спрямована на забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, підвищення ефективності використання природних ресурсів та подолання глобальних викликів, пов'язаних із продовольчою безпекою [87].

У свою чергу, значний вплив на розвиток міжнародної економічної співпраці здійснює OECD, яка розробляє рекомендації щодо формування ефективної аграрної політики, оцінює рівень державної підтримки сільського господарства та аналізує тенденції розвитку аграрних ринків у глобальному вимірі [92].

Важливим елементом міжнародної економічної співпраці є інтеграційні процеси, які передбачають поглиблення економічних зв'язків між країнами на основі створення спільних ринків, узгодження економічної політики та формування єдиних стандартів. У цьому контексті особливого значення набуває досвід Європейського Союзу, де реалізація спільної аграрної політики забезпечує комплексний підхід до розвитку сільського господарства, поєднуючи економічні, соціальні та екологічні аспекти [84].

Міжнародна економічна співпраця в аграрному секторі також тісно пов'язана з розвитком сільських територій, які є базовим середовищем функціонування аграрного виробництва. Сучасні підходи до розвитку сільських територій передбачають диверсифікацію економічної діяльності, підвищення рівня зайнятості населення та покращення якості життя, що розглядається як важлива складова сталого розвитку [82; 86].

У дослідженнях Р. Чемберса та Я. Скунса наголошується на необхідності комплексного підходу до розвитку сільських територій, який включає не лише

економічні, але й соціальні та інституційні аспекти, що особливо актуально в умовах глобалізації та посилення конкуренції на світових аграрних ринках [78; 96].

Водночас сучасні тенденції розвитку міжнародної економічної співпраці в аграрному секторі пов'язані з посиленням ролі інновацій, цифрових технологій та екологічних стандартів, що визначає нові вимоги до функціонування аграрних підприємств і формує нові можливості для інтеграції у світову економіку [94].

У сучасних наукових дослідженнях категорія «сільська територія» розглядається в контексті функціонування аграрного сектору та його інтеграції у міжнародні економічні процеси. Вона є предметом дослідження економічних, соціальних, екологічних та управлінських наук, що зумовлює відсутність єдиного універсального підходу до її визначення. Така багатогранність зумовлена тим, що розвиток сільських територій у сучасних умовах дедалі більше залежить не лише від внутрішніх чинників, а й від рівня залучення до міжнародної економічної співпраці та глобальних ринків [77].

Водночас у нормативно-правовому полі України відсутнє єдине трактування поняття «сільська територія», що ускладнює формування цілісної державної політики розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації. Зокрема, Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» визначає сільські місцевості як території, розташовані за межами міст і такі, що характеризуються переважно сільськогосподарським виробництвом та відповідною забудовою [48]. У свою чергу, відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», територія розглядається як частина земної поверхні з відповідними природними умовами, ресурсами та просторовими характеристиками [47].

У науковій літературі сутність сільських територій традиційно пов'язується із сільськогосподарською діяльністю населення, однак сучасні підходи розширюють це розуміння, включаючи соціально-економічні, екологічні та інституційні аспекти їх розвитку. Сільська територія виступає не

лише просторовою основою аграрного виробництва, а й складною соціально-економічною системою, розвиток якої залежить від природно-ресурсного потенціалу, географічного положення та рівня економічної активності [12].

З позицій міжнародних досліджень, зокрема праць Ф. Елліса, розвиток сільських територій розглядається крізь призму диверсифікації економічної діяльності, що передбачає вихід за межі виключно аграрного виробництва та інтеграцію в ширші економічні процеси, зокрема міжнародну торгівлю й кооперацію [82]. Аналогічно, Р. Чемберс акцентує увагу на необхідності врахування соціальних аспектів розвитку сільських територій, що набуває особливого значення в умовах глобалізації економіки [78].

У сучасних умовах глобалізації сільські території набувають нового значення як середовище реалізації міжнародної економічної співпраці, оскільки саме на їх основі формується експортний потенціал аграрного сектору, розвиваються інвестиційні процеси та впроваджуються інноваційні технології. Це зумовлює необхідність розгляду їх розвитку не лише з внутрішньоекономічних позицій, а й у контексті інтеграції до світової економічної системи.

У табл. 1.1 наведено основні підходи науковців до визначення сутності поняття «сільські території». Це свідчить про значну диференціацію підходів до його трактування: від просторово-територіального розуміння до комплексного бачення як багатофункціональної соціально-економічної системи. Така різноманітність підходів зумовлена складністю самого об'єкта дослідження, а також трансформаційними процесами, що відбуваються під впливом глобалізації та розвитку міжнародної економічної співпраці.

Узагальнення наукових підходів дає змогу виокремити основні напрями трактування категорії «сільська територія», зокрема:

— як економіко-екологічна категорія, що характеризується сукупністю природно-кліматичних та соціально-економічних умов і спрямована на розвиток сільського господарства з метою забезпечення продовольчих потреб населення (В. С. Дієсперов, Н. М. Рідей, Ю. А. Кучеренко) [12; 57];

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності поняття «сільські території»

№	Визначення	Джерело
1	«Цілісна система зі своєю структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою та умовами життя населення, яка характеризується значною кількістю взаємопов'язаних підсистем із локальними цілями та багаторівневим управлінням»	Гончаренко І.В. [8]
2	«Система економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для розвитку сільського господарства з метою задоволення потреб населення у продуктах харчування та товарах споживання»	Дієсперов В.С. [12]
3	«Відокремлена територія, ідентифікована за адміністративною підпорядкованістю та геопросторовими ознаками, що характеризується певною структурою, ресурсами та умовами розвитку»	Залуцький І.Р. [16]
4	«Обжита місцевість поза межами міст із відповідними природними умовами, ресурсами, населенням і засобами виробництва; з функціональної точки зору — єдність соціальної, виробничої та екологічної сфер»	Лісовий А. В. [25]
5	«Історично сформована у визначених межах системна сукупність, що поєднує адміністративно-територіальну та функціональну приналежність із певним способом життя населення»	Малік М. Й. [26]
6	«Історично сформований елемент поселенської мережі, що поєднує організаційну та функціональну сукупність сільських населених пунктів різного типу»	Мельник С. І. [29]
7	«Двокомпонентне поняття, що відображає сукупність ознак територіального об'єкта з урахуванням галузевої, поселенської та функціональної спрямованості його розвитку»	Павлов О. І. [36]
8	«Економіко-екологічна категорія, що являє собою територіальне утворення зі специфічними соціально-економічними та природно-кліматичними умовами і збалансованим ресурсним потенціалом»	Рідей Н. М., Кучеренко Ю. А. [57]
9	«Багатофункціональна природна, соціально-економічна та виробничо-господарська система з властивими їй структурними та ресурсними характеристиками»	Саблук П. Т. [60]
10	«Багатофункціональна соціально-економічна структура, що характеризується площею земель, чисельністю населення, структурою виробництва та рівнем розвитку інфраструктури»	Талавиря М. П. [66]
11	«Сукупність сільських населених пунктів разом із їх ресурсним потенціалом»	Якуба К. І. [72]

Джерело: розроблено автором.

– як цілісна система зі складною структурою, функціями та зв'язками із зовнішнім середовищем, яка включає взаємопов'язані підсистеми різних типів (І. В. Гончаренко, А. В. Лісовий, О. І. Павлов) [8; 25; 36];

– як адміністративно-територіальна категорія, що історично сформувалася в межах визначених територіальних утворень та характеризується певною організаційною структурою (І. Р. Залуцький, М. Й. Малік, С. І. Мельник, К. І. Якуба) [16; 26; 29; 72];

– як багатофункціональна система, що поєднує просторові, економічні, соціальні та виробничі елементи і функціонує на основі взаємодії між ними (П. Т. Саблук, М. П. Талавиря) [60; 66].

Аналіз наявних підходів дає змогу сформулювати узагальнене бачення цієї категорії з урахуванням сучасних умов розвитку аграрного сектору. Сільська територія може розглядатися як багатокомпонентна система, що поєднує економічні, соціальні, організаційні та екологічні елементи та формує середовище функціонування аграрного виробництва, розвитку підприємництва та реалізації міжнародної економічної співпраці в аграрній сфері.

Для більш глибокого розуміння ролі сільських територій у розвитку аграрного сектору доцільно розглянути їх функціональне призначення, яке формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх, зокрема глобальних, факторів.

До основних функцій сільських територій відносять:

- виробничу, що полягає у забезпеченні потреб суспільства продуктами харчування, сировиною для промисловості та продукцією лісового господарства;
- економічну, яка передбачає розвиток різних видів господарської діяльності та формування економічного потенціалу територій;
- соціально-демографічну, що забезпечує відтворення трудових ресурсів, розвиток соціальної інфраструктури та підтримку життєдіяльності населення;

- екологічну, спрямовану на збереження природного середовища, підтримання екологічної рівноваги та раціональне використання природних ресурсів;
- рекреаційну, яка пов'язана із створенням умов для відпочинку, туризму та оздоровлення населення;
- культурно-етнічну, що передбачає збереження традицій, звичаїв, культурної спадщини та ідентичності сільського населення;
- просторово-комунікаційну, яка забезпечує розміщення виробничих об'єктів та розвиток інженерної і транспортної інфраструктури.

Специфіка сільських територій визначається їх багатофункціональністю та поєднанням економічних, соціальних і екологічних складових. Однією з ключових особливостей є рентний характер аграрної економіки, що зумовлює залежність результатів господарської діяльності від природних умов і ресурсного потенціалу. Крім того, дія об'єктивних економічних законів зумовлює нижчий рівень ефективності сільського господарства порівняно з іншими секторами економіки, що зумовлює необхідність активної участі держави в його регулюванні [5; 37].

Водночас сільські території є джерелом значних економічних і соціальних переваг, зокрема забезпечують виробництво продовольства, формують ресурсну базу економіки, виконують функції просторового розвитку та створюють можливості для рекреаційної діяльності.

У сучасному науковому середовищі відсутні єдині підходи до класифікації сільських територій, що пов'язано з їх різноманітністю та залежністю від регіональних, економічних і соціальних умов. Це зумовлює необхідність використання різних критеріїв класифікації, які враховують рівень розвитку, функціональне призначення та особливості економічної діяльності.

У табл. 1.2 наведено класифікацію типів сільських територій за О. І. Павловим залежно від відповідних критеріїв.

Таблиця 1.2

Класифікація сільських територій за методикою О. І. Павлова

№	Критерій класифікації	Типи сільських територій
1	За ступенем розвитку	високорозвинені; середньорозвинені; слаборозвинені; деградуючі
2	За функціональною складністю	монофункціональні; поліфункціональні
3	За значенням функцій	глобальні; загальнодержавні; регіональні; місцеві
4	За господарськими функціями	аграрні (сільськогосподарські, агропромислові); позааграрні (оздоровчо-рекреаційні, культурно-історичні, природоохоронні, соціальні)
5	За видами та режимами використання	руральні (високоруральні, середньоруральні, низькоруральні); урбаруральні (приміські урбанізовані ареали, урбанізовані зони)
6	За етнічною ознакою	моноетнічні; двоетнічні; поліетнічні
7	За ступенем ресурсозабезпеченості	високоресурсозабезпечені; середньоресурсозабезпечені; недостатньо ресурсозабезпечені
8	За політико-правовим статусом	центри сільських адміністративних територій; зі статусом адміністративно-територіальної одиниці; без статусу адміністративно-територіальної одиниці

Джерело: розроблено автором на основі [36].

А. В. Ключник в основу класифікації сільських територій покладає рівень розвитку їх економічного потенціалу та виокремлює систему критеріїв, що охоплюють виробничо-господарську спрямованість, природно-ресурсний потенціал, рекреаційно-туристичні можливості, розвиток інфраструктури, інтелектуальний та інноваційний потенціал, а також ефективність інвестиційної діяльності [21]. Такий підхід дозволяє розглядати сільські території як складні багатокomпонентні системи, розвиток яких залежить не лише від внутрішніх ресурсів, але й від рівня їх інтеграції у міжнародні економічні процеси, зокрема через залучення інвестицій, розвиток експорту та впровадження інновацій.

У країнах Європейського Союзу класифікація сільських територій здійснюється відповідно до системи NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics), яка використовується для забезпечення порівнянності статистичних даних і формування регіональної політики. Застосування цієї методики дає змогу визначити тип територій залежно від рівня урбанізації та структури населення, що є важливим для розроблення програм підтримки аграрного сектору та розвитку міжнародної економічної співпраці [95].

Відповідно до підходу ЄС, території класифікуються за трьома основними типами (рівень NUTS 3) залежно від частки сільського населення:

1. переважно сільські (predominantly rural), якщо понад 50% населення проживає у сільській місцевості;
2. перехідні (intermediate), якщо частка сільського населення становить від 15% до 50%;
3. переважно міські (predominantly urban), якщо частка сільського населення є меншою за 15% [95].

Зазначена типологія є динамічною та підлягає регулярному оновленню залежно від змін демографічної структури й просторових характеристик регіонів, що забезпечує її актуальність для цілей економічного аналізу та формування політики розвитку.

Важливу роль у дослідженні сільських територій відіграє також класифікація OECD, яка враховує рівень економічної інтегрованості територій та їх доступність до центрів економічної активності. Відповідно до цього підходу виділяють:

- економічно інтегровані регіони, які характеризуються високою щільністю населення, розвиненою інфраструктурою та тісними зв'язками з економічними центрами;
- перехідні регіони із середнім рівнем розвитку, що мають потенціал для економічного зростання завдяки вигідному транспортному розташуванню;
- віддалені регіони, які характеризуються низькою щільністю населення, обмеженими економічними можливостями та високою залежністю від аграрного виробництва [93].

З огляду на територіальну неоднорідність сільських територій, у науковій літературі також застосовується їх групування залежно від просторового розташування та рівня економічного розвитку. Зокрема, виділяють:

- території, розташовані поблизу великих промислових центрів або в межах міських агломерацій;

- регіони, віддалені від центрів економічної активності, але з наявністю сприятливих природних умов для ведення господарства;
- території зі сприятливими умовами для розвитку як аграрного, так і промислового виробництва;
- депресивні регіони, що характеризуються скороченням населення та низьким рівнем економічної активності.

Крім того, сільські території класифікуються за функціональним призначенням залежно від структури зайнятості населення, що дає змогу визначити їхню роль у національній та міжнародній економіці. До основних типів належать території, орієнтовані на сільське господарство, лісове господарство, обслуговування транспортної інфраструктури, промислове виробництво, поєднання аграрної та промислової діяльності, надання адміністративних, соціальних і культурних послуг, обслуговування рекреаційних і туристичних потоків.

У сільській місцевості домінуючим залишається перший функціональний тип населених пунктів, орієнтований на сільське господарство. Саме він формує основу економічної спеціалізації сільських територій та визначає їх місце у національній і міжнародній економіці. У сучасних умовах такі території функціонують у різних організаційно-економічних формах, серед яких важливу роль відіграють сільськогосподарські кооперативи, приватні аграрні підприємства, а також суб'єкти господарювання з різними формами власності. Це створює передумови для інтеграції аграрного виробництва у міжнародні ланцюги доданої вартості та розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Переважаання інших функціональних типів сільських територій, зокрема тих, що пов'язані з транспортною інфраструктурою, промисловим виробництвом або обслуговуванням, сприяє формуванню несільськогосподарських поселень. Такі території відіграють важливу роль у диверсифікації економіки сільської місцевості, що є ключовою передумовою підвищення її конкурентоспроможності та залучення інвестицій. Значна частка територій, орієнтованих на рекреаційну діяльність, зумовлює розвиток

спеціалізованих поселень, таких як курортні зони, туристичні центри та об'єкти медичного обслуговування, що також формують додаткові можливості для міжнародної економічної співпраці.

Сільські територіальні утворення доцільно розглядати як відкриті соціально-економічні системи, що характеризуються динамічністю, нерівномірністю розвитку та залежністю від зовнішніх факторів, зокрема глобальних економічних процесів. Це дає змогу класифікувати їх за низкою ознак, серед яких: політико-правовий статус, функціональна спрямованість, види та режими використання територій, динаміка розвитку, рівень ресурсозабезпеченості та ступінь урбанізованості [102].

У розвинених країнах класифікація сільських територій значною мірою базується на рівні їх інтегрованості в економічні процеси та ступені впливу урбанізації. Зокрема, виділяють:

- урбанізовані сільські території, які характеризуються розвинутою інфраструктурою, високою економічною активністю та тісними зв'язками з великими містами, що сприяє їх активній участі у міжнародній економічній співпраці;
- слабо урбанізовані території, для яких характерні процеси економічного спаду, високий рівень безробіття та міграція населення, що обмежує їх інтеграцію у глобальні ринки;
- депресивні та маргінальні території, де економічний занепад поєднується з обмеженими можливостями диверсифікації господарської діяльності, однак у деяких випадках зберігається потенціал розвитку на основі культурної спадщини та туристичних ресурсів [105].

З економічної точки зору сільські території можуть бути умовно поділені на два основні типи, що визначають їх розвиток та конкурентоспроможність:

- території з конкурентоспроможною економікою, на яких функціонують ефективні підприємства, активно розвивається підприємництво та здійснюється інтеграція у міжнародні ринки;

- території з неконкурентоспроможною економікою, які характеризуються низьким рівнем економічної активності, відтоком населення та обмеженими можливостями розвитку.

Переважна частина сільських територій України належить до другого типу, що зумовлює необхідність формування комплексних програм соціально-економічного розвитку, орієнтованих на підвищення їх інвестиційної привабливості, розвиток інноваційної діяльності та розширення участі у міжнародній економічній співпраці.

Схематично роль сільських територій у системі міжнародної економічної співпраці наведено на рис. 1.1. Вона відображає взаємозв'язок між внутрішнім потенціалом сільських територій і зовнішніми економічними зв'язками, що формуються в умовах глобалізації.

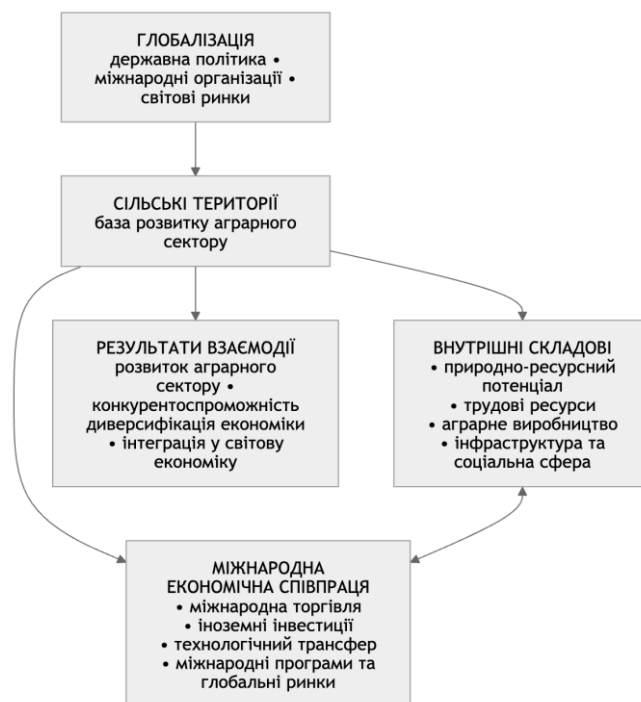

Рис. 1.1 Роль сільських територій у системі міжнародної економічної співпраці

Джерело: авторська розробка

З одного боку, розвиток аграрного сектору визначається наявними ресурсами, виробничими можливостями та соціальною інфраструктурою, з іншого – рівнем залучення до міжнародної економічної співпраці, що включає

торгівлю, інвестиції та трансфер технологій. Взаємодія цих елементів забезпечує підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та його інтеграцію у світову економіку.

Отже, сільські території є складною багатофункціональною соціально-економічною системою, розвиток якої визначається поєднанням природно-ресурсних, виробничих, соціальних та інституційних факторів. В умовах глобалізації їх значення істотно трансформується, оскільки вони виступають не лише базою аграрного виробництва, а й важливим елементом міжнародної економічної системи.

1.2 Особливості функціонування аграрного сектору в глобальній економіці

Аграрний сектор у сучасних умовах розвитку світової економіки зазнає суттєвих трансформацій, обумовлених процесами глобалізації, інтеграції національних економік та формуванням єдиного світового продовольчого ринку. Зростання взаємозалежності країн у сфері виробництва та обміну сільськогосподарською продукцією визначає нові умови функціонування аграрного сектору, що характеризуються посиленням конкуренції, необхідністю дотримання міжнародних стандартів якості та безпеки продукції, а також активізацією зовнішньоекономічної діяльності [105].

В умовах глобалізації аграрний сектор виходить за межі національної економіки та інтегрується у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Це означає, що виробництво, переробка, логістика та збут аграрної продукції все більше пов'язані з міжнародними ринками, транснаціональними компаніями та міжнародними інституціями. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, зокрема Food and Agriculture Organization, яка формує підходи до забезпечення продовольчої безпеки, сталого розвитку сільського господарства та ефективного використання природних ресурсів [87].

Однією з ключових особливостей функціонування аграрного сектору в умовах глобалізації є зростання ролі міжнародної торгівлі. Світові ринки сільськогосподарської продукції характеризуються високим рівнем конкуренції, що зумовлює необхідність підвищення ефективності виробництва, зниження витрат і впровадження інноваційних технологій. При цьому доступ до зовнішніх ринків значною мірою залежить від відповідності продукції міжнародним стандартам якості, екологічності та безпеки.

Важливим чинником розвитку аграрного сектору є залучення іноземних інвестицій, які сприяють модернізації виробництва, впровадженню нових технологій і підвищенню продуктивності праці. Інвестиційна активність у сільському господарстві значною мірою визначається інституційним середовищем, рівнем державної підтримки та інтегрованістю країни у міжнародну економічну систему. У цьому контексті рекомендації OECD відіграють важливу роль у формуванні ефективної аграрної політики та оцінці рівня державного регулювання аграрного сектору [92].

Ще однією важливою особливістю є зростання значення інновацій і цифровізації аграрного виробництва. Використання сучасних технологій, таких як точне землеробство, автоматизація виробничих процесів, цифрові платформи управління, сприяє підвищенню ефективності господарювання та забезпечує конкурентні переваги на світових ринках. У цьому контексті міжнародна економічна співпраця є важливим каналом передачі технологій і знань.

Водночас функціонування аграрного сектору в умовах глобалізації супроводжується низкою ризиків, серед яких особливе місце займають цінова нестабільність на світових ринках, залежність від зовнішньої кон'юнктури, кліматичні зміни та обмеженість природних ресурсів. Це зумовлює необхідність формування адаптивної моделі розвитку аграрного сектору, яка передбачає поєднання внутрішніх ресурсів із можливостями міжнародної економічної співпраці.

Особливості функціонування аграрного сектору також визначаються політикою держави та рівнем її інтеграції у міжнародні економічні об'єднання.

Зокрема, досвід Європейського Союзу свідчить про ефективність комплексного підходу до розвитку сільського господарства, який реалізується в межах спільної аграрної політики та спрямований на підтримку доходів фермерів, розвиток сільських територій і забезпечення сталого використання природних ресурсів [84].

Важливою складовою функціонування аграрного сектору в умовах глобалізації є державне регулювання, яке формує інституційне середовище для розвитку сільського господарства та визначає можливості його інтеграції у міжнародні економічні процеси. У цьому контексті доцільно розглянути законодавчі акти України, що визначають засади розвитку сільських територій та аграрного сектору.

Одним із базових нормативно-правових актів є Закон УРСР від 17.10.1990 № 400-XII «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [46], яким було закладено основи державної політики з підтримки аграрного сектору та визначено стратегічну роль села в національній економіці. У цьому Законі вперше було проголошено необхідність відродження селянства як ключового суб'єкта аграрних відносин, що мало забезпечити формування ефективної моделі господарювання.

Нормативні положення Закону передбачають створення сприятливих умов для функціонування аграрного сектору, зокрема шляхом надання товаровиробникам права вибору форм власності, розвитку ресурсної бази, підтримки інвестиційної діяльності та формування соціальної інфраструктури. Важливим аспектом є також визначення пріоритетності розвитку сільських територій у державній економічній політиці, що передбачає спрямування фінансових ресурсів на зміцнення матеріально-технічної бази агропромислового комплексу та соціальної сфери [46].

Разом з тим, аналіз практичної реалізації положень зазначеного Закону свідчить про їх обмежену ефективність, оскільки значна частина задекларованих норм має декларативний характер і не забезпечена достатнім фінансовим та організаційним механізмом реалізації. Це, у свою чергу,

негативно впливає на конкурентоспроможність аграрного сектору та обмежує його можливості повноцінної інтеграції у міжнародні економічні процеси.

Подальший розвиток нормативної бази відображено у Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [45], який визначає комплексний підхід до розвитку аграрного сектору та сільських територій. У цьому документі особливу увагу приділено вирішенню соціально-економічних проблем села, розвитку інфраструктури, регулюванню демографічних процесів, підвищенню рівня зайнятості та підтримці депресивних територій.

Водночас в умовах глобалізації значення державної аграрної політики значно розширюється, оскільки вона має не лише забезпечувати внутрішній розвиток галузі, а й сприяти її інтеграції у світову економіку. Це передбачає адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, створення сприятливого інвестиційного клімату та розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

У сучасних умовах функціонування аграрного сектору стратегічним завданням державної аграрної політики є нарощування соціально-економічного потенціалу сільських територій та забезпечення його сталості. Відповідні засади закріплені у Законі України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» [39], який визначає ключові напрями державного регулювання у бюджетній, кредитній, ціновій та інших сферах управління з метою стимулювання розвитку аграрного виробництва та формування ефективного аграрного ринку.

Законодавчо визначено, що державна підтримка спрямована, зокрема, на розвиток малих та середніх форм господарювання, що відповідає сучасним світовим тенденціям розвитку аграрного сектору, де значну роль відіграють сімейні фермерські господарства. Згідно з положеннями Закону, пріоритетна підтримка надається господарствам із обмеженим земельним банком та рівнем доходів, що сприяє підвищенню їх економічної стійкості та конкурентоспроможності [39]. Такий підхід відповідає практикам розвинених

країн, де підтримка малих виробників є важливим елементом аграрної політики та інструментом забезпечення продовольчої безпеки.

В умовах глобалізації державна підтримка аграрного сектору набуває додаткового значення, оскільки сприяє адаптації національного виробництва до вимог міжнародних ринків, підвищенню якості продукції та розширенню можливостей участі у міжнародній економічній співпраці. Це включає як фінансову підтримку, так і створення інституційних умов для розвитку експорту, залучення інвестицій і впровадження інновацій.

Слід зазначити, що сучасна модель розвитку аграрного сектору України ґрунтується на концепції сталого розвитку, яка передбачає збалансоване поєднання економічних, соціальних і екологічних складових. Відповідні принципи були закладені у «Концепції сталого розвитку населених пунктів» [44] та отримали подальший розвиток у «Концепції розвитку сільських територій» [51] і «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» [49].

Реалізація положень «Концепції розвитку сільських територій» орієнтована на впровадження ефективної моделі розвитку, яка враховує міжнародний досвід та спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, підвищення рівня життя населення та раціональне використання природних ресурсів. Важливою характеристикою цієї моделі є досягнення балансу між економічним зростанням, соціальним розвитком і збереженням довкілля, що відповідає сучасним глобальним тенденціям розвитку аграрного сектору.

Ключові цілі та завдання сталого розвитку сільських територій в Україні відображені у таблиці 1.3.

Метою Концепції сталого розвитку сільських територій до 2025 р. є формування організаційних, правових та фінансових передумов для їх комплексного розвитку, що відповідає сучасним умовам функціонування аграрного сектору та його інтеграції у міжнародний економічний простір.

Таблиця 1.3

Ключові цілі та завдання Концепції сталого розвитку до 2025 р. в
контексті розвитку сільських територій

№	Цілі	Завдання
1	Створення комфортних умов проживання в сільській місцевості	Забезпечення житлових потреб сільського населення, молодих сімей та молодих фахівців
2	Стимулювання інвестиційної активності в аграрному секторі через розвиток інфраструктури	Підвищення рівня забезпеченості сільських населених пунктів об'єктами соціальної та інженерної інфраструктури
3	Сприяння технологізації робочих місць у сільській місцевості	Концентрація ресурсів у межах інвестиційних проєктів для розвитку аграрного сектору та модернізації сільських територій
4	Активізація участі сільського населення у вирішенні питань місцевого значення	Надання грантової підтримки місцевим ініціативам та розвитку громад
5	Формування позитивного іміджу сільського способу життя	Популяризація досягнень у сфері розвитку сільських територій та підвищення привабливості проживання в селі

Джерело: розроблено автором на основі [6].

Реалізація цієї мети передбачає:

- диверсифікацію економічної діяльності у сільській місцевості, що сприяє зменшенню залежності від аграрного виробництва та розширенню можливостей участі у міжнародних ринках;
- підвищення рівня реальних доходів населення за рахунок розвитку як сільськогосподарської, так і несільськогосподарської діяльності, що забезпечує зростання економічної стійкості територій;
- досягнення гарантованих соціальних стандартів та покращення умов проживання сільського населення, що є важливою передумовою збереження трудового потенціалу;
- забезпечення охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відновлення природних ресурсів, що відповідає глобальним екологічним вимогам;
- збереження сільського населення як носія національної ідентичності, культури та духовності;

- розширення можливостей територіальних громад щодо самостійного вирішення соціально-економічних проблем;
- адаптацію національного законодавства у сфері сільського розвитку до стандартів Європейського Союзу, що є важливим елементом інтеграції України у міжнародний економічний простір [51].

Ключові цілі та індикатори, визначені у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, в контексті розвитку сільських територій наведено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Ключові цілі та індикатори Стратегії сталого розвитку України до 2030 р.
в контексті розвитку сільських територій

№	Ціль	Індикатор	Цільові показники
1	Підвищення доходів і продуктивності сільського господарства та дрібних виробників аграрної продукції	Продуктивність праці в сільському господарстві, тис. дол. США на одного зайнятого	2020 – 10,0 2025 – 12,5 2030 – 15,0
2	Розширення площ сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом	Площа сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, тис. га	2020 – 500 2025 – 1500 2030 – 3000
3	Забезпечення розвитку сільських територій на основі сталого планування та управління	Питома вага адміністративно-територіальних одиниць, що впроваджують стратегії сталого розвитку, %	2020 – 80 2025 – 100 2030 – 100

Джерело: розроблено автором на основі [49].

Аналіз ключових цілей та індикаторів Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., наведених у таблиці 1.4, свідчить про орієнтацію державної політики на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору та розвиток сільських територій відповідно до сучасних міжнародних тенденцій. Зокрема, передбачається зростання продуктивності праці в аграрному секторі до 15 тис. дол. США на одного зайнятого, розширення площ органічного виробництва до 3 млн га, а також забезпечення повного охоплення територій процесами стратегічного планування розвитку на засадах сталості [49].

Реалізація зазначених орієнтирів передбачає трансформацію підходів до аграрної політики, зокрема зміщення акценту від вузької підтримки сільськогосподарського виробництва до комплексного розвитку сільських територій. Такий підхід спрямований на підвищення якості життя населення, розвиток інфраструктури, формування економічної активності та зростання добробуту сільських громад.

Стратегія сталого розвитку України до 2030 року визначає цілісну систему стратегічних і операційних пріоритетів, спрямованих на інтеграцію економічного, соціального та екологічного розвитку. Вона передбачає впровадження нової моделі економічного зростання, орієнтованої на забезпечення високого рівня життя населення, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та збереження природного середовища. Важливим інструментом реалізації цих положень є Національний план дій, який забезпечує практичну імплементацію стратегічних цілей.

У межах реалізації операційної цілі, пов'язаної з розвитком аграрної сфери, передбачається комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Йдеться про розвиток малих форм господарювання, зростання частки продукції переробної промисловості у структурі експорту, впровадження екологічно збалансованих технологій виробництва, підвищення продуктивності праці та доходів виробників, а також забезпечення доступу до ресурсів, фінансових інструментів і ринків збуту.

Окрему увагу приділено розвитку інфраструктури, інновацій та наукових досліджень, що сприяє модернізації аграрного виробництва й його адаптації до вимог глобального ринку. Важливими напрямками є також забезпечення продовольчої безпеки, стабільного функціонування аграрних ринків і дотримання міжнародних стандартів якості продукції.

Нормативно-правові засади управління розвитком сільських територій визначають сукупність законодавчих актів, інституційних механізмів та інструментів реалізації державної аграрної політики. Вплив держави на розвиток аграрного сектору здійснюється переважно через фінансово-бюджетні

механізми, які включають державне інвестування, систему субсидій і пільгового кредитування, податкові інструменти, а також фінансування регіональних програм розвитку. Важливу роль відіграють формування місцевих бюджетів і створення спеціальних фондів, спрямованих на підтримку сільських територій.

У таблиці 1.5 наведено методи державного регулювання аграрного сектору в Україні.

Таблиця 1.5

Методи державного регулювання аграрного сектору в Україні

№	Група методів	Інструменти регулювання	Правова основа
1	Адміністративні методи	Реєстрація та ліцензування аграрних підприємств; регламентація їх діяльності; стандартизація та сертифікація продукції	Закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України
2	Адміністративні методи	Встановлення квот у сфері зовнішньоекономічної діяльності; державне замовлення; адміністративні обмеження та заборони	Нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади
3	Економічні методи	Фінансово-кредитне регулювання; податкове стимулювання; інвестиційна підтримка	Закони України, бюджетне та податкове законодавство
4	Економічні методи	Регулювання цін; бюджетне фінансування; розвиток регіональних ринків	Державні програми, рішення органів місцевого самоврядування

Джерело: розроблено автором на основі [25].

Як свідчать дані таблиці 1.5 адміністративні методи передбачають встановлення порядку реєстрації та ліцензування аграрних підприємств, регламентацію їх діяльності, запровадження стандартів і сертифікації продукції, а також застосування інструментів зовнішньоекономічного регулювання, зокрема квотування, державного замовлення та адміністративних обмежень. Їх використання спрямоване не лише на впорядкування функціонування аграрного сектору, а й на захист національних економічних інтересів у системі світових господарських зв'язків, зокрема через контроль експортно-імпортних операцій [25].

Економічні методи регулювання, на відміну від адміністративних, базуються на створенні таких умов, за яких суб'єкти господарювання самостійно обирають найбільш ефективні напрями діяльності, що водночас відповідають стратегічним цілям державної політики. До них належать фінансово-кредитні інструменти, податкове стимулювання, інвестиційна підтримка, регулювання цін і бюджетне фінансування, а також заходи розвитку регіональних ринків. Застосування цих методів дозволяє підвищити ефективність функціонування аграрного сектору та сприяє його інтеграції у міжнародні економічні процеси.

Державне регулювання аграрного сектору України здійснюється на основі чинного законодавства, яке включає закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, а також рішення центральних і місцевих органів влади. Реалізація регуляторної політики відбувається через такі інструменти, як планування, прогнозування, програмування та контроль, що забезпечують комплексний підхід до розвитку галузі.

Водночас в Україні зберігається проблема нерівномірного розподілу фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку аграрного сектору. Значна частина державної допомоги концентрується у великих аграрних підприємствах, тоді як малі та середні виробники, які виконують важливу соціально-економічну функцію, мають обмежений доступ до фінансових ресурсів. Це знижує потенціал розвитку сільських територій і стримує формування конкурентного середовища [4].

Державна підтримка аграрного сектору реалізується як за рахунок бюджетних, так і позабюджетних джерел. Бюджетна підтримка передбачає фінансування програм розвитку, надання субсидій та реалізацію державних інвестиційних проєктів. Позабюджетні інструменти включають заходи економічної політики, спрямовані на регулювання цін, тарифів, податкових пільг і зовнішньоторговельних відносин. Такий підхід дозволяє державі впливати на розвиток аграрного сектору як безпосередньо, так і опосередковано.

За характером впливу державну підтримку доцільно розглядати як багаторівневу систему, що охоплює прямі, умовно-прямі та непрямі форми. Пряма підтримка здійснюється через бюджетні асигнування та програми фінансування, умовно-пряма – через інструменти, що опосередковано впливають на аграрний сектор, а непряма – через створення загальних економічних умов для розвитку підприємництва та стимулювання виробництва [12].

У таблиці. 1.6 наведено класифікацію форм державної підтримки аграрного сектору.

Таблиця 1.6

Характеристика основних напрямів державної підтримки аграрного сектору

№	Пряма підтримка	Умовно-пряма підтримка	Непряма підтримка
1	Надання субсидій аграрним підприємствам на виробництво та модернізацію матеріально-технічної бази	Реструктуризація заборгованості підприємств перед бюджетом, позабюджетними фондами та постачальниками ресурсів	Державні закупівлі сільськогосподарської продукції
2	Субсидування кредитування аграрних товаровиробників	Запровадження податкових стимулів та пільгових режимів оподаткування	Захист національних товаровиробників на зовнішніх ринках та регулювання зовнішньоекономічних відносин
3	Фінансування капітальних витрат аграрних підприємств	Розвиток наукових досліджень та освітнього потенціалу аграрної сфери	Регулювання ринку аграрної продукції через інтервенційні механізми
4	Компенсація частини витрат на страхування врожаю	Реалізація державних програм і національних проєктів розвитку аграрного сектору	Стабілізація цінової кон'юнктури на аграрних ринках

Джерело: розроблено автором на основі [12].

У сучасних умовах державна підтримка аграрного сектору з метою розвитку сільських територій реалізується за двома взаємопов'язаними напрямками, що відображають як поточні потреби господарювання, так і стратегічні цілі розвитку галузі. Перший напрям спрямований на підвищення доходності аграрних підприємств і передбачає застосування інструментів цінового регулювання, страхування ризиків, компенсації витрат, а також податкового й тарифного стимулювання. Такі заходи дозволяють стабілізувати

фінансовий стан товаровиробників, знизити вплив ринкових коливань і забезпечити їх конкурентоспроможність, у тому числі на зовнішніх ринках.

Другий напрям державної підтримки орієнтований на матеріально-технічний розвиток аграрного сектору та передбачає модернізацію виробничої бази, впровадження інновацій і розвиток людського капіталу. Це включає субсидування придбання техніки, підтримку науково-дослідної діяльності, розвиток лізингових механізмів, фінансування виробничого будівництва та підготовку кваліфікованих кадрів. Реалізація цих заходів сприяє підвищенню продуктивності праці, технологічному оновленню аграрного виробництва та його адаптації до вимог глобального ринку.

Регіональний аспект розвитку аграрного сектору в Україні характеризується значною диференціацією, що зумовлює необхідність застосування спеціалізованих інструментів державної політики. Зокрема, для забезпечення збалансованого розвитку регіонів використовуються механізми міжбюджетного вирівнювання, а також програмно-проектний підхід до реалізації державних і регіональних програм. Це дозволяє враховувати специфіку територій, їх ресурсний потенціал і рівень соціально-економічного розвитку.

Сучасні інструменти регіональної аграрної політики відображають комплексний характер управлінського впливу та поєднують економічні, організаційні й інституційні заходи, спрямовані на розвиток аграрного сектору та інтеграцію сільських територій у національну і міжнародну економічну систему. Взаємозв'язок цих інструментів та напрямів управлінського впливу представлено на рисунку 1.2.

Схематично інструменти регіональної аграрної політики представлено на рисунку 1.2. Вони включають фінансові, організаційні та стратегічні механізми, що забезпечують реалізацію державної політики розвитку сільських територій. Їх поєднання дозволяє формувати комплексний підхід до управління аграрним сектором, підвищувати ефективність використання ресурсів та сприяти інтеграції сільських територій у національну й міжнародну економічну систему.

Рис. 1.2 Інструменти регіональної аграрної політики в умовах розвитку сільських територій

Джерело: сформовано автором на основі

У сучасних умовах одним із найбільш ефективних інструментів державного регулювання аграрного сектору є програмно-цільовий підхід, який забезпечує прямий зв'язок між використанням бюджетних ресурсів і досягненням конкретних соціально-економічних результатів. Його застосування дає змогу підвищити ефективність державної політики, орієнтуючи її на досягнення визначених стратегічних цілей розвитку сільських територій.

Специфіка програм і проєктів регіонального розвитку полягає у їх комплексному характері, що передбачає поєднання різних рівнів управління, значні обсяги ресурсного забезпечення та довгостроковість реалізації. Такі проєкти вимагають створення ефективних організаційних механізмів взаємодії між державними органами, місцевим самоврядуванням і суб'єктами господарювання. Відповідно до чинного законодавства, проєкти регіонального розвитку розглядаються як сукупність взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення конкретних соціально-економічних проблем із чітко визначеними ресурсами, строками та учасниками реалізації [14].

Програмно-цільовий підхід реалізується через державні цільові програми, які є комплексом взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за ресурсами, строками та виконавцями. Вони спрямовані на розв'язання ключових проблем розвитку економіки, окремих галузей і регіонів. Важливою особливістю таких програм є їх орієнтація на досягнення конкретного результату, що передбачає чітке визначення цілей, механізмів реалізації, ресурсного забезпечення та очікуваних соціально-економічних ефектів [16].

У контексті розвитку аграрного сектору застосування програмно-цільового підходу дає змогу враховувати конкурентні переваги окремих регіонів, забезпечувати цільове використання фінансових ресурсів і підвищувати ефективність державної підтримки. При цьому ключовим є забезпечення взаємозв'язку між обсягами фінансування та досягнутими результатами, що створює передумови для підвищення прозорості та результативності бюджетної політики.

Важливу роль у розвитку програмного підходу відіграє міжнародний досвід. У країнах Європейського Союзу програмно-цільовий метод широко використовується для подолання регіональних диспропорцій, підтримки сільських територій і стимулювання місцевих ініціатив. Реалізація програм супроводжується системним моніторингом, регулярною оцінкою результатів та залученням незалежних експертів, що забезпечує високий рівень ефективності використання ресурсів. Застосування програмно-цільового підходу в Україні створює можливості для підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектору, розвитку сільських територій та їх поступової інтеграції у міжнародний економічний простір.

Таким чином, сучасний аграрний сектор функціонує як складна соціально-економічна система, розвиток якої визначається взаємодією державного регулювання, ринкових механізмів і міжнародної економічної співпраці, що формує передумови для його конкурентоспроможності та інтеграції у глобальний економічний простір.

1.3 Міжнародний досвід розвитку аграрного сектору через економічну співпрацю

У сучасних умовах глобалізації міжнародний досвід розвитку аграрного сектору набуває особливого значення, оскільки дозволяє визначити ефективні механізми інтеграції національного сільського господарства у світову економічну систему. Економічна співпраця між країнами виступає важливим інструментом підвищення продуктивності аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та формування конкурентоспроможного аграрного сектору.

Розвиток аграрного сектору в провідних країнах світу значною мірою базується на активному використанні інструментів міжнародної економічної співпраці, серед яких ключове місце займають зовнішня торгівля, інвестиційна взаємодія, трансфер технологій, участь у міжнародних організаціях та реалізація спільних програм розвитку. Такі підходи дозволяють не лише забезпечити стабільне функціонування аграрного виробництва, але й підвищити ефективність використання ресурсів, адаптуватися до змін світової кон'юнктури та впроваджувати інноваційні рішення.

Особливу роль у формуванні міжнародних підходів до розвитку аграрного сектору відіграють Food and Agriculture Organization та World Bank, які розробляють рекомендації щодо забезпечення сталого розвитку сільського господарства, підтримки сільських територій і підвищення ефективності аграрної політики. Їх діяльність спрямована на сприяння інтеграції країн у світову продовольчу систему та забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору.

Важливим напрямом міжнародної економічної співпраці є участь країн у глобальних аграрних ринках, що передбачає не лише експортно-імпортні операції, але й формування довгострокових партнерських відносин, розвиток логістичної інфраструктури та забезпечення відповідності продукції міжнародним стандартам. У цьому контексті аграрний сектор виступає як

складова глобальних ланцюгів створення доданої вартості, де кожна країна займає певну нішу залежно від рівня розвитку, ресурсного потенціалу та технологічного забезпечення.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективний розвиток аграрного сектору неможливий без поєднання державного регулювання та ринкових механізмів, а також без активного залучення до міжнародної економічної співпраці. Це проявляється у впровадженні програм підтримки фермерських господарств, розвитку інноваційної інфраструктури, стимулюванні інвестицій та забезпеченні доступу до зовнішніх ринків.

Подальший аналіз міжнародного досвіду розвитку аграрного сектору доцільно здійснювати на прикладі окремих країн та регіонів, що дозволить виявити найбільш ефективні моделі економічної співпраці та визначити можливості їх адаптації в Україні.

Значний інтерес для дослідження становить досвід розвитку аграрного сектору та сільських територій у Сполучених Штатах Америки, який сформувався на основі поєднання ринкових механізмів і ефективної державної підтримки. На відміну від багатьох країн, аграрна політика США характеризується переважанням непрямих форм державного впливу, що передбачають створення сприятливих умов для самостійного розвитку сільських територій за активної участі місцевих громад та бізнесу [23].

У США сформувалася модель, за якої держава не здійснює жорсткого адміністративного втручання у розвиток сільських територій, а виступає як інституційний координатор, забезпечуючи нормативно-правове середовище, фінансову підтримку та інформаційно-консультаційні послуги. Важливим елементом цієї моделі є система дорадчих служб (Extension Service), яка забезпечує поширення інновацій, передачу знань і підвищення ефективності аграрного виробництва. Саме ця система стала одним із ключових механізмів розвитку сільських територій, сприяючи адаптації фермерських господарств до змін ринкової кон'юнктури та впровадженню сучасних технологій.

Історично сільське господарство відігравало визначальну роль у розвитку економіки США, виступаючи основою формування підприємницької активності та гарантією економічної стабільності для значної частини населення. Однак із часом, унаслідок зростання продуктивності та технологічного розвитку, аграрний сектор зіткнувся з проблемою перевиробництва, що зумовило необхідність активного державного втручання для стабілізації ринку [26].

У відповідь на ці виклики було сформовано систему державної підтримки, яка еволюціонувала від прямих субсидій до більш складних фінансово-економічних інструментів. Особливе значення має впровадження програм страхування аграрних ризиків, які стали ключовим елементом аграрної політики США. Зокрема, сучасна система підтримки передбачає компенсаційні механізми у разі зниження ринкових цін або доходів фермерів, що дозволяє зменшити вплив коливань світової кон'юнктури та підвищити стабільність аграрного виробництва.

Державна підтримка страхування є одним із найбільш ефективних інструментів регулювання аграрного сектору, оскільки дозволяє поєднувати ринкові механізми з державним стимулюванням. У США значна частина страхових премій субсидується державою, що забезпечує доступність страхових продуктів для фермерів і сприяє активному використанню інструментів управління ризиками. Це особливо важливо в умовах глобальних змін клімату та зростання нестабільності на світових аграрних ринках.

Крім фінансових інструментів, значна увага приділяється розвитку інфраструктури, підтримці малого та середнього аграрного бізнесу, а також інвестуванню в людський капітал. Розвиток освіти, охорони здоров'я, житлово-комунальної інфраструктури та цифрових мереж сприяє підвищенню якості життя сільського населення та створює передумови для економічного зростання. Важливим є також стимулювання підприємницької активності та диверсифікація економіки сільських територій, що дозволяє зменшити їх залежність від аграрного виробництва.

Міжнародний аспект розвитку аграрного сектору США проявляється у високому рівні інтеграції в глобальні ринки, активній участі у міжнародній торгівлі та використанні сучасних фінансових і організаційних інструментів співпраці. Це дозволяє американському аграрному сектору зберігати високий рівень конкурентоспроможності та ефективно адаптуватися до змін у світовій економіці.

Таким чином, досвід США демонструє ефективність моделі розвитку аграрного сектору, що базується на поєднанні ринкових механізмів, державної підтримки та активної участі у міжнародній економічній співпраці, що є важливим орієнтиром для формування аграрної політики України.

Досвід країн Європейського Союзу є особливо важливим для України, оскільки саме європейська модель аграрної політики поєднує підтримку сільськогосподарського виробництва, розвиток сільських територій, екологічну відповідальність та інтеграцію аграрного сектору у спільний ринок. Історично політика розвитку сільських територій у країнах ЄС була зорієнтована передусім на підтримку виробництва, модернізацію аграрного бізнесу та розвиток сільської інфраструктури. Водночас у сучасних умовах акценти поступово зміщуються від кількісного нарощування виробництва до підвищення якості життя населення, диверсифікації сільської економіки та екологізації аграрної діяльності [24].

У країнах ЄС розвиток сільських територій дедалі частіше пов'язується з формуванням так званої «нової економіки», яка охоплює цифрові послуги, біотехнології, інноваційне виробництво, органічне землеробство, сільський туризм та онлайн-маркетинг продукції з високою доданою вартістю. Такий підхід дозволяє поєднувати традиційне аграрне виробництво з новими формами підприємництва, що особливо важливо в умовах глобалізації та посилення конкуренції на світових ринках.

Основним інституційним механізмом розвитку аграрного сектору в ЄС є Спільна аграрна політика, яка забезпечує фінансову підтримку фермерів, стабілізацію аграрних ринків, розвиток сільських територій і впровадження

екологічних стандартів. Сучасна модель САП орієнтована не лише на підтримку виробництва, але й на забезпечення справедливого розподілу ресурсів, сталий розвиток громад, технологічну модернізацію, екологічну безпеку та збереження якості життя у сільській місцевості [73; 84].

Попри високий рівень конкуренції та вимоги до функціонування вільного ринку, аграрний сектор Європейського Союзу залишається одним із найбільш підтримуваних секторів економіки. Це пояснюється його стратегічним значенням для продовольчої безпеки, зайнятості, екологічної стабільності та розвитку сільських територій. Фінансово-економічна підтримка виробників у ЄС здійснюється через прямі платежі, програми розвитку сільських територій, екологічні інструменти, інвестиційні гранти та механізми підтримки молодих фермерів.

Показовим прикладом ефективного використання інновацій та міжнародної економічної співпраці є Нідерланди, які належать до провідних світових експортерів аграрної продукції. Їхній успіх пояснюється не лише високою продуктивністю сільського господарства, а й активним впровадженням сучасних технологій, розвитком логістики, орієнтацією на якість продукції та екологічну безпеку. Пріоритетами аграрної політики Нідерландів є сталий розвиток, інновації, покращення умов утримання тварин, використання відновлюваних джерел енергії та зменшення негативного впливу на довкілля.

Важливим інструментом підтримки фермерів у Нідерландах є державні гарантії за кредитами, які надаються малим і середнім підприємствам, а також молодим фермерам. Такі програми спрямовані на модернізацію виробництва, підвищення якості продукції, поліпшення умов утримання тварин та оновлення технічної бази. Особлива увага приділяється залученню молоді до аграрного бізнесу, оскільки проблема старіння фермерського населення є актуальною для багатьох країн ЄС.

Окремим напрямом є підтримка екологічного виробництва. У Нідерландах держава стимулює фермерів, які відмовляються від використання

хімікатів і пестицидів, а також сприяє розширенню збуту органічної продукції шляхом співпраці з торговельними мережами та агропромисловими об'єднаннями. Крім того, значна увага приділяється використанню біомаси та відновлюваної енергетики у фермерських господарствах, що відповідає загальноєвропейському курсу на декарбонізацію та екологізацію виробництва.

Франція також демонструє високий рівень державної підтримки аграрного сектору. Основою французького сільського господарства є приватне землеволодіння та фермерські господарства, однак держава активно впливає на розвиток галузі через механізми пільгового кредитування, субсидування, підтримку технічного оновлення та регулювання аграрних ринків. Особливістю французької моделі є поєднання національної підтримки з фінансовими інструментами Європейського Союзу, що забезпечує стійкість аграрного сектору та його конкурентоспроможність.

Для України важливим є також досвід Польщі, яка після вступу до ЄС змогла суттєво посилити позиції аграрного сектору завдяки використанню європейських фондів, підтримці малих господарств, розвитку кредитних механізмів і модернізації сільської інфраструктури. Польська модель демонструє значення децентралізації, принципу субсидіарності та активної ролі регіональних органів влади у розвитку сільських територій [9].

Важливим елементом європейського досвіду є розвиток сільськогосподарської кооперації. У країнах ЄС кооперативи виконують не лише виробничі, але й збутові, сервісні, інвестиційні та соціальні функції. Вони забезпечують фермерам доступ до ринків, зменшують залежність від посередників, сприяють підвищенню якості продукції та інтеграції малих виробників у ланцюги доданої вартості. У Скандинавських країнах, Нідерландах, Німеччині та Франції кооперативи є важливими каналами реалізації аграрної продукції та чинником стабільності сільської економіки [25; 33].

Отже, європейський досвід свідчить, що розвиток аграрного сектору через міжнародну економічну співпрацю базується на поєднанні державної підтримки, інновацій, екологічних стандартів, кооперації та активної участі у

спільному ринку. Для України цей досвід є особливо цінним у контексті євроінтеграції, модернізації аграрного виробництва та посилення конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Ще одним важливим прикладом для аналізу є досвід Китайської Народної Республіки, аграрна політика якої формувалася в умовах масштабних соціально-економічних трансформацій, переходу до ринкових механізмів та активного залучення країни до міжнародної економічної співпраці. Для України цей досвід становить інтерес з огляду на наявність певних спільних рис, зокрема тривалого домінування аграрного виробництва, необхідності реформування сільського господарства та пошуку ефективних механізмів поєднання державного регулювання з ринковими інструментами [27].

У сучасному Китаї розвиток сільських територій розглядається як один із ключових напрямів соціально-економічної модернізації держави. Особливе значення надається не лише підвищенню продуктивності аграрного виробництва, а й розширенню економічних можливостей сільського населення. У цьому контексті важливим стало реформування системи землекористування, поступовий перехід від адміністративного розподілу земельних ресурсів до більш гнучких механізмів їх використання та залучення до ринкового обігу [27].

Аграрна політика КНР розвивалася як складова загальної економічної стратегії держави, спрямованої на модернізацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення продовольчої безпеки. Її специфіка полягає у поєднанні сильної ролі держави з поступовим розширенням ринкових механізмів. Такий підхід дозволив Китаю сформувати багатоукладну модель аграрної економіки, яка забезпечила зростання виробництва продовольства, підвищення доходів сільського населення та створення передумов для подальшої модернізації.

Важливим чинником успіху китайської аграрної політики стало активне використання міжнародного досвіду та технологічного трансферу. Китай цілеспрямовано залучав зарубіжні технології, обладнання, інноваційні рішення та управлінські практики, адаптуючи їх до національних умов. Це дозволило

суттєво прискорити технічне оновлення аграрного сектору, підвищити рівень механізації, електрифікації, хімізації виробництва, а також поліпшити якість сортів рослин і порід тварин [34].

Міжнародна економічна співпраця стала одним із ключових інструментів розвитку китайського аграрного сектору. Вона реалізовувалася через залучення іноземних інвестицій, створення спеціальних економічних зон, розвиток прикордонного економічного співробітництва та зон вільної торгівлі. Такі механізми сприяли притоку капіталу, технологій і управлінського досвіду, що позитивно вплинуло на продуктивність аграрного виробництва та розвиток сільських територій.

Особливу роль у Китаї відіграє державна підтримка зайнятості в сільській місцевості та підвищення добробуту сільського населення. Політика розвитку аграрного сектору спрямована не лише на зростання обсягів виробництва, але й на покращення умов праці, розвиток соціальної інфраструктури, зниження собівартості продукції та посилення екологічної складової виробництва. Це дозволяє розглядати китайську модель як приклад комплексного поєднання економічних, соціальних та інноваційних інструментів розвитку.

Досвід КНР демонструє, що ефективний розвиток аграрного сектору можливий за умови поєднання стратегічного державного планування, технологічної модернізації, залучення іноземних інвестицій і поступового включення сільських територій у ринкові та міжнародні економічні процеси.

Значний інтерес у контексті дослідження міжнародного досвіду становить модель розвитку сільських територій Японії, яка сформувалася в умовах обмеженості природних ресурсів та високої залежності від імпорту продовольства. Незважаючи на це, країна змогла вибудувати ефективну систему державної підтримки аграрного сектору, спрямовану на захист національного виробника, диверсифікацію сільської економіки та забезпечення продовольчої безпеки. Важливою особливістю японської моделі є поєднання ринкових механізмів із широким використанням державних преференцій, що

дозволяє підтримувати конкурентоспроможність національного аграрного сектору навіть в умовах глобальної конкуренції [34].

Суттєвим елементом аграрної політики Японії є її чітка екологічна орієнтація. На державному рівні сформовано концепцію розвитку сільського, лісового та рибного господарства, яка базується на принципах сталого розвитку, раціонального використання природних ресурсів і гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів. Важлива увага приділяється переходу від моделі масового виробництва і споживання до більш збалансованої економічної системи, що враховує довгострокові екологічні наслідки [61].

Особливістю японської аграрної політики є також тісний взаємозв'язок між сільськими та міськими територіями, що проявляється у розвитку інфраструктури, підтримці локальних виробників та формуванні попиту на екологічно чисту продукцію. У цьому контексті держава активно стимулює співпрацю між виробниками та споживачами, що сприяє підвищенню якості продукції та зміцненню внутрішнього ринку.

З огляду на значну роль рибних ресурсів у структурі споживання, в Японії велика увага приділяється розвитку рибальства та інтеграції аграрного і морського секторів у єдину систему продовольчого забезпечення. Такий підхід дозволяє більш ефективно використовувати національні ресурси та зменшувати залежність від зовнішніх поставок.

Важливим напрямом державної політики є також забезпечення енергетичної незалежності аграрного сектору. У зв'язку з високою залежністю від імпортованих енергоносіїв, Японія активно розвиває альтернативні джерела енергії, впроваджує енергоефективні технології та стимулює використання відновлюваних ресурсів у сільському господарстві. Це дозволяє підвищити стійкість аграрного виробництва до зовнішніх шоків і забезпечити стабільність продовольчої системи.

Аналіз міжнародного досвіду розвитку аграрного сектору, зокрема США, країн Європейського Союзу, Китаю та Японії, свідчить про наявність

різних моделей державного регулювання, які, однак, мають спільні риси. До них належать активна роль держави у формуванні інституційного середовища, підтримка інновацій і технологічного розвитку, стимулювання інвестицій, розвиток інфраструктури та забезпечення соціальної стабільності сільських територій.

Для України адаптація міжнародного досвіду передбачає використання комплексного підходу до розвитку сільських територій, що включає розвиток дорадчих служб і підтримку місцевих ініціатив, впровадження інноваційних технологій, стимулювання екологічного виробництва та удосконалення фінансово-кредитних механізмів підтримки аграріїв. Важливим є також розвиток інституцій співпраці, які забезпечують інтеграцію аграрного сектору у міжнародні економічні процеси та підвищення його конкурентоспроможності.

Узагальнення та систематизація міжнародного досвіду розвитку аграрного сектору та сільських територій здійснено у додатку А. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду розвитку аграрного сектору свідчить про існування різних моделей державного регулювання, що відрізняються рівнем втручання держави, інструментами підтримки та пріоритетами розвитку. Водночас для всіх розглянутих країн характерним є активне використання інструментів міжнародної економічної співпраці, інноваційного розвитку та державної підтримки, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та стійкий розвиток сільських територій.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що категорія «сільська територія» має складний багаторівневий характер і розглядається як інтегрована соціально-економічна система, що поєднує економічні, організаційні, соціальні, правові та екологічні елементи. Доведено, що її функціонування визначається не лише аграрним виробництвом, а й розвитком інфраструктури, рівнем життя населення,

ресурсним потенціалом та інституційним середовищем. Узагальнення наукових підходів дозволило сформулювати авторське трактування даної категорії як системи, що забезпечує створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектору та задоволення суспільних потреб.

2. Досліджено, що специфіка сільських територій проявляється у поєднанні економічної, соціальної та екологічної складових, а також у багатофункціональності їх розвитку. Встановлено, що сільські території виконують не лише виробничу функцію, пов'язану із забезпеченням продовольства та сировини, але й соціальну, екологічну, рекреаційну та культурну функції. Обґрунтовано, що рентний характер аграрної економіки, залежність від природно-кліматичних умов та відносно нижча ефективність у порівнянні з іншими секторами економіки зумовлюють необхідність активної участі держави у їх регулюванні та підтримці.

3. Обґрунтовано, що нормативно-правове забезпечення розвитку аграрного сектору формує інституційні засади державної аграрної політики та визначає механізми управління розвитком сільських територій. Встановлено, що державне регулювання здійснюється через поєднання адміністративних і економічних методів, які включають фінансово-бюджетні інструменти, податкове стимулювання, інвестиційну підтримку, а також реалізацію програмно-цільових підходів. Доведено, що ефективність державної політики значною мірою залежить від узгодженості між обсягами фінансування та досягнутими результатами, а також від прозорості та цільового використання ресурсів.

4. Визначено, що сучасна модель розвитку аграрного сектору України базується на принципах сталого розвитку, які передбачають гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних факторів. Встановлено, що реалізація Концепції розвитку сільських територій та Стратегії сталого розвитку України до 2030 року спрямована на підвищення продуктивності аграрного сектору, розвиток інфраструктури, покращення якості життя населення та забезпечення продовольчої безпеки. Доведено, що важливим

напрямом є адаптація національної аграрної політики до стандартів Європейського Союзу, що обумовлено інтеграційними процесами та необхідністю підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

5. Узагальнено, що міжнародний досвід розвитку аграрного сектору свідчить про ефективність різних моделей державного регулювання, які базуються на поєднанні ринкових механізмів, державної підтримки та міжнародної економічної співпраці. Встановлено, що у розвинених країнах ключову роль відіграють інноваційний розвиток, фінансово-кредитні інструменти, страхування ризиків, розвиток кооперації та екологізація виробництва. Доведено, що активна участь у міжнародних економічних процесах забезпечує доступ до інвестицій, технологій і ринків збуту, що сприяє підвищенню ефективності аграрного сектору. Обґрунтовано, що адаптація зазначених підходів в Україні дозволить забезпечити сталий розвиток сільських територій, модернізацію аграрного виробництва та інтеграцію у глобальний економічний простір.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1 Аграрний сектор України в умовах глобалізації

У сучасних умовах розвитку світової економіки аграрний сектор України функціонує під впливом глибоких трансформаційних процесів, зумовлених глобалізацією, посиленням міжнародної конкуренції та інтеграцією у світові економічні зв'язки. Глобалізація створює як нові можливості для розвитку аграрного виробництва, зокрема розширення ринків збуту, залучення іноземних інвестицій і впровадження сучасних технологій, так і формує додаткові виклики, пов'язані з підвищенням вимог до якості продукції, нестабільністю світових ринків і залежністю від зовнішньої кон'юнктури.

Аграрний сектор України є однією з ключових складових національної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частину експортного потенціалу та відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Високий рівень природно-ресурсного потенціалу, зокрема родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови, створюють передумови для ефективного розвитку сільського господарства та його інтеграції у глобальні аграрні ринки.

Водночас розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації характеризується суперечливістю. З одного боку, спостерігається зростання обсягів виробництва та експорту сільськогосподарської продукції, підвищення ролі аграрного сектору у формуванні валютних надходжень та зміцнення позицій України як одного з провідних експортерів продовольства. З іншого боку, зберігаються структурні диспропорції, технологічне відставання окремих виробників, нерівномірний розвиток регіонів і залежність від зовнішніх факторів.

Важливим чинником розвитку аграрного сектору є його інтеграція у міжнародну економічну систему, яка реалізується через участь у світовій торгівлі, залучення іноземного капіталу, імпорт технологій та адаптацію до міжнародних стандартів. У цьому контексті особливого значення набуває Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка відкриває нові можливості для доступу до європейських ринків, але водночас висуває жорсткі вимоги до якості продукції, безпечності виробництва та екологічних стандартів.

Суттєвий вплив на функціонування аграрного сектору України мають також зовнішні виклики, зокрема глобальні економічні кризи, зміни клімату, коливання світових цін на аграрну продукцію, а також воєнні дії, які призводять до порушення логістичних ланцюгів, зниження виробничого потенціалу та зростання ризиків для аграрного бізнесу. У цих умовах підвищується значення державної підтримки, диверсифікації ринків збуту та розвитку внутрішніх ресурсів галузі.

Таким чином, аграрний сектор України в умовах глобалізації функціонує як складна соціально-економічна система, розвиток якої визначається взаємодією внутрішніх ресурсних можливостей і зовнішніх економічних факторів, що потребує комплексного підходу до його аналізу та оцінки.

Аграрна політика в сучасних умовах виступає однією з ключових складових економічної політики держави, оскільки саме через неї реалізується вплив держави на розвиток сільського господарства, сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки. В умовах глобалізації значення аграрної політики суттєво зростає, адже вона визначає здатність національного аграрного сектору адаптуватися до змін зовнішнього середовища, інтегруватися у світові ринки та забезпечувати конкурентоспроможність продукції.

Аграрна політика України спрямована на забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору, розвиток сільських територій та підвищення рівня життя сільського населення. Її стратегічною метою є формування конкурентоспроможного аграрного виробництва, здатного функціонувати відповідно до міжнародних стандартів, а також поступове

наближення умов господарювання і соціального розвитку села до рівня розвинених країн світу. У цьому контексті аграрна політика розглядається не лише як інструмент підтримки виробництва, але і як механізм забезпечення соціальної стабільності та сталого розвитку територій.

Системний характер аграрної політики проявляється у взаємодії її основних елементів, зокрема визначенні об'єкта регулювання (аграрного ринку та сільських територій), формуванні стратегічних цілей, аналізі стану галузі та виборі пріоритетних напрямів розвитку. Важливим аспектом є також наукове обґрунтування управлінських рішень, що базується на врахуванні економічних закономірностей, аналізі попереднього досвіду та оцінці сучасних тенденцій розвитку аграрного сектору.

У сучасних умовах аграрний сектор України функціонує як відкрита система, що перебуває під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. З одного боку, він адаптується до ринкових умов та глобальної конкуренції, а з іншого – виконує стратегічну функцію забезпечення продовольчої безпеки держави. Особливої ваги це набуває в умовах зростання загроз національній безпеці, коли аграрний сектор виступає одним із найбільш стійких елементів економіки, забезпечуючи стабільні надходження та підтримку експортного потенціалу країни.

Аграрний сектор України відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку держави, забезпечуючи зайнятість значної частини населення, розвиток сільських територій та формування продовольчих ресурсів. До початку повномасштабного вторгнення у 2022 році частка сільського господарства у валовому внутрішньому продукті становила близько 11%, у секторі було зайнято майже 20% працездатного населення, а його внесок у загальний обсяг експорту країни сягав близько 40% [20]. Це свідчить про вагоме значення аграрного сектору як одного з ключових драйверів економічного розвитку України в умовах глобалізації.

З огляду на зазначене, подальший аналіз доцільно спрямувати на дослідження основних тенденцій розвитку аграрного сектору України, оцінку

його структурних характеристик та визначення ролі міжнародної економічної співпраці у формуванні його сучасного стану.

Україна у світі займає п'яте місце серед найбільших експортерів пшениці, четверте – кукурудзи, третє – серед найбільших експортерів ріпаку. Відповідно, потужний і стабільний аграрний сектор України на сьогодні є вкрай важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки у всьому світі. За даними звіту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, вже за перший місяць війни, розв'язаної Росією в Україні, світові ціни на продовольство зросли на 12,6%, що свідчить про статус України як однієї з головних житниць світу.

2021 рік увійде в історію вітчизняного аграрного розвитку України, як один із найпродуктивніших і кліматично найсприятливіших періодів. У грудні Державна служба статистики України опублікувала попередні статистичні дані щодо розвитку аграрного сектору економіки та його основних галузей. Виробництво зерна досягло майже 85 млн тонн [11], що на третину більше за показник 2020 року та є фактично найбільшим за всю історію статистичних спостережень.

Заступник директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академік НААН України, М. Пугачов, підсумовуючи розвиток аграрного сектору за 30 років, з 1990 по 2020 рр. зазначив, що «насамперед варто говорити не про кількісні показники, а про зміни, які відбулися. Вітчизняне сільське господарство позбулося всіх ознак радянського адміністративно-командного укладу. Українські селяни стали вільними господарями на своїй землі. Близько 7 млн українців отримали у власність землю і можуть вільно розпоряджатися нею. Кожен власник сам вирішує, які культури йому вирощувати, в якій кількості, куди і за якою ціною продавати урожай. Кожен селянин вправі сам вільно розпоряджатися своєю землею: розпочати на ній фермерство, здати її в оренду або продати» [2].

Сьогодні, в Україні створено господарства ринкового типу – фермерські, приватні підприємства, господарські товариства. Вони оснащуються сучасними

технічними засобами та оволодівають передовими технологіями ведення сільського господарства. Це дає змогу отримувати рекордні врожаї.

Висока конкурентоспроможність української аграрної продукції дає змогу збільшити її експорт. Якщо у середині 90-х років минулого століття, коли Україна тільки виходила на зовнішні ринки, експорт аграрної продукції становив трохи більше 3 млрд дол. США, то у 2020 р. майже 22,4 млрд дол. США, а у 2021 р. вже досяг 27,9 млрд дол. США, тобто майже на 25 % перевищивши рекордний показник 2020 р. у 22,4 млрд дол. США [2; 3].

Слід зауважити, що Україна чотири роки поспіль, тобто протягом 2018–2021 рр., встановлювала історичний рекорд аграрного експорту. В останні роки українські агропідприємства підвищували врожайність, що дозволяло збільшувати експортну виручку від продажу аграрної продукції за кордон.

У сучасній Україні «сільське господарство» – сектор №1 за експортною виручкою. У першу чергу йдеться про товарні позиції, які формують основну частку аграрного експорту – зернові та олійні культури (рис. 2.1).

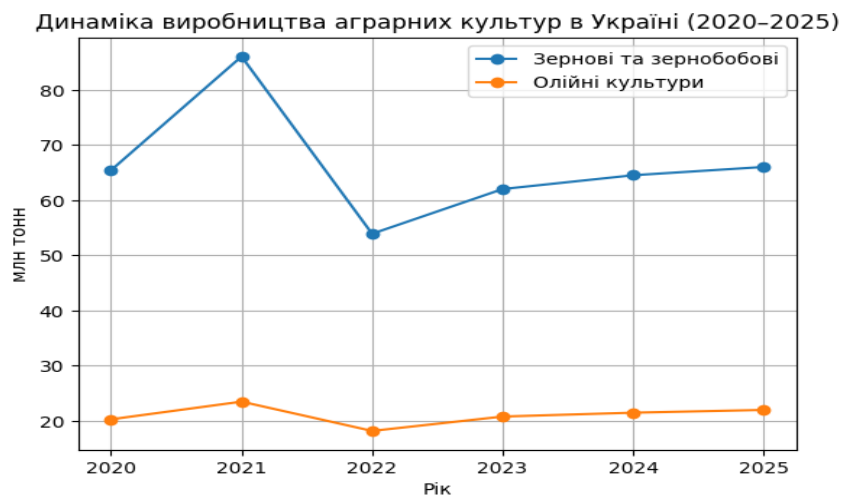

Рис. 2.1 Динаміка виробництва олійних, зернових та зернобобових культур в Україні за 2020–2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Як бачимо із діаграми рис. 2.1 у 2021 році спостерігалось досягнення пікових показників виробництва зернових та олійних культур, що було зумовлено сприятливими кліматичними умовами та активним впровадженням

сучасних агротехнологій. У 2022 році відбулося суттєве скорочення виробництва внаслідок воєнних дій, однак уже у 2023–2025 рр. простежується поступове відновлення аграрного виробництва, що свідчить про адаптаційні можливості галузі.

За підсумками 2021 року аграрний сектор України продемонстрував рекордні показники експорту окремих видів продукції, зокрема, обсяги експорту пшениці становили понад 20 млн т, м'яса птиці – близько 460 тис. т, заморожених ягід і фруктів – понад 70 тис. т, макаронних виробів – близько 40 тис. т [3; 67]. Такі результати стали наслідком високої врожайності, сприятливої кон'юнктури світових ринків та активної інтеграції України у міжнародну торговельну систему.

Географічна структура аграрного експорту у цей період свідчила про високий рівень диверсифікації зовнішніх ринків. За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, ключову роль у зростанні експорту відіграли країни Азії, Європейського Союзу та Африки. Зокрема, частка країн Азії у 2021 році становила близько 49%, що підтверджує орієнтацію українського аграрного експорту на ринки з високим попитом на продовольство.

Європейський Союз також залишається одним із стратегічно важливих партнерів України. У 2021 році обсяги поставок аграрної продукції до країн ЄС, включно з Великою Британією, досягли 8,4 млрд дол. США, що перевищило попередні рекордні показники та забезпечило близько 30% загального аграрного експорту. Це свідчить про поступове поглиблення економічної інтеграції України з європейським ринком та адаптацію національного виробництва до його стандартів.

Водночас зростання експорту спостерігалось і у напрямку країн Африки, де обсяги поставок у 2021 році збільшилися майже на третину порівняно з попереднім роком. Така динаміка підтверджує важливість цього регіону як перспективного ринку збуту української аграрної продукції в умовах глобалізації [2].

Разом із тим, після 2022 року географія та структура аграрного експорту зазнали суттєвих змін під впливом воєнних дій, порушення логістичних ланцюгів і трансформації торговельних маршрутів. У 2023–2025 рр. спостерігається переорієнтація експорту на ринки Європейського Союзу та розвиток альтернативних каналів постачання, що супроводжується зростанням ролі сухопутної логістики й укладенням нових торговельних партнерств.

Як видно з рисунка 2.2, географічна структура експорту аграрної продукції України у 2021 році характеризувалася значною диверсифікацією. Найбільшими імпортерами були як країни Азії (Індія, Індонезія), так і держави Європейського Союзу (Нідерланди, Іспанія, Польща, Німеччина, Італія), а також країни Африки (Єгипет). Це свідчить про високий рівень інтеграції аграрного сектору України у світову економіку та його орієнтацію на глобальні ринки.

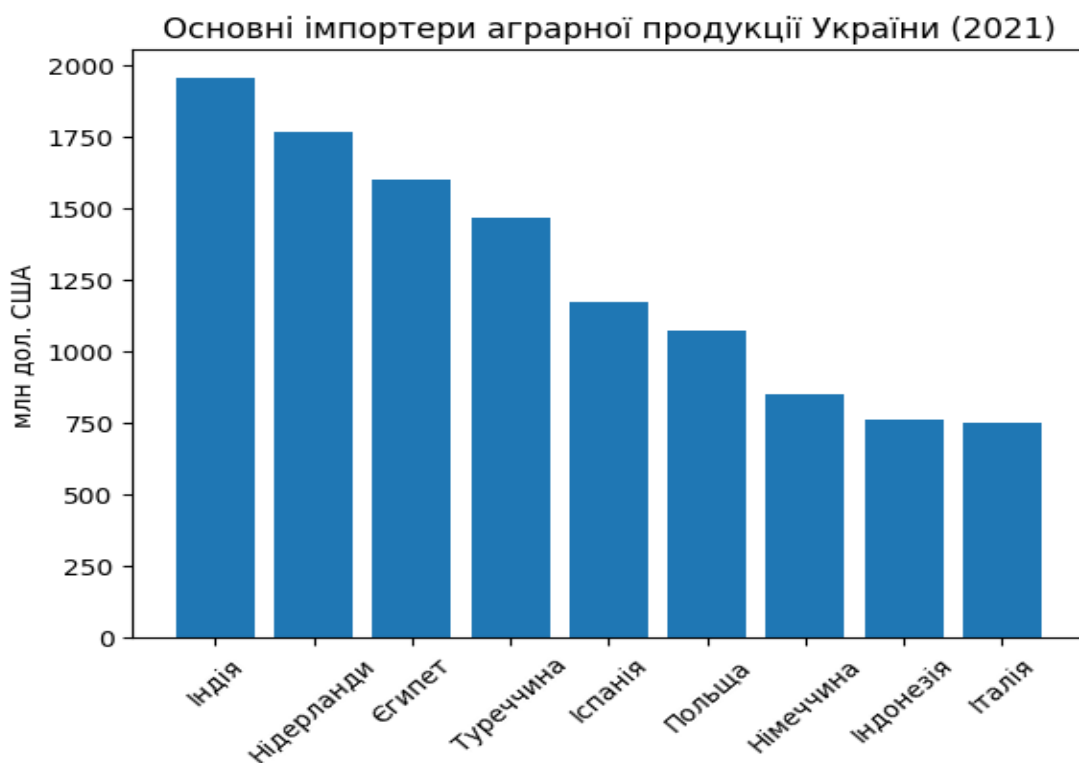

Рис. 2.2 Основні імпортери аграрної продукції України у 2021 р., млн дол. США
Джерело: сформовано автором на основі даних [11; 20]

Разом із тим, така структура експорту підкреслює залежність галузі від зовнішнього попиту та кон'юнктури міжнародних ринків, що в умовах

глобалізації потребує диверсифікації торговельних напрямів і підвищення рівня доданої вартості продукції.

Таким чином, динаміка та структура аграрного експорту України свідчать про його високу залежність від зовнішніх ринків, водночас підтверджуючи здатність галузі адаптуватися до глобальних викликів і змін у міжнародному економічному середовищі.

У сучасних умовах одним із ключових пріоритетів розвитку аграрного сектору України є впровадження інноваційних технологій, які визначають рівень його конкурентоспроможності на світових ринках. Глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність переходу від екстенсивної моделі господарювання до інтенсивної, заснованої на використанні сучасних технологій, цифровізації виробництва, автоматизації процесів і підвищенні ефективності використання ресурсів. У цьому контексті аграрний сектор України поступово трансформується у напрямі формування високоінтенсивного індустріального виробництва, орієнтованого на міжнародні стандарти якості та продуктивності.

Досягнення високих виробничих показників у докризовий період, зокрема у 2021 році, значною мірою були забезпечені саме впровадженням інновацій, модернізацією матеріально-технічної бази та активним залученням інвестицій. Це свідчить про формування нової моделі аграрного розвитку, у якій ключову роль відіграють технологічні фактори, ефективне управління та інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості.

Загалом упродовж періоду незалежності України в аграрному секторі відбулися глибокі трансформаційні зміни, пов'язані з реформуванням земельних відносин, переходом до ринкових механізмів господарювання та формуванням різних організаційно-правових форм підприємництва. Ці процеси супроводжувалися становленням фермерських господарств, аграрних підприємств та агрохолдингів, що функціонують на засадах ринкової економіки. Важливу роль у цих трансформаціях відіграли науково обґрунтовані

підходи до реформування аграрного сектору, інвестиційна активність і впровадження сучасних технологій виробництва.

Водночас розвиток аграрного сектору значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, які є одним із ключових факторів ризику. Кліматичні зміни, нерівномірність опадів, посухи та інші природні явища суттєво впливають на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. За оцінками експертів, у динаміці аграрного виробництва простежується певна циклічність, зокрема чергування сприятливих і менш сприятливих періодів, що підтверджується статистичними даними щодо валового збору зернових культур.

У сучасних умовах кліматичний фактор набуває ще більшого значення внаслідок глобальних змін клімату, що вимагає адаптації аграрного виробництва до нових умов. Це передбачає впровадження ресурсозберігаючих технологій, розвиток зрошення, використання стійких до змін клімату сортів культур, а також удосконалення систем управління ризиками.

Аналіз статистичних даних щодо розвитку рослинництва, наведених у табл. Б.1–Б.3 Додатку Б, свідчить про суттєві структурні зміни в аграрному секторі України протягом 1991–2021 рр. Досліджуваний період характеризується трансформацією посівних площ, зміною структури виробництва та підвищенням продуктивності основних сільськогосподарських культур.

Зокрема, у сегменті зернових та зернобобових культур спостерігається загальна позитивна динаміка, що проявляється у розширенні посівних площ, зростанні обсягів виробництва та суттєвому підвищенні врожайності. Це свідчить про стратегічну орієнтацію аграрного сектору України на розвиток експортно орієнтованих культур, які формують основу продовольчого потенціалу держави.

Водночас виробництво цукрового буряку зазнало значного скорочення, що проявилось у різкому зменшенні посівних площ та обсягів виробництва. Така тенденція пов'язана зі зниженням економічної ефективності цієї культури, трансформацією внутрішнього ринку цукру та посиленням конкуренції з боку

імпортої продукції. Разом із тим підвищення врожайності буряку свідчить про впровадження сучасних агротехнологій навіть в умовах скорочення масштабів виробництва.

Найбільш динамічним є розвиток виробництва соняшнику, де спостерігається істотне розширення посівних площ та багатократне зростання обсягів виробництва. Це зумовлено високою рентабельністю культури, стабільним попитом на світових ринках та розвитком переробної промисловості, зокрема виробництва соняшникової олії, у якому Україна займає провідні позиції.

У виробництві картоплі та овочів також простежуються позитивні тенденції, які проявляються у зростанні врожайності та обсягів виробництва за відносно незначних змін посівних площ. Це свідчить про інтенсифікацію виробництва та підвищення ефективності використання земельних ресурсів у цих сегментах.

Дані таблиці 2.1 підтверджують наявність суттєвих структурних змін у рослинництві України, що проявляються у переорієнтації виробництва на високорентабельні та експортно орієнтовані культури, зокрема зернові та соняшник. Одночасно спостерігається скорочення виробництва менш конкурентоспроможних культур, таких як цукровий буряк. Зростання врожайності за всіма основними культурами свідчить про підвищення рівня інтенсифікації виробництва та впровадження сучасних агротехнологій.

Таблиця 2.1

Динаміка розвитку основних культур рослинництва в Україні (1991-2021 рр.)

Культура	Зміна посівної площі	Зміна обсягів виробництва	Зміна врожайності
Зернові та зернобобові	+1324 тис. га (+9%)	+47336 тис. т (+33,5%)	+27,4 ц/га (+103,4%)
Цукровий буряк	-1331 тис. га (-88,9%)	зниження у 3,3 рази	+245 ц/га (+103,4%)
Соняшник	+5021 тис. га (+313,6%)	+14081 тис. т (+609,3%)	+10 ц/га (+68%)
Картопля	-250 тис. га	+6806 тис. т	+71 ц/га (+74,7%)
Овочі	-17 тис. га	+4003 тис. т	+87 ц/га (+68%)

Джерело: сформовано автором на основі [11; 20]

Загалом, виявлені тенденції підтверджують, що розвиток рослинництва в Україні супроводжується структурною перебудовою, спрямованою на підвищення ефективності виробництва, орієнтацію на високорентабельні культури та адаптацію до вимог глобального аграрного ринку.

Аналіз динаміки розвитку рослинництва в Україні за 1991–2021 рр. свідчить про загальну тенденцію до зростання врожайності основних сільськогосподарських культур, а також збільшення обсягів виробництва, за винятком цукрового буряка. Водночас розширення посівних площ відбулося лише за окремими культурами, зокрема зерновими та зернобобовими, а також соняшником, площі якого зросли більш ніж у чотири рази. Це підтверджує переорієнтацію аграрного виробництва на високорентабельні та експортно орієнтовані культури [20].

Відносно стабільним у досліджуваний період залишається розвиток овочівництва. Обсяги виробництва овочевих культур зросли приблизно у 1,7 рази, що свідчить про поступове підвищення ефективності галузі. Водночас для повного забезпечення внутрішнього ринку продукцією вітчизняного виробництва необхідним є подальше інтенсивне впровадження інноваційних технологій, зокрема систем крапельного зрошення, сучасних методів поливу, а також розвиток енергоефективного тепличного господарства.

Аналізуючи більш короткостроковий період, зокрема 2000–2021 рр., слід відзначити суттєве зростання виробництва та врожайності зернових і зернобобових культур, соняшнику, а також плодових і ягідних культур. Це пов'язано із підвищенням рівня технологічного забезпечення виробництва, активізацією інвестиційних процесів та розширенням зовнішніх ринків збуту [20].

Динаміка виробництва та врожайності зернових і зернобобових культур у зазначений період наведена на рисунку 2.3.

Динаміка виробництва та врожайності зернових і зернобобових культур (2000–2021)

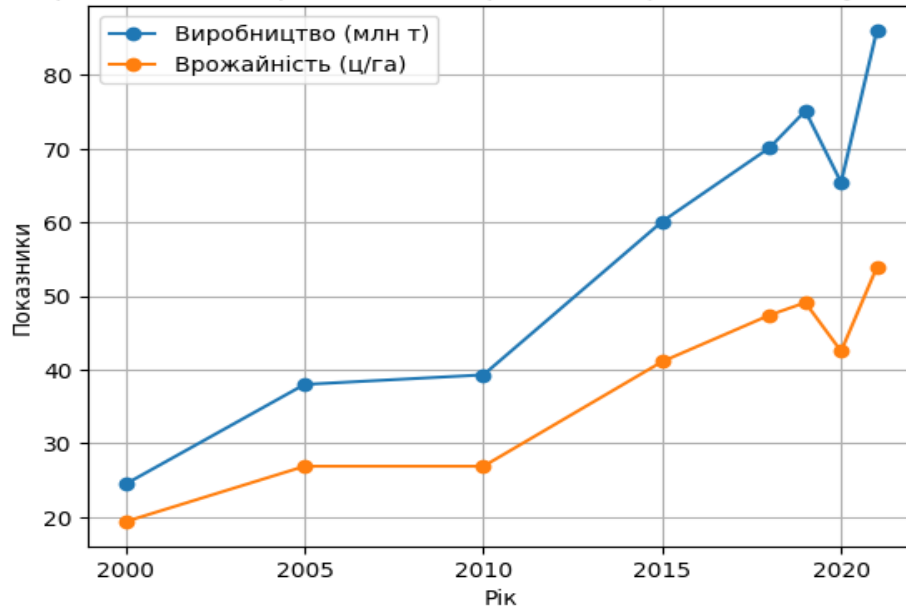

Рис. 2.3 Динаміка виробництва та врожайності зернових і зернобобових культур в Україні за 2000–2021 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Держстату України [11; 20]

Як видно з рис. 2.3, упродовж 2000-2021 рр. в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання як обсягів виробництва зернових і зернобобових культур, так і їх врожайності. Найбільш суттєве зростання відбулося після 2010 року, що може бути пов'язано з активним впровадженням сучасних агротехнологій, підвищенням рівня технічного забезпечення та інтенсифікацією виробництва. Пікові значення були досягнуті у 2021 році, що підтверджує високий потенціал аграрного сектору України в умовах сприятливої кон'юнктури.

Подібна динаміка спостерігається і у виробництві соняшника (рис. 2.4), де відбулося значне зростання як посівних площ, так і обсягів виробництва. Зокрема, виробництво збільшилося з 3,5 млн т у 2000 році до 16,4 млн т у 2021 році, тобто майже у 4,7 раза. Урожайність також зросла вдвічі, що підтверджує високий рівень технологічного розвитку галузі та її орієнтацію на експорт.

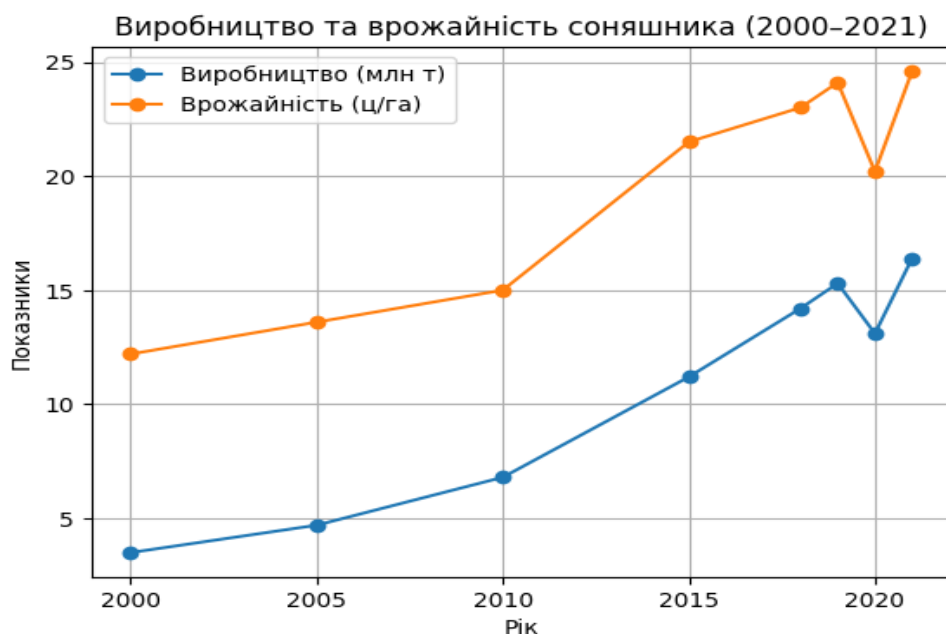

Рис. 2.4 Виробництво та врожайність соняшника в Україні за 2000–2021 рр.
Джерело: сформовано автором на основі даних [3; 11; 58]

Найбільш динамічне зростання врожайності характерне для плодових і ягідних культур (рис. 2.5).

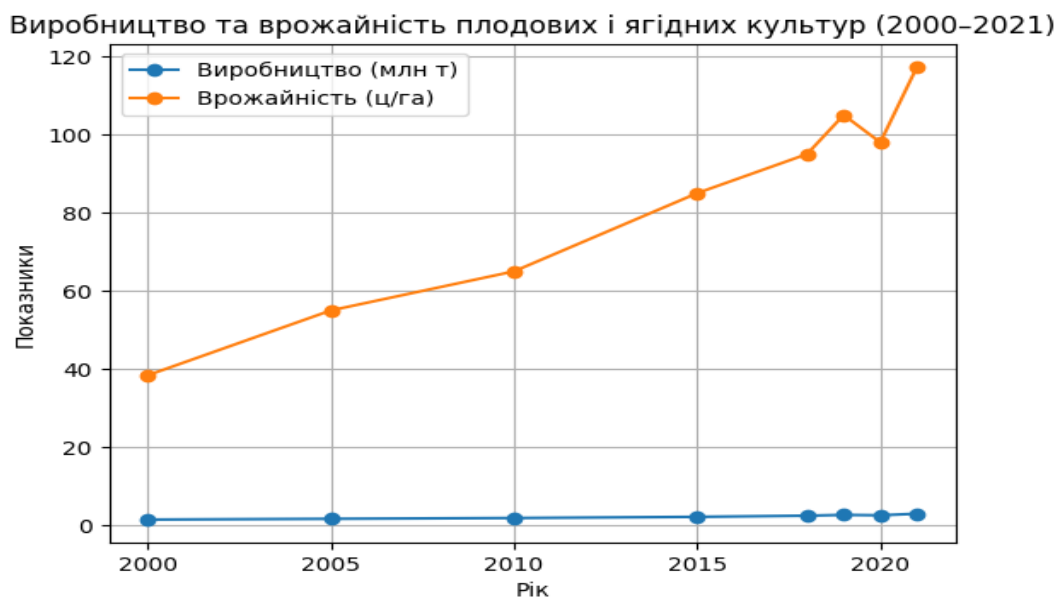

Рис. 2.5 Динаміка виробництва та врожайності плодових і ягідних культур в Україні за 2000–2021 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних [11; 20; 58]

Упродовж досліджуваного періоду врожайність зроста з 38,4 ц/га у 2000 році до 117,3 ц/га у 2021 році, тобто більш ніж у п'ять разів [11]. Така тенденція свідчить про активне впровадження інтенсивних технологій виробництва та підвищення ефективності використання ресурсів у цій галузі.

Упродовж останніх років в Україні спостерігається стійка позитивна динаміка розвитку виробництва плодів і ягід, що є важливим сегментом аграрного сектору. Починаючи з 2012 року, обсяги виробництва цієї продукції стабільно перевищують 2 млн тон, що свідчить про формування сталого попиту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Плодово-ягідне виробництво набуває особливого значення для розвитку малого та середнього агробізнесу, оскільки характеризується відносно високою рентабельністю та ефективністю використання земельних ресурсів.

Важливою характеристикою сучасного розвитку аграрного сектору є підвищення рівня продуктивності. Зокрема, у 2021 році в окремих регіонах України врожайність зернових і зернобобових культур досягла рівня провідних світових виробників. У ряді областей цей показник перевищував 7 т/га, а в окремих випадках – 8 т/га [58], що свідчить про зростання технологічного рівня виробництва та ефективність застосування сучасних агротехнологій.

Досягнення високих виробничих результатів значною мірою обумовлене активізацією інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Зокрема, у 2021 році обсяг капітальних інвестицій в агропродовольчий сектор склав 48,8 млрд грн, з яких понад 33 млрд грн припадало безпосередньо на сільське господарство, що перевищило показники попереднього року [66]. Така динаміка підтверджує інвестиційну привабливість галузі та її стратегічну роль у національній економіці.

Паралельно відбувається активне впровадження інновацій, зокрема цифрових технологій, сучасних засобів захисту рослин, новітніх сортів і гібридів, а також високотехнологічної техніки. Використання сучасних технологій обробітку ґрунту, систем точного землеробства, нових форм

мінерального живлення та інтегрованого захисту рослин забезпечує зростання врожайності та підвищення ефективності виробництва.

Разом із тим розвиток аграрного сектору України характеризується значною асиметрією між галузями. Якщо рослинництво демонструє стійке зростання, то тваринництво, навпаки, зазнало суттєвого скорочення. Упродовж 1991–2021 рр. відбулося різке зменшення поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин, що супроводжувалося скороченням обсягів виробництва м'яса, молока та іншої продукції. Це свідчить про структурні дисбаланси в аграрному секторі та потребу у цілеспрямованій державній політиці підтримки тваринництва.

Незважаючи на негативні тенденції, держава здійснює заходи щодо стимулювання розвитку галузі, зокрема через механізми бюджетної підтримки, удосконалення програм фінансування та створення умов для модернізації виробництва [67].

Значний вплив на розвиток аграрного сектору має ресурсний потенціал України. Сільськогосподарські угіддя займають близько 70% території країни, що створює потужну базу для розвитку аграрного виробництва. Особливу цінність становлять чорноземи, частка яких у світовому масштабі є однією з найбільших, що визначає конкурентні переваги України на глобальному аграрному ринку.

Разом із тим сучасні виклики, зокрема воєнні дії, суттєво вплинули на функціонування аграрного сектору. Порушення логістичних ланцюгів, зниження експортних можливостей та обмеження доступу до ресурсів призвели до скорочення обсягів зовнішньої торгівлі у 2022 році. Водночас навіть в умовах війни аграрний сектор продемонстрував високий рівень адаптивності, зберігши значну частину виробничого потенціалу та забезпечивши продовольчу безпеку країни.

Сучасний розвиток аграрного сектору України визначається поєднанням значних досягнень та системних проблем. До ключових переваг належать сприятливі природно-кліматичні умови, високий рівень агробіологічного

потенціалу, впровадження інновацій та інтеграція у світові ринки. Водночас серед основних обмежень варто виділити деградацію ґрунтів, недостатній рівень фінансування аграрної науки, домінування сировинної моделі експорту, інфраструктурні обмеження та відтік кваліфікованих кадрів.

Незважаючи на значний потенціал та досягнуті результати, розвиток аграрного сектору України супроводжується низкою системних проблем, які стримують його ефективність та конкурентоспроможність в умовах глобалізації. Сучасні виклики мають комплексний характер і охоплюють економічні, екологічні, інституційні та соціальні аспекти функціонування галузі.

Однією з ключових проблем є збереження сировинної моделі розвитку аграрного сектору. Україна залишається переважно експортером продукції з низьким рівнем доданої вартості, зокрема зернових та олійних культур. Така структура експорту формує високу залежність від кон'юнктури світових ринків, коливань цін та зовнішнього попиту, що знижує стійкість національної економіки до глобальних кризових явищ.

Важливою проблемою є деградація ґрунтів та зниження їх родючості. Інтенсивне використання земельних ресурсів, скорочення обсягів внесення органічних добрив, підвищення рівня ерозії та відсутність системного державного моніторингу стану ґрунтів призводять до поступового виснаження аграрного потенціалу країни. Це створює довгострокові ризики для продовольчої безпеки та сталого розвитку сільського господарства.

Суттєвим обмеженням розвитку є також недостатній рівень фінансування наукових досліджень в аграрній сфері. Зменшення підтримки наукових установ призводить до втрати кадрового потенціалу, скорочення селекційних програм та зниження конкурентоспроможності вітчизняних розробок у порівнянні з міжнародними аналогами. У результаті аграрний сектор дедалі більше залежить від імпортних технологій, насіння та засобів виробництва.

Окремої уваги потребує проблема інфраструктурного забезпечення галузі. Дефіцит сучасної техніки, елеваторних потужностей, логістичних

ресурсів та транспортної інфраструктури ускладнює ефективну реалізацію продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Особливо гостро ці проблеми проявилися в умовах воєнного стану, коли були порушені традиційні експортні маршрути.

Негативним фактором залишається також дисбаланс у розвитку галузей аграрного сектору. Якщо рослинництво демонструє стабільне зростання, то тваринництво перебуває у стані тривалого спаду, що супроводжується скороченням поголів'я та зниженням обсягів виробництва продукції. Така ситуація свідчить про недостатню ефективність державної політики підтримки цієї галузі.

Крім того, важливою соціально-економічною проблемою є відтік кваліфікованих кадрів із сільської місцевості, що призводить до дефіциту спеціалістів у аграрному виробництві. Низький рівень оплати праці, недостатній розвиток соціальної інфраструктури та обмежені можливості професійного зростання знижують привабливість роботи в аграрному секторі.

В умовах глобалізації зазначені проблеми посилюються впливом зовнішніх факторів, зокрема кліматичних змін, зростання конкуренції на світових ринках та нестабільності міжнародної економічної кон'юнктури. Це вимагає формування нової моделі розвитку аграрного сектору, орієнтованої на підвищення рівня переробки продукції, впровадження інновацій, розвиток інфраструктури та посилення ролі державного регулювання.

2.2 Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України

В умовах глобалізації зовнішньоекономічна діяльність відіграє ключову роль у розвитку національної економіки, зокрема аграрного сектору. Для України, яка володіє значним природно-ресурсним потенціалом та є одним із провідних виробників сільськогосподарської продукції у світі, інтеграція у міжнародні економічні відносини є важливим чинником забезпечення

економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення продовольчої безпеки.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) аграрного сектору являє собою сукупність економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання різних країн у процесі виробництва, обміну, розподілу та споживання сільськогосподарської продукції, а також ресурсів, технологій і послуг, пов'язаних із аграрним виробництвом. Вона охоплює експорт та імпорт продукції, інвестиційну діяльність, науково-технічне співробітництво, трансфер технологій та участь у міжнародних аграрних ринках.

Роль зовнішньоекономічної діяльності у розвитку аграрного сектору України є багатогранною. По-перше, вона забезпечує розширення ринків збуту продукції, що дозволяє аграрним підприємствам збільшувати обсяги виробництва та отримувати додаткові доходи. По-друге, участь у міжнародній торгівлі сприяє залученню інвестицій, впровадженню інноваційних технологій та підвищенню рівня технічного оснащення виробництва. По-третє, зовнішньоекономічна діяльність стимулює підвищення якості продукції відповідно до міжнародних стандартів, що є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності на світових ринках.

Теоретичні підходи до розуміння зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору систематизовані за основними характеристиками (табл. 2.2).

Узагальнення представлених у табл. 2.2 положень свідчить, що зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору є складною багатокомпонентною системою, яка поєднує виробничі, торговельні, інвестиційні та інноваційні процеси і виступає ключовим фактором інтеграції національної економіки у світовий економічний простір.

Таким чином, зовнішньоекономічна діяльність виступає одним із ключових інструментів розвитку аграрного сектору України, забезпечуючи його інтеграцію у світову економіку, підвищення ефективності виробництва та реалізацію конкурентних переваг у глобальному середовищі.

Таблиця 2.2

Основні характеристики зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору

Категорія	Зміст
Сутність ЗЕД аграрного сектору	Сукупність економічних відносин між суб'єктами різних країн щодо виробництва, обміну та реалізації сільськогосподарської продукції, ресурсів і технологій
Основні форми ЗЕД	Експорт та імпорт продукції; інвестиційна діяльність; трансфер технологій; міжнародне науково-технічне співробітництво
Роль ЗЕД	Розширення ринків збуту; залучення інвестицій; підвищення якості продукції; стимулювання інновацій
Місце аграрного сектору у світовій торгівлі	Один із ключових секторів міжнародної торгівлі продовольством; формує значну частку експорту України
Вплив глобалізації	Розширення доступу до ринків; зростання конкуренції; підвищення стандартів якості; залежність від світових цін
Основні суб'єкти ЗЕД	Аграрні підприємства, фермерські господарства, трейдери, державні органи, міжнародні організації
Об'єкти ЗЕД	Сільськогосподарська продукція, продукти переробки, технології, ресурси, інвестиції

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України характеризується високою динамічністю та значною роллю у формуванні експортного потенціалу держави. Протягом останнього десятиліття аграрний сектор стабільно забезпечує одну з найбільших часток валютних надходжень, що свідчить про його стратегічне значення для національної економіки. Динаміка аграрного експорту України у 2015–2025 рр. наведена у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка аграрного експорту України у 2015–2025 рр.

Рік	Експорт, млрд дол. США	Частка в загальному експорті, %
2015	14,6	38
2016	15,3	42
2017	17,8	41
2018	18,6	39
2019	22,2	44
2020	22,4	45
2021	27,9	41
2022	23,0	53
2023	21,0	58
2024*	24,0	55
2025*	26,0	52

Примітка: 2024-2025 рр. оціночні дані

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Як свідчать дані табл. 2.3 та рис. 2.6, у період 2015–2021 рр. спостерігалось стійке зростання обсягів аграрного експорту України, що досягло свого пікового значення у 2021 році – майже 28 млрд дол. США. Така динаміка була зумовлена сприятливою кон'юктурою світових ринків, високою врожайністю та активною інтеграцією України у міжнародну торгівлю.

Рис. 2.6 Динаміка аграрного експорту України у 2015–2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [11]

У 2022-2023 рр. відбулося зниження обсягів експорту, що було пов'язано з воєнними діями, порушенням логістичних ланцюгів та обмеженням доступу до традиційних експортних маршрутів. Водночас навіть за цих умов частка аграрного сектору в загальному експорті зросла, що пояснюється скороченням експорту інших галузей економіки та відносною стійкістю аграрного виробництва.

Починаючи з 2024 року спостерігається поступове відновлення експортного потенціалу аграрного сектору, що пов'язано з адаптацією до нових умов, розвитком альтернативної логістики та розширенням співпраці з міжнародними партнерами.

Структура аграрного експорту України має виражений сировинний характер. Основну частку становлять зернові культури (пшениця, кукурудза), олійні (соняшник, ріпак, соя) та продукти їх первинної переробки, зокрема соняшникова олія. Водночас частка продукції з високою доданою вартістю залишається відносно низькою, що обмежує можливості підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Домінування зернових та олійних культур у структурі експорту зумовлено природно-кліматичними перевагами України, сформованою спеціалізацією аграрного виробництва та високим попитом на світових ринках. Разом із тим, така структура підсилює залежність аграрного сектору від цінових коливань та глобальної економічної кон'юнктури.

Географічна структура зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України характеризується високим рівнем диверсифікації та орієнтацією на ключові світові регіони споживання продовольства. Українська аграрна продукція постачається до країн Європейського Союзу, Азії та Африки, що формує багатовекторну модель зовнішньої торгівлі.

Аналіз структури експорту свідчить, що серед основних країн-імпортерів аграрної продукції України домінують як розвинені країни, так і держави, що розвиваються. Зокрема, найбільшими споживачами є Індія, Нідерланди, Єгипет, Туреччина, Іспанія, Польща, Німеччина, Індонезія та Італія. Така структура підтверджує універсальність української аграрної продукції та її конкурентоспроможність на різних ринках.

У регіональному розрізі провідне місце у географічній структурі експорту традиційно займають країни Азії, частка яких у докризовий період становила близько половини загального обсягу аграрного експорту. Високий попит з боку цього регіону зумовлений значною чисельністю населення, обмеженістю власних ресурсів та зростанням потреб у продовольстві.

Важливим напрямом зовнішньоекономічної діяльності є країни Європейського Союзу, які виступають стратегічними партнерами України. Частка ЄС у структурі аграрного експорту становить близько третини

загального обсягу, що свідчить про поглиблення економічної інтеграції та адаптацію української продукції до європейських стандартів якості. Особливу роль відіграють країни Західної та Центральної Європи, які є не лише споживачами продукції, але й важливими транзитними хабами.

Країни Африки також займають вагоме місце у структурі експорту, демонструючи стабільну тенденцію до зростання обсягів закупівель української продукції. Попит з боку цього регіону зумовлений продовольчими потребами та залежністю від імпорту зернових культур.

Після 2022 року географічна структура зовнішньої торгівлі аграрного сектору України зазнала суттєвих змін. У зв'язку з блокуванням морських портів та порушенням традиційних логістичних маршрутів відбулася переорієнтація експорту на європейський напрям. Значно зросла роль країн ЄС як основних торговельних партнерів, що було пов'язано з розвитком сухопутних логістичних коридорів та спрощенням торговельних процедур у межах євроінтеграційних процесів.

Одночасно частка окремих країн Азії та Африки у структурі експорту тимчасово скоротилася через ускладнення логістики та зростання транспортних витрат. Водночас поступове відновлення морських маршрутів та розвиток альтернативних шляхів постачання сприяють відновленню географічної диверсифікації експорту.

На рисунку 2.7 відображено регіональну структуру аграрного експорту України, де домінуючу частку займають країни Азії, що свідчить про високу залежність від цього ринку збуту. Значною є також частка країн Європейського Союзу, яка зросла після 2022 року внаслідок переорієнтації логістичних маршрутів. Країни Африки формують стабільний сегмент попиту на українську аграрну продукцію, забезпечуючи додаткову диверсифікацію експорту.

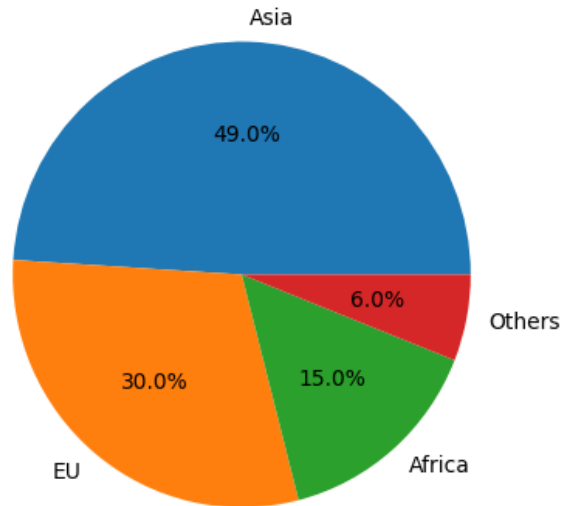

Рис. 2.7 Географічна структура експорту аграрної продукції України за регіонами, %

Джерело: сформовано автором на основі [11]

На рисунку 2.8 відображено зміну географічної структури аграрного експорту України під впливом повномасштабної війни.

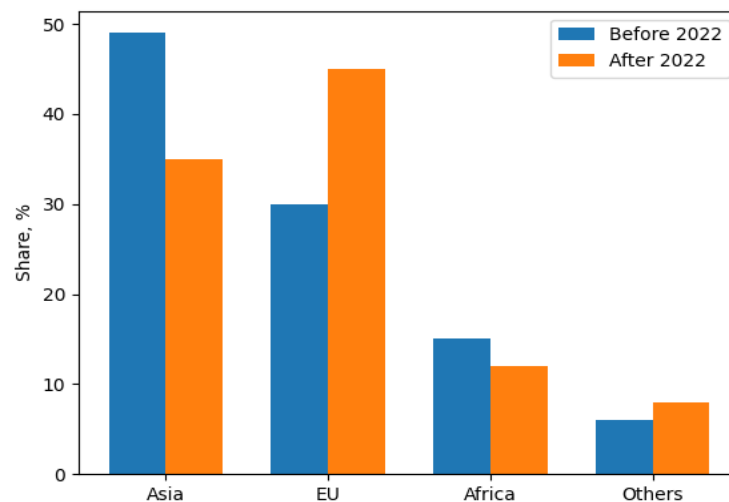

Рис. 2.8 Порівняльна географічна структура експорту аграрної продукції України до та після 2022 року, %

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Зокрема, спостерігається суттєве зростання частки країн Європейського Союзу, що зумовлено переорієнтацією логістичних маршрутів та активізацією євроінтеграційних процесів. Водночас частка країн Азії зменшилася через ускладнення морських перевезень. Частка країн Африки залишилась відносно

стабільною, що свідчить про збереження попиту на українську аграрну продукцію на традиційних ринках.

Важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України є не лише експорт, а й імпорт ресурсів, технологій та засобів виробництва, необхідних для забезпечення ефективного функціонування галузі. Незважаючи на високий рівень природно-ресурсного потенціалу, українське сільське господарство значною мірою залежить від імпортних складових, що використовуються у виробничому процесі [56]

Основними напрямками імпорту в аграрному секторі є насіння високопродуктивних сортів і гібридів, сільськогосподарська техніка, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, а також сучасні технологічні рішення для точного землеробства, автоматизації та цифрового управління виробництвом. Імпорт цих ресурсів сприяє підвищенню врожайності, покращенню якості продукції та адаптації українських виробників до міжнародних стандартів.

Особливо важливим є імпорт насіння та селекційного матеріалу, оскільки саме якісна генетика значною мірою визначає продуктивність рослинництва. Водночас залежність від імпортного насіння створює ризики для продовольчої та технологічної безпеки, особливо в умовах порушення логістичних ланцюгів або обмеження доступу до зовнішніх ринків [56].

Імпорт сільськогосподарської техніки та обладнання забезпечує модернізацію виробничої бази аграрних підприємств. Використання сучасних тракторів, комбайнів, сівалок, обприскувачів і систем точного землеробства дозволяє підвищити ефективність обробітку ґрунту, зменшити втрати під час збирання врожаю та оптимізувати використання ресурсів.

Не менш важливе значення має імпорт добрив і засобів захисту рослин, які безпосередньо впливають на стабільність урожайності. В умовах глобалізації ці сегменти є чутливими до коливань світових цін, валютного курсу та логістичних обмежень, що може суттєво впливати на собівартість аграрної продукції.

Для узагальнення основних напрямів імпортої залежності аграрного сектору України доцільно представити їх у вигляді схеми (рис. 2.9).

Рис. 2.9 Основні напрями імпорту в аграрному секторі України

Джерело: сформовано автором на основі [56]

Імпорт у аграрному секторі України виконує подвійну роль. З одного боку, він забезпечує доступ до сучасних ресурсів, технологій та інновацій, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності галузі. З іншого боку, висока залежність від імпортних виробничих ресурсів створює додаткові ризики, пов'язані з коливанням цін, логістичними обмеженнями та нестабільністю міжнародних ринків.

Зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України зазнала суттєвих трансформацій під впливом повномасштабної війни та глобальних економічних факторів. До 2022 року експорт аграрної продукції характеризувався стабільною динамікою зростання, розвиненою логістичною інфраструктурою та орієнтацією на морські перевезення через чорноморські порти. Проте воєнні дії кардинально змінили умови функціонування галузі, зумовивши необхідність швидкої адаптації до нових викликів.

Одним із ключових факторів впливу стало блокування морських портів, через які до війни здійснювалося понад 70% експорту аграрної продукції [70]. У відповідь на ці виклики Україна була змушена оперативно переорієнтувати логістичні потоки. Значного розвитку набули альтернативні маршрути експорту, зокрема залізничні та автомобільні перевезення через західні кордони, а також використання портів країн Європейського Союзу.

Формування так званих «сухопутних коридорів» дозволило частково компенсувати втрати від блокування морських шляхів, однак ці маршрути є більш витратними та обмеженими за пропускнуою здатністю.

Важливим етапом стабілізації зовнішньоекономічної діяльності стало запровадження «зернового коридору», який дозволив відновити частину морського експорту аграрної продукції. Функціонування цього механізму сприяло зниженню напруги на світових продовольчих ринках та частковому відновленню валютних надходжень в економіку України. Водночас нестабільність його роботи та залежність від політичних рішень створюють додаткові ризики для довгострокового планування експортної діяльності [70].

Суттєвим наслідком трансформацій стала переорієнтація аграрного експорту на ринки Європейського Союзу. Спрощення торговельного режиму, скасування мит та активізація економічного співробітництва сприяли зростанню частки ЄС у структурі експорту. Водночас така переорієнтація супроводжується посиленням конкуренції, необхідністю дотримання високих стандартів якості та періодичними торговельними обмеженнями з боку окремих країн.

Динаміка експорту у воєнний період характеризується різким падінням у перші місяці повномасштабного вторгнення та поступовим відновленням у подальшому. Скорочення обсягів експорту було зумовлене не лише логістичними обмеженнями, а й руйнуванням інфраструктури, мінуванням територій, дефіцитом ресурсів та зниженням виробничих можливостей. Разом з тим, адаптація аграрного сектору, державна підтримка та міжнародна допомога дозволили частково відновити експортні потоки.

Вплив глобальних факторів, зокрема коливань світових цін на продовольство, енергоресурси та добрива, посилює нестабільність зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору. В умовах глобалізації українські аграрії залишаються інтегрованими у світові ринки, що з одного боку відкриває можливості для розвитку, а з іншого – підвищує чутливість до зовнішніх шоків.

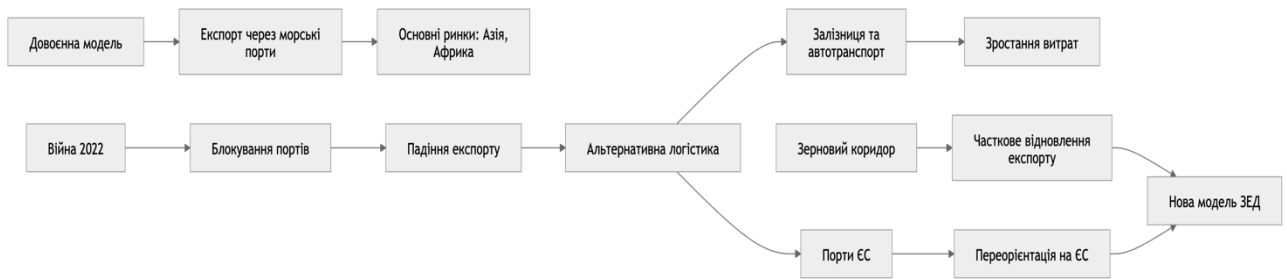

Рис. 2.10 Трансформація зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України під впливом війни

Джерело: сформовано автором на основі [56; 70]

Незважаючи на значний експортний потенціал аграрного сектору України, його зовнішньоекономічна діяльність характеризується низкою системних проблем, що стримують підвищення ефективності та конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Однією з ключових проблем є сировинна спрямованість експорту. Основу українського аграрного експорту становлять зернові та олійні культури, тоді як частка продукції з високою доданою вартістю залишається відносно низькою. Така структура експорту зумовлює залежність від коливань світових цін та обмежує можливості отримання стабільних валютних надходжень.

Суттєвим чинником ризику є висока залежність аграрного сектору від кон'юнктури світових ринків. Зміни цін на зерно, олію, добрива та енергоресурси безпосередньо впливають на доходи аграріїв і загальну ефективність зовнішньоекономічної діяльності. В умовах глобальної нестабільності така залежність підвищує вразливість галузі.

Значні проблеми пов'язані з логістичним забезпеченням експорту. Навіть у довоєнний період інфраструктура не повністю відповідала обсягам виробництва, а після 2022 року ситуація суттєво ускладнилася через руйнування транспортних шляхів, обмеження пропускної здатності та зростання вартості перевезень. Це знижує конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках.

Важливим обмежувальним фактором є бар'єри доступу до міжнародних ринків, які включають технічні, санітарні та фітосанітарні вимоги, квоти, сертифікацію та інші регуляторні механізми. Особливо це стосується ринків Європейського Союзу, де стандарти якості є надзвичайно високими [63].

Зростаюча конкуренція на світових аграрних ринках також ускладнює позиції України. Основними конкурентами є США, Бразилія, Аргентина, країни ЄС та інші великі експортери, які мають розвинену інфраструктуру, державну підтримку та високий рівень технологічного розвитку [70].

Подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України пов'язаний із необхідністю структурної трансформації, підвищення доданої вартості продукції та адаптації до нових умов глобального ринку.

Одним із ключових напрямів є диверсифікація ринків збуту. Розширення географії експорту дозволить зменшити залежність від окремих регіонів та підвищити стійкість до зовнішніх шоків. Особливого значення набуває розвиток торговельних відносин із країнами Азії, Африки та Близького Сходу.

Важливою перспективою є розвиток переробної галузі. Збільшення частки продукції з високою доданою вартістю дозволить підвищити ефективність експорту, створити додаткові робочі місця та забезпечити більші надходження до державного бюджету.

Євроінтеграційний вектор розвитку визначає необхідність подальшої гармонізації стандартів, адаптації законодавства та розширення доступу до ринків Європейського Союзу [63]. Участь у спільному економічному просторі відкриває нові можливості для аграрного сектору, але водночас вимагає підвищення якості продукції та конкурентоспроможності виробників.

Суттєву роль відіграє цифровізація аграрного сектору та розвиток сучасних форм трейдингу. Використання цифрових платформ, автоматизація процесів торгівлі, застосування аналітичних систем і великих даних сприяють підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Перспективи розвитку також пов'язані з розширенням участі України у міжнародних економічних угодах та інтеграційних процесах. Укладення нових торговельних

угод, участь у глобальних продовольчих ініціативах та співпраця з міжнародними організаціями сприяють зміцненню позицій України на світових аграрних ринках.

2.3 Участь України у міжнародних аграрних організаціях та угодах

Для України міжнародне аграрне співробітництво має особливе значення, оскільки аграрний сектор є одним із стратегічних секторів національної економіки та формує значну частку експортного потенціалу держави. Участь у міжнародних аграрних організаціях забезпечує доступ до фінансових ресурсів, програм технічної допомоги, сучасних технологій та міжнародного досвіду управління аграрною сферою.

Важливим напрямом міжнародної співпраці є гармонізація національного законодавства та системи стандартизації відповідно до міжнародних і європейських вимог. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності української аграрної продукції, розширенню експортних можливостей та інтеграції аграрного сектору України у глобальні виробничі та торговельні ланцюги.

Міжнародне аграрне співробітництво охоплює широкий спектр напрямів: продовольчу безпеку, підтримку сталого розвитку сільських територій, екологізацію виробництва, розвиток органічного землеробства, цифровізацію аграрної сфери, адаптацію до кліматичних змін та забезпечення стабільності міжнародних продовольчих ринків.

Особливого значення міжнародна підтримка набула після початку повномасштабної війни, коли аграрний сектор України зіткнувся з масштабними логістичними, фінансовими та виробничими викликами. У цих умовах міжнародні організації, фінансові інституції та країни-партнери стали важливими учасниками процесу підтримки українського аграрного

виробництва, відновлення логістичної інфраструктури та забезпечення стабільності експорту продовольства.

Міжнародне аграрне співробітництво є складовою міжнародних економічних відносин, що охоплює систему взаємодії держав, міжнародних організацій, фінансових установ та суб'єктів господарювання у сфері виробництва, торгівлі та регулювання аграрної продукції. Його основною метою є забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору, продовольчої безпеки та ефективного функціонування світового продовольчого ринку [52].

У сучасній економіці міжнародне співробітництво в аграрній сфері здійснюється через участь держав у міжнародних організаціях, реалізацію спільних програм розвитку, укладення торговельних угод та формування механізмів фінансової підтримки аграрного виробництва. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, які формують глобальні стандарти, координують аграрну політику та забезпечують підтримку країн у сфері продовольчої безпеки і розвитку сільських територій.

Серед основних міжнародних організацій, що впливають на розвиток аграрного сектору, важливе місце займають Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO), Світова організація торгівлі (СОТ), Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD) та інші міжнародні інституції [76].

Міжнародні аграрні організації виконують низку важливих функцій: формування міжнародних правил торгівлі аграрною продукцією, надання фінансової та технічної допомоги, підтримку інноваційного розвитку, сприяння впровадженню екологічних стандартів, а також моніторинг стану світової продовольчої безпеки. Їх діяльність спрямована на забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва та зменшення диспропорцій між країнами світу.

В умовах глобалізації міжнародне аграрне співробітництво набуває особливого значення через посилення взаємозалежності національних економік, розвиток міжнародної торгівлі та формування глобальних продовольчих

ланцюгів. Водночас глобалізаційні процеси створюють не лише нові можливості для розвитку аграрного сектору, а й підвищують залежність держав від зовнішньої кон'юнктури, світових цін та міжнародних логістичних систем [78].

На рисунку 2.11 відображено систему міжнародного аграрного співробітництва України, яка охоплює взаємодію держави з міжнародними організаціями, фінансовими інституціями, торговельними угодами та європейськими інтеграційними структурами. Така система забезпечує доступ до міжнародних ринків, фінансових ресурсів, інноваційних технологій і механізмів підтримки розвитку аграрного сектору.

Однією з ключових міжнародних організацій, з якою співпрацює Україна, є Food and Agriculture Organization of the United Nations. Співробітництво України з FAO спрямоване на підтримку продовольчої безпеки, розвиток сільських територій, адаптацію аграрного сектору до змін клімату та підвищення ефективності аграрного виробництва. Особливо важливою стала діяльність FAO після початку повномасштабної війни, коли організація реалізує програми підтримки малих фермерських господарств, зокрема забезпечує насінням, добривами та технічною допомогою.

Важливу роль у розвитку аграрного сектору України відіграє World Trade Organization. Членство України у СОТ забезпечило доступ української аграрної продукції до міжнародних ринків, сприяло зниженню торговельних бар'єрів і гармонізації аграрного законодавства відповідно до міжнародних норм. Разом із тим, участь у СОТ посилила конкуренцію на внутрішньому ринку та підвищила вимоги до якості й безпечності аграрної продукції.

Співпраця України з International Fund for Agricultural Development спрямована переважно на підтримку сільських територій та малих виробників. IFAD фінансує проекти розвитку сільської інфраструктури, підвищення зайнятості населення у сільській місцевості та підтримки фермерських господарств. Особлива увага приділяється розвитку сталого сільського господарства та зниженню рівня бідності у сільських регіонах.

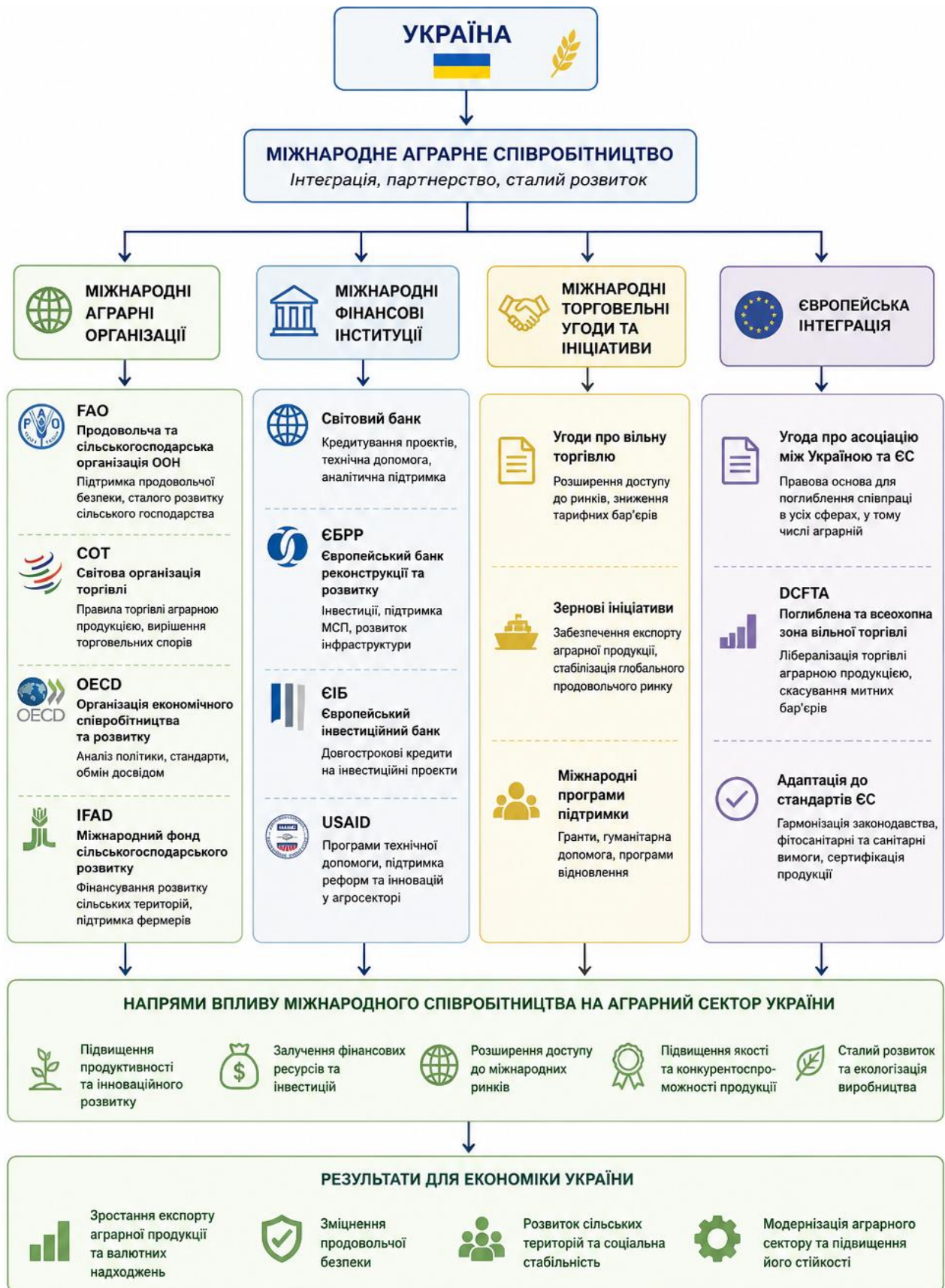

Рис. 2.11 Система міжнародного аграрного співробітництва України

Джерело: сформоване автором на основі [53; 56; 63]

Значний вплив на модернізацію аграрного сектору має співпраця зі Світовим банком. Світовий банк реалізує в Україні проекти, пов'язані з реформуванням земельних відносин, підтримкою аграрної інфраструктури, розвитком систем зрошення, цифровізацією аграрного сектору та підвищенням конкурентоспроможності аграрного виробництва. Фінансова підтримка банку сприяє реалізації масштабних реформ у сфері сільського господарства.

Важливим партнером України є також European Bank for Reconstruction and Development, який активно фінансує аграрні підприємства, логістичну інфраструктуру, елеваторні комплекси, розвиток експорту аграрної продукції та проекти енергоефективності у сільському господарстві. СБРР підтримує як великі агрохолдинги, так і середній бізнес, сприяючи підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору України.

Окремого значення набуває співпраця України з Organisation for Economic Co-operation and Development. Організація надає аналітичну, консультаційну та методичну підтримку у сфері аграрної політики, розвитку сільських територій, управління ресурсами та впровадження принципів сталого розвитку. Рекомендації OECD сприяють адаптації української аграрної політики до європейських і міжнародних стандартів.

Важливу роль у підтримці аграрного сектору України відіграють міжнародні донорські програми та грантові ініціативи. Вони спрямовані на фінансування відновлення аграрної інфраструктури, підтримку фермерських господарств, розвиток органічного виробництва, впровадження цифрових технологій та забезпечення продовольчої безпеки. Особливого значення міжнародна допомога набула в умовах воєнного часу, коли значна частина аграрної інфраструктури була пошкоджена або зруйнована (табл. 2.4).

Таким чином, участь України у міжнародних аграрних організаціях створює важливі передумови для модернізації аграрного сектору, інтеграції у світовий економічний простір, підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції та забезпечення сталого розвитку сільського господарства.

Таблиця 2.4

Основні міжнародні аграрні організації та напрями співпраці України

Організація	Напрямок співпраці	Значення для України
FAO	Продовольча безпека, підтримка фермерства, технічна допомога	Підтримка аграрного виробництва, розвиток сільських територій
WTO (COT)	Міжнародна торгівля аграрною продукцією	Доступ до світових ринків, гармонізація стандартів
IFAD	Розвиток сільських територій та малого фермерства	Зниження бідності, підтримка сільського населення
Світовий банк	Інвестиції та аграрні реформи	Модернізація аграрного сектору та інфраструктури
ЄБРР	Фінансування аграрного бізнесу та логістики	Підвищення інвестиційної активності
OECD	Консультаційна та аналітична підтримка	Впровадження міжнародних стандартів аграрної політики
Міжнародні донорські програми	Гранти, гуманітарна та технічна допомога	Відновлення аграрної інфраструктури та підтримка фермерів

Джерело: сформоване автором на основі [73; 84; 87; 89; 92]

Європейський Союз є одним із ключових стратегічних партнерів України у сфері розвитку аграрного сектору. Поглиблення співпраці між Україною та ЄС сприяє модернізації сільського господарства, підвищенню конкурентоспроможності аграрної продукції, розширенню експортних можливостей та адаптації української аграрної політики до європейських стандартів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка експорту аграрної продукції України до ЄС після 2016 р.

Рік	Частка ЄС в аграрному експорті України, %
2016	27
2017	31
2018	33
2019	35
2020	36
2021	39
2022	52
2023	56

Джерело: сформоване автором на основі [56]

Важливим етапом розвитку двосторонніх відносин стало підписання Європейським Союзом та Україною Угоди про асоціацію, економічна частина якої передбачає створення Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA). Угода відкрила нові можливості для українського аграрного експорту, забезпечила поступове зниження торговельних бар'єрів та сприяла інтеграції аграрного сектору України до європейського економічного простору.

Запровадження DCFTA стало важливим стимулом для розвитку аграрної торгівлі між Україною та ЄС. Після набуття чинності зоною вільної торгівлі значно зросли обсяги експорту української аграрної продукції до країн Європейського Союзу. Основу експорту становлять зернові, олійні культури, продукція переробки, м'ясо птиці, мед, олія та інші види сільськогосподарської продукції.

Одним із ключових напрямів співпраці є адаптація українського аграрного сектору до стандартів ЄС. Це включає гармонізацію законодавства у сфері безпечності харчових продуктів, ветеринарного та фітосанітарного контролю, екологічних норм, органічного виробництва та системи сертифікації продукції. Впровадження європейських стандартів дозволяє українським виробникам підвищувати якість продукції та розширювати присутність на європейському ринку.

Разом із позитивними результатами функціонування DCFTA важливе значення мають аграрні квоти, які визначають обсяги безмитного експорту окремих видів продукції до ЄС. Для низки українських товарів квоти досить швидко вичерпуються, що свідчить про високу конкурентоспроможність української аграрної продукції на європейському ринку. Водночас чинні квотні обмеження стримують повне розкриття експортного потенціалу України.

Після 2016 року Європейський Союз став одним із найбільших торговельних партнерів України в аграрній сфері. Зростання експорту до ЄС сприяло диверсифікації зовнішньої торгівлі та зменшенню залежності від традиційних ринків збуту. Особливо важливим це стало після початку

повномасштабної війни, коли ЄС запровадив тимчасові торговельні преференції для підтримки української економіки та аграрного сектору.

Значну роль у розвитку аграрної сфери України відіграють європейські програми підтримки. Через фінансові інструменти та грантові програми ЄС підтримує розвиток фермерства, сільської інфраструктури, цифровізацію аграрного сектору, екологізацію виробництва та сталий розвиток сільських територій. Важливими напрямками співпраці є також підтримка логістики, модернізація систем зберігання та транспортування аграрної продукції, а також сприяння розвитку малого та середнього аграрного бізнесу.

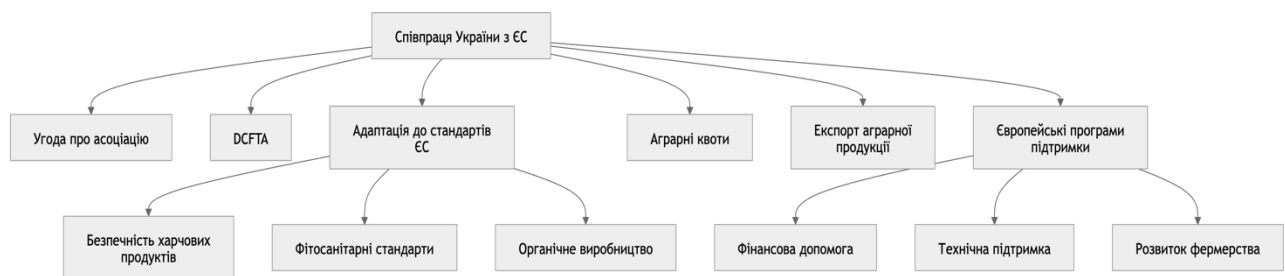

Рис. 2.12 Основні напрями аграрної інтеграції України з ЄС

Джерело: сформоване автором на основі [1; 63]

Таким чином, співпраця України з Європейським Союзом у аграрній сфері має стратегічне значення для модернізації національного аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та інтеграції України до європейського економічного простору.

Важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування аграрного сектору України відіграють міжнародні фінансові та інвестиційні програми підтримки. В умовах воєнних викликів, руйнування логістичної інфраструктури, зростання виробничих витрат та нестачі інвестицій саме міжнародна фінансова допомога стала одним із ключових чинників збереження експортного потенціалу аграрної галузі та підтримки сільських територій.

Міжнародні програми підтримки аграрного сектору України реалізуються у формі грантів, кредитних програм, технічної допомоги, інвестиційних проєктів та програм післявоєнного відновлення. Основними напрямками

фінансування є підтримка фермерських господарств, розвиток аграрної логістики, модернізація переробної промисловості, впровадження цифрових технологій, забезпечення продовольчої безпеки та розвиток сталого сільського господарства.

Одним із найбільших міжнародних партнерів України є United States Agency for International Development, яка реалізує програми підтримки малого та середнього агробізнесу, розвитку експорту, цифровізації аграрного сектору та підтримки сільських громад. Особливого значення набули програми USAID щодо забезпечення альтернативних логістичних маршрутів експорту української аграрної продукції після блокування морських портів [53; 54].

Важливу роль у підтримці українських аграріїв відіграють проекти Food and Agriculture Organization of the United Nations. Організація надає технічну та гуманітарну допомогу фермерам, забезпечує насінням, добривами, засобами виробництва та сприяє відновленню сільськогосподарської діяльності у постраждалих регіонах України.

Значне фінансування аграрного сектору здійснює Світовий банк, який підтримує реалізацію проєктів модернізації аграрної інфраструктури, реформування земельних відносин, розвитку зрошення та відновлення сільських територій. Світовий банк також бере участь у фінансуванні програм підтримки продовольчої безпеки та відновлення логістичних ланцюгів.

Активну участь у розвитку аграрної інфраструктури України бере Європейський банк реконструкції та розвитку. ЄБРР фінансує проєкти будівництва елеваторів, логістичних центрів, модернізації аграрних підприємств та розвитку переробної галузі. Значна увага приділяється підтримці приватного аграрного бізнесу та розвитку експортоорієнтованого виробництва.

Важливим інструментом підтримки є фінансування з боку Європейського інвестиційного банку. ЄІБ підтримує розвиток транспортної інфраструктури, відновлення критичних об'єктів, модернізацію енергетичних систем і реалізацію інвестиційних проєктів у сфері сільського господарства. Особливе

значення мають програми підтримки післявоєнного відновлення аграрного сектору України.

Суттєве значення міжнародних програм підтримки полягає не лише у фінансовій допомозі, а й у передачі сучасних технологій, розвитку управлінських компетенцій, адаптації до міжнародних стандартів та інтеграції України до глобальних аграрних ринків.

Перед узагальненням основних напрямів міжнародної підтримки доцільно систематизувати ключові міжнародні програми та інституції, що надають підтримку аграрному сектору України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Міжнародні програми підтримки аграрного сектору України

Організація / програма	Основний напрям підтримки	Форми підтримки	Значення для аграрного сектору
USAID	Підтримка агробізнесу та логістики	Гранти, технічна допомога	Розвиток експорту та малого фермерства
FAO	Продовольча безпека та підтримка фермерів	Насіння, добрива, обладнання	Відновлення аграрного виробництва
Світовий банк	Інфраструктурні та земельні реформи	Кредити, інвестиції	Модернізація аграрного сектору
ЄБРР	Логістика та переробка	Інвестиційні проекти	Розвиток аграрної інфраструктури
ЄІБ	Відновлення та модернізація	Інвестиції, кредити	Післявоєнне відновлення аграрної сфери
Донорські програми ЄС	Сталий розвиток та цифровізація	Грантові програми	Адаптація до стандартів ЄС

Джерело: сформоване автором на основі [53; 54; 84-88]

Аналіз міжнародних фінансових та інвестиційних програм підтримки аграрного сектору України свідчить, що міжнародне співробітництво стало одним із ключових чинників забезпечення стабільності аграрного виробництва в умовах глобальної нестабільності та воєнних ризиків. Міжнародні організації та фінансові інституції не лише забезпечують фінансову підтримку аграріїв, а й сприяють модернізації інфраструктури, розвитку логістики, впровадженню інноваційних технологій та інтеграції України до світового аграрного простору.

Попри значний експортний потенціал аграрного сектору України та активну інтеграцію до світового економічного простору, міжнародне аграрне співробітництво супроводжується низкою проблем, які стримують підвищення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції та обмежують можливості розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Однією з ключових проблем залишається невідповідність окремих видів української аграрної продукції міжнародним і європейським стандартам якості, екологічної безпеки та сертифікації. Незважаючи на поступову гармонізацію законодавства з нормами ЄС, значна частина малих і середніх виробників не має достатніх фінансових і технологічних можливостей для швидкої адаптації до сучасних вимог міжнародних ринків.

Суттєвим обмеженням розвитку міжнародного аграрного співробітництва є логістичні проблеми. Блокування морських портів, руйнування транспортної інфраструктури, збільшення витрат на перевезення та перевантаження на альтернативних логістичних маршрутах негативно впливають на ефективність аграрного експорту України. Особливо гостро ці проблеми проявилися після початку повномасштабної війни.

Важливими факторами ризику залишаються воєнні дії та загальна нестабільність безпекового середовища. Воєнні ризики призводять до втрати частини виробничого потенціалу, пошкодження сільськогосподарської техніки, мінування земель, скорочення інвестиційної активності та зростання витрат аграрних підприємств. У таких умовах міжнародне співробітництво значною мірою залежить від рівня міжнародної підтримки та фінансової допомоги.

Ще однією проблемою є переважно сировинна структура аграрного експорту України. Основу експорту продовжують формувати зернові та олійні культури, тоді як частка продукції з високою доданою вартістю залишається недостатньою. Це підвищує залежність аграрного сектору від коливань світових цін на сировину та посилює вплив глобальної кон'юнктури на національну економіку.

Проблемою також залишається недостатній рівень розвитку переробної промисловості. Значна частина аграрної продукції експортується без глибокої переробки, що обмежує можливості збільшення валютних надходжень, створення додаткових робочих місць та підвищення рівня конкурентоспроможності української продукції на міжнародному ринку.

Водночас міжнародне аграрне співробітництво України має значні перспективи розвитку. Одним із ключових напрямів є подальша інтеграція до Європейського Союзу та адаптація аграрного сектору до європейських стандартів. Розширення співпраці з ЄС сприятиме модернізації виробництва, збільшенню обсягів експорту та залученню інвестицій у сільське господарство.

Перспективним напрямом є розвиток органічного виробництва. Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом для виробництва екологічно чистої продукції, попит на яку стабільно зростає на міжнародних ринках. Розвиток органічного землеробства сприятиме диверсифікації експорту та підвищенню доданої вартості аграрної продукції.

Важливу роль у розвитку міжнародного співробітництва відіграє цифровізація аграрного сектору. Впровадження цифрових технологій, систем точного землеробства, супутникового моніторингу та автоматизації виробництва дає змогу підвищити ефективність аграрного виробництва та конкурентоспроможність українських аграріїв на світовому ринку.

Суттєві перспективи пов'язані також із реалізацією європейського «зеленого» курсу, який передбачає екологізацію виробництва, скорочення викидів, розвиток відновлюваної енергетики та впровадження принципів сталого розвитку. Для України це відкриває можливості для участі у міжнародних екологічних програмах та залучення «зелених» інвестицій.

Важливим чинником розвитку аграрного сектору залишатиметься залучення міжнародних інвестицій. Інвестиційна підтримка сприятиме модернізації логістичної інфраструктури, розвитку переробки, відновленню зрошувальних систем і підвищенню технологічного рівня аграрного виробництва.

Особливого значення набуває розвиток аграрної дипломатії як інструменту просування українських інтересів на міжнародних продовольчих ринках. Активна участь України у міжнародних переговорах, продовольчих ініціативах та аграрних форумах сприятиме зміцненню позицій держави як одного з ключових учасників світового аграрного ринку.

Перед узагальненням основних перспектив міжнародного аграрного співробітництва доцільно відобразити ключові стратегічні напрями подальшого розвитку аграрного сектору України в умовах глобальної інтеграції (рис. 2.13).

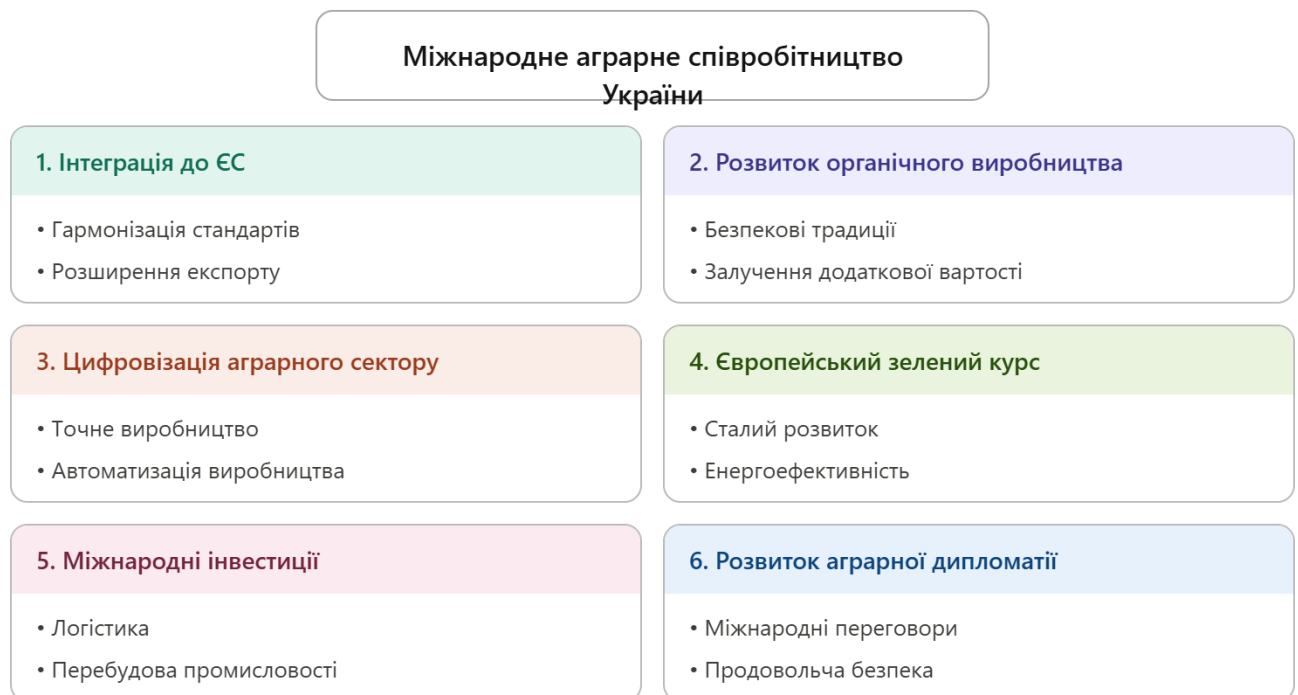

Рис. 2.13 Перспективні напрями міжнародного співробітництва аграрного сектору України

Джерело: сформоване автором на основі [84-88]

Наведені на рисунку 2.13 напрями свідчать про те, що подальший розвиток міжнародного аграрного співробітництва України має базуватися на поєднанні європейської інтеграції, технологічної модернізації, екологізації виробництва та активізації міжнародної економічної взаємодії. Це створює передумови для підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що аграрний сектор України в умовах глобалізації є однією з ключових складових національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частку валютних надходжень та відіграє важливу роль у розвитку сільських територій. Дослідження показало, що аграрна політика держави має стратегічний характер та спрямована не лише на забезпечення ефективності сільськогосподарського виробництва, але й на підтримку зайнятості населення, розвиток інфраструктури, підвищення рівня життя у сільській місцевості та інтеграцію аграрного сектору України до світового економічного простору. Визначено, що глобалізаційні процеси посилили роль зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору, стимулювали впровадження сучасних технологій та підвищили залежність розвитку аграрного виробництва від світової економічної кон'юнктури.

2. Досліджено сучасний стан розвитку аграрного сектору України та встановлено, що впродовж останніх десятиліть вітчизняне сільське господарство пройшло суттєву трансформацію від адміністративно-командної системи до ринкової моделі господарювання. Встановлено позитивну динаміку розвитку рослинництва, зокрема значне зростання обсягів виробництва та врожайності зернових, зернобобових, соняшнику, плодово-ягідної продукції та овочевих культур. Обґрунтовано, що ключовими чинниками такого зростання стали масштабні інвестиції у сучасну техніку, насіння, засоби захисту рослин, цифровізацію виробництва та впровадження інноваційних агротехнологій. Водночас виявлено негативні тенденції у розвитку галузі тваринництва, які проявляються у суттєвому скороченні поголів'я худоби і птиці, зниженні обсягів виробництва продукції тваринництва та недостатньому рівні державної підтримки цієї галузі. Доведено, що структурна диспропорція між рослинництвом і тваринництвом формує ризики для забезпечення збалансованого розвитку аграрного сектору та сільських територій.

3. Встановлено, що зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України є одним із ключових джерел формування експортного потенціалу держави та забезпечення її позицій на світовому продовольчому ринку. Проаналізовано динаміку та географічну структуру аграрного експорту України, що дозволило визначити домінування зернових та олійних культур у структурі експорту, а також суттєве зростання ролі країн Європейського Союзу після 2022 року. Визначено, що повномасштабна війна суттєво вплинула на логістику аграрного експорту, зумовила переорієнтацію транспортних маршрутів та посилила значення європейського напрямку зовнішньої торгівлі. Разом із тим доведено, що сучасна модель зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України залишається переважно сировинно-орієнтованою, що підвищує залежність галузі від світових цінових коливань та обмежує можливості формування високої доданої вартості всередині країни.

4. Досліджено участь України у міжнародних аграрних організаціях та системі міжнародного економічного співробітництва. Встановлено, що співпраця України з FAO, WTO, IFAD, OECD, Світовим банком, ЄБРР, Європейським інвестиційним банком та іншими міжнародними інституціями сприяє модернізації аграрного сектору, розвитку сільських територій, гармонізації законодавства та впровадженню міжнародних стандартів якості й безпечності продукції. Обґрунтовано, що стратегічне значення для розвитку аграрного сектору України має співпраця з Європейським Союзом у межах Угоди про асоціацію та функціонування DCFTA, які забезпечили розширення доступу української аграрної продукції до ринку ЄС та активізували процес адаптації аграрного сектору до європейських вимог. Визначено, що міжнародні фінансові та інвестиційні програми підтримки стали важливим чинником стабілізації аграрного виробництва в умовах війни, сприяли розвитку логістики, підтримці фермерських господарств, модернізації інфраструктури та забезпеченню продовольчої безпеки.

5. Визначено, що перспективи подальшого розвитку аграрного сектору України та міжнародного аграрного співробітництва пов'язані з

поглибленням європейської інтеграції, розвитком органічного виробництва, цифровізацією аграрного сектору, впровадженням принципів «зеленої» економіки та залученням міжнародних інвестицій. Обґрунтовано необхідність переходу від переважно сировинної моделі експорту до розвитку глибокої переробки аграрної продукції, що дозволить підвищити рівень доданої вартості, конкурентоспроможність української продукції та стійкість аграрного сектору до глобальних економічних ризиків. Доведено, що ключовими напрямками підвищення ефективності розвитку аграрного сектору України є модернізація логістичної інфраструктури, підтримка малого та середнього аграрного бізнесу, розвиток аграрної науки та кадрового потенціалу, впровадження екологічно безпечних технологій виробництва та посилення аграрної дипломатії України на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1 Проблеми розвитку міжнародної співпраці в аграрному секторі

У сучасних умовах міжнародна співпраця є одним із ключових інструментів розвитку аграрного сектору України, оскільки забезпечує доступ до зовнішніх ринків, міжнародного фінансування, сучасних технологій, інноваційних практик управління та програм підтримки сільських територій. Водночас ефективність міжнародного аграрного співробітництва значною мірою залежить від здатності держави адаптувати національну аграрну політику до глобальних економічних трансформацій, європейських стандартів та сучасних викликів продовольчої безпеки.

Сучасна аграрна політика України орієнтована на впровадження міжнародного досвіду розвинених країн у сфері управління аграрним сектором, розвитку сільських територій, підтримки фермерства, цифровізації виробництва та забезпечення сталого розвитку. Особливого значення міжнародна співпраця набула в умовах повномасштабної війни, коли зовнішня фінансова, технічна та гуманітарна допомога стала важливим чинником підтримки аграрного виробництва та збереження експортного потенціалу держави.

Одним із найбільш активних міжнародних партнерів України в аграрній сфері є United States Agency for International Development – агентство США з міжнародного розвитку, діяльність якого спрямована на підтримку економічного розвитку, зміцнення продовольчої безпеки та модернізацію аграрного сектору.

До початку повномасштабного вторгнення росії основні напрями співпраці USAID з Україною були зосереджені на модернізації сільськогосподарського виробництва, розвитку ринкової інфраструктури, підтримці малого та середнього аграрного бізнесу, створенні робочих місць у

сільській місцевості та розширенні торговельно-економічних зв'язків із країнами Європейського Союзу. Після 2022 року діяльність міжнародних програм була переорієнтована на забезпечення продовольчої безпеки, підтримку виробничого потенціалу аграрного сектору та відновлення сільських територій, постраждалих унаслідок воєнних дій.

Однією з найбільш масштабних міжнародних програм підтримки аграрного сектору України стала Програма АГРО, яка реалізується за підтримки USAID. Програма була спрямована на розвиток аграрного виробництва та сільських територій, підтримку мікро-, малих і середніх аграрних підприємств, удосконалення ринкової інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності українських виробників [53].

Програму АГРО фінансує USAID, а її реалізацію здійснює міжнародна компанія «Chemonics International». Програма охоплює як національний, так і регіональний рівень, а пріоритетними регіонами визначено Дніпропетровську, Запорізьку, Миколаївську, Одеську, Полтавську, Харківську, Херсонську та Черкаську області.

Основною метою Програми АГРО є прискорення економічного розвитку сільських громад шляхом формування сучасного, продуктивного та конкурентоспроможного аграрного сектору. Особлива увага приділяється підтримці малого та середнього фермерства, розвитку ланцюгів доданої вартості, розширенню доступу аграріїв до фінансових ресурсів, зрошенню, дорадчим послугам і сучасним цифровим інструментам.

Умови воєнного стану суттєво змінили пріоритети реалізації міжнародних аграрних програм. Після початку повномасштабної війни USAID переорієнтував діяльність Програми АГРО на підтримку продовольчої безпеки та забезпечення безперервності аграрного виробництва. У межах програми тисячі аграрних виробників отримали насіння, добрива, технічну допомогу та доступ до фінансових ресурсів для проведення посівної кампанії й збору врожаю.

Важливим напрямом діяльності Програми АГРО стало впровадження цифрових рішень і мобільних сервісів для аграріїв. Зокрема, були створені цифрові платформи та мобільні додатки, які спрощують фермерам доступ до банківського кредитування, державних програм підтримки та аграрних консультацій.

Суттєве значення для розвитку міжнародної співпраці мало також відкриття ринку сільськогосподарських земель в Україні у 2021 році. Запровадження ринку землі створило передумови для залучення приватних інвестицій, розвитку малого та середнього аграрного бізнесу, а також активізації міжнародного інвестиційного співробітництва у сфері сільського господарства.

Разом із позитивними результатами міжнародного співробітництва існує низка проблем, які стримують ефективність реалізації міжнародних програм в аграрному секторі України. До таких проблем належать недостатній рівень інституційної спроможності окремих регіонів, складність доступу малих фермерських господарств до міжнародних програм фінансування, високі логістичні ризики, нестабільність нормативно-правового середовища та вплив воєнних чинників на функціонування аграрного виробництва.

Перед аналізом ключових напрямів функціонування Програми АГРО доцільно систематизувати її основні цілі та механізми реалізації.

Таблиця 3.1

Основні цілі програми АГРО

Напрямок	Зміст
Ланцюги доданої вартості	Підвищення продуктивності аграрного виробництва та розширення доступу до ринків збуту
Функції підтримки	Розвиток фінансування, дорадчих послуг, зрошення та цифрових сервісів
Нормативно-правова база	Формування прозорого та сприятливого середовища для діяльності аграрного бізнесу
Розвиток громад	Підтримка економічного розвитку сільських територій
Підтримка фермерства	Розвиток малого та середнього аграрного підприємництва
Цифровізація	Впровадження цифрових платформ та мобільних сервісів для аграріїв

Джерело: сформовано автором на основі [53].

Особлива увага Програми АГРО зосереджена на розвитку пріоритетних ланцюгів доданої вартості, які мають високий потенціал для забезпечення продовольчої безпеки, розвитку внутрішнього ринку та розширення експортних можливостей України. До ключових напрямів підтримки належать плодоовочевий сектор, м'ясомолочне виробництво, виробництво продукції домашньої птиці (за винятком курятини), аквакультура та виготовлення кондитерської продукції. Саме ці напрями характеризуються значним потенціалом формування доданої вартості, розвитку малого та середнього бізнесу, створення робочих місць у сільській місцевості та інтеграції до міжнародних ринків продовольства.

Вибір зазначених ланцюгів доданої вартості зумовлений необхідністю диверсифікації структури аграрного виробництва України та зменшення залежності аграрного експорту від сировинної продукції. Програма АГРО орієнтована не лише на збільшення обсягів виробництва, а й на підвищення рівня переробки аграрної продукції, впровадження сучасних технологій зберігання та логістики, а також розвиток експортноорієнтованих виробництв.

Важливими складовими Програми АГРО є освітні і консультаційні компоненти. Практично кожен напрям діяльності програми супроводжується проведенням навчальних заходів, спрямованих на підвищення професійного рівня аграріїв та адаптацію виробництва до сучасних міжнародних вимог. Освітня діяльність включає тренінги, семінари, демонстраційні проєкти, консультаційні програми, відеоматеріали та практичні кейси щодо впровадження інноваційних технологій у сільському господарстві.

Особлива увага приділяється поширенню сучасних виробничих практик, міжнародних стандартів якості та безпечності харчової продукції, бізнес-планування, цифровізації аграрного виробництва та розвитку експортних компетенцій аграрних підприємств. Освітні програми орієнтовані як на діючих аграрних виробників, так і на представників вразливих соціальних груп, молодь та мешканців сільських територій, які планують започаткувати власну підприємницьку діяльність у сфері агробізнесу.

У межах Програми АГРО сформовано комплексну освітню платформу, яка охоплює 12 тематичних напрямів підготовки та консультування аграріїв. Такий підхід сприяє не лише підвищенню ефективності виробництва, а й формуванню сучасної системи управління аграрним бізнесом, розвитку підприємницьких навичок та підвищенню рівня конкурентоспроможності українського аграрного сектору на міжнародному ринку.

Очікувані результати реалізації Програми АГРО спрямовані на комплексне посилення економічної стійкості аграрного сектору України та розвиток сільських територій. Серед ключових результатів програми визначено зростання прибутковості мікро-, малих та середніх аграрних підприємств, розширення доступу аграріїв до фінансових ресурсів, формування прозорого ринку сільськогосподарських земель, а також зниження рівня корупційних ризиків у сфері аграрного виробництва та земельних відносин [53].

Важливим напрямом міжнародної підтримки аграрного сектору України став також Проєкт «Кредитні ресурси для сільськогосподарських виробників», який реалізовувався за підтримки USAID упродовж 2019–2023 рр. Загальна вартість проєкту становила 35 млн дол. США, а його виконавцем стала Всесвітня рада кредитних спілок [54].

Основною метою Проєкту «Кредитні ресурси» було зміцнення фінансової спроможності українських кредитних спілок та розширення можливостей кредитування малого і середнього аграрного бізнесу. Реалізація проєкту була спрямована на забезпечення стійкого економічного розвитку сільських територій, створення нових робочих місць та підвищення рівня доходів населення сільської місцевості [54].

Серед пріоритетних завдань проєкту визначено вдосконалення законодавчого та регуляторного середовища функціонування кредитних спілок, підвищення рівня їх ліквідності, розвиток фінансових послуг для аграрних виробників та розширення системи сільськогосподарського кредитування. Значна увага приділялася також підвищенню інституційної спроможності

кредитних спілок, розвитку системи внутрішнього контролю та впровадженню міжнародних стандартів управління фінансовими установами.

Важливим результатом реалізації Проєкту «Кредитні ресурси» стало формування сучасної моделі звітності кредитних спілок та підтримка членства Національного банку України у Міжнародній мережі регуляторів кредитних спілок (ICURN). Це сприяє інтеграції української фінансової системи до міжнародного регуляторного середовища та підвищує прозорість функціонування кредитних установ [54].

Окремим напрямом міжнародної підтримки став Проєкт «Ліквідність кредитних спілок», започаткований у 2021 році у межах співпраці між USAID та Всесвітньою фундацією кредитних спілок (Worldwide Foundation for Credit Unions). Основною метою проєкту стало створення спеціального фонду фінансових ресурсів для забезпечення стабільного функціонування кредитних спілок та підтримки аграрних підприємств.

У період після 24 лютого 2022 року завдяки реалізації цього проєкту понад сотня українських аграрних підприємств отримали фінансування через систему кредитних спілок. Значна частина залучених коштів була спрямована на проведення посівної кампанії, закупівлю насіння, пального та добрив, а також на забезпечення безперервності виробничого процесу в умовах воєнного стану [54].

Реалізація міжнародних програм підтримки аграрного сектору демонструє, що ефективне міжнародне співробітництво є важливим інструментом забезпечення стійкості аграрного виробництва, підтримки сільських територій і розвитку малого та середнього аграрного бізнесу. Одночасно міжнародні проєкти сприяють модернізації фінансової інфраструктури, удосконаленню нормативно-правового середовища та інтеграції аграрного сектору України до глобального економічного простору.

Попри значні обсяги міжнародної фінансової та технічної підтримки, розвиток міжнародного співробітництва в аграрному секторі України супроводжується рядом системних проблем, які стримують ефективність

реалізації міжнародних програм та знижують рівень конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва на світових ринках. Особливо загострилися ці проблеми в умовах повномасштабної війни, коли аграрний сектор одночасно зіткнувся з безпрецедентними логістичними, фінансовими, кадровими та інфраструктурними викликами.

Однією з ключових проблем залишається нестабільність нормативно-правового середовища. Часті зміни податкового законодавства, процедур державної підтримки, митного регулювання та земельних відносин ускладнюють довгострокове планування діяльності аграрних підприємств і знижують інвестиційну привабливість аграрного сектору для міжнародних партнерів. В умовах високої регуляторної невизначеності міжнародні фінансові організації та інвестори змушені враховувати додаткові ризики під час реалізації програм підтримки українського аграрного сектору.

Суттєвий негативний вплив на міжнародне аграрне співробітництво мають воєнні ризики. Повномасштабне вторгнення Росії спричинило руйнування транспортної, енергетичної та виробничої інфраструктури, тимчасову окупацію частини сільськогосподарських територій, мінування земель і порушення традиційних логістичних ланцюгів експорту аграрної продукції. Значна частина аграрних підприємств втратила доступ до виробничих ресурсів, складських приміщень, техніки та зовнішніх ринків збуту.

Однією з найбільш гострих проблем стала логістична криза, спричинена блокуванням морських портів України. Оскільки до 2022 року основна частина аграрного експорту здійснювалася через чорноморські порти, їх часткове блокування призвело до різкого зростання транспортних витрат, перевантаження залізничної інфраструктури та необхідності переорієнтації експортних потоків через країни Європейського Союзу та дунайські порти. У результаті суттєво зросла собівартість логістики аграрної продукції, що негативно вплинуло на конкурентоспроможність українських експортерів.

Важливою проблемою залишається обмежений доступ малих і середніх аграрних підприємств до міжнародних грантових і кредитних програм. Незважаючи на наявність значної кількості міжнародних програм підтримки, складність процедур подання заявок, необхідність підготовки детальної документації, вимоги щодо співфінансування та недостатній рівень консультаційної підтримки значно ускладнюють участь малих фермерських господарств у міжнародних проєктах.

Додатковим фактором стримування міжнародного співробітництва є нерівномірний рівень цифровізації аграрного виробництва. Великі агрохолдинги активно впроваджують сучасні цифрові технології, системи GPS-моніторингу, точного землеробства та автоматизованого управління виробництвом, тоді як значна частина малих фермерських господарств не має достатніх фінансових ресурсів для цифрової модернізації. Це обмежує їх можливості інтеграції до міжнародних виробничих та логістичних систем.

Серйозною проблемою для аграрних підприємств є дефіцит власного співфінансування міжнародних проєктів. Більшість міжнародних програм передбачає часткову участь підприємств у фінансуванні інвестиційних заходів, однак у сучасних умовах значна кількість аграрних виробників не має достатнього рівня фінансової стійкості для забезпечення власного внеску.

В умовах війни також загострилися кадрові проблеми в аграрному секторі. Мобілізаційні процеси, міграція населення, відтік молодих спеціалістів із сільської місцевості та недостатній рівень підготовки кадрів у сфері сучасних аграрних технологій негативно впливають на ефективність реалізації міжнародних програм розвитку.

Окремою проблемою залишається складність адаптації українського аграрного виробництва до міжнародних стандартів якості та безпечності продукції. Для виходу на ринки ЄС та інших розвинених країн аграрним підприємствам необхідно впроваджувати міжнародні системи сертифікації, екологічного контролю, простежуваності продукції та стандарти сталого виробництва, що потребує значних інвестиційних ресурсів.

Незважаючи на активізацію антикорупційних реформ, міжнародні організації продовжують відзначати високі корупційні ризики в окремих сферах аграрного управління, земельних відносин і розподілу державної підтримки. Це негативно впливає на рівень довіри міжнародних партнерів та ускладнює залучення довгострокових інвестицій.

Крім того, в Україні зберігається недостатній рівень інтеграції науки, держави та аграрного бізнесу. Відсутність ефективної системи трансферу інновацій, недостатнє фінансування аграрної науки та слабка взаємодія між науковими установами й аграрними підприємствами обмежують можливості технологічної модернізації аграрного сектору. Для систематизації основних проблем міжнародного аграрного співробітництва доцільно узагальнити їх у табличній формі (табл 3.2).

Таблиця 3.2

Основні проблеми міжнародної співпраці в аграрному секторі України

Проблема	Прояв	Наслідки
Воєнні ризики	Руйнування інфраструктури, мінування територій	Скорочення експорту та виробництва
Логістичні обмеження	Блокування портів, перевантаження логістичних маршрутів	Зростання транспортних витрат
Недостатній рівень переробки	Домінування сировинного експорту	Низька додана вартість продукції
Обмежений доступ МСП	Складність грантових процедур та співфінансування	Нерівність доступу до міжнародної підтримки
Невідповідність стандартам	Технічні та сертифікаційні бар'єри	Втрата частини зовнішніх ринків
Низький рівень цифровізації	Недостатнє впровадження сучасних ІТ-рішень	Зниження конкурентоспроможності
Кадрові проблеми	Відтік спеціалістів та дефіцит кадрів	Зниження ефективності виробництва
Корупційні ризики	Недостатня прозорість окремих процедур	Зниження інвестиційної привабливості
Недостатня інтеграція науки та бізнесу	Слабкий трансфер інновацій	Повільна технологічна модернізація

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Повномасштабне вторгнення росії у 2022 році стало безпрецедентним викликом для функціонування аграрного сектору України та суттєво змінило

систему міжнародного аграрного співробітництва. Воєнні дії спричинили масштабні руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, блокування морських портів, втрату частини сільськогосподарських територій та значне ускладнення експортної діяльності аграрних підприємств.

До 2022 року морські порти Чорного моря забезпечували основну частину експорту української аграрної продукції. Через блокування портової інфраструктури виникла необхідність термінової релокації логістичних маршрутів та переорієнтації експортних потоків через західні кордони України, країни Європейського Союзу та дунайські порти. У результаті суттєво зросло навантаження на залізничний транспорт, автомобільні перевезення та прикордонну інфраструктуру.

Важливу роль у стабілізації міжнародної торгівлі аграрною продукцією відіграла реалізація «зернового коридору», який дозволив частково відновити експорт українського зерна через чорноморські порти. Запровадження цієї ініціативи сприяло пом'якшенню глобальної продовольчої кризи, оскільки Україна залишається одним із провідних світових експортерів зернових і олійних культур. Разом із тим, функціонування «зернового коридору» супроводжувалося високими ризиками безпеки, невизначеністю умов перевезення та додатковими витратами для експортерів.

В умовах війни суттєво зросла роль альтернативних логістичних маршрутів через країни Європейського Союзу. Українські аграрні підприємства почали активніше використовувати сухопутні коридори через Польщу, Румунію, Словаччину та Угорщину, а також інфраструктурні можливості дунайських портів. Особливо важливого значення набули порти Рені, Ізмаїл та Усть-Дунайськ, через які здійснювалася значна частина аграрного експорту.

Водночас переорієнтація логістики супроводжувалася низкою проблем: перевантаженням транспортної інфраструктури, нестачею вагонів і автомобільного транспорту, збільшенням часу доставки продукції, чергами на кордонах та суттєвим підвищенням вартості логістичних послуг. У результаті

логістична складова у структурі собівартості аграрної продукції значно зросла, що негативно вплинуло на конкурентоспроможність українського аграрного експорту.

Суттєву підтримку аграрному сектору України в умовах війни надали міжнародні організації та фінансові інституції, зокрема FAO, USAID, ЄБРР, Світовий банк і Європейський інвестиційний банк. Основні напрями міжнародної підтримки були спрямовані на забезпечення посівної кампанії, закупівлю насіння, добрив, техніки, підтримку малих фермерських господарств, відновлення логістики та забезпечення продовольчої безпеки.

Однією з найгостріших проблем для розвитку аграрного виробництва стало мінування сільськогосподарських земель. Значні площі орних земель опинилися забрудненими вибухонебезпечними предметами, що суттєво обмежило можливості проведення посівних і збиральних робіт. За оцінками міжнародних організацій, розмінування аграрних територій потребуватиме значних фінансових ресурсів і тривалого часу.

Негативний вплив на аграрне виробництво мала також енергетична криза, спричинена масованими ударами по енергетичній інфраструктурі України. Перебої з електропостачанням ускладнили функціонування елеваторів, систем зрошення, підприємств переробки та логістичних центрів. Це призвело до додаткових витрат аграрних підприємств на альтернативні джерела енергії та резервне забезпечення виробничих процесів.

Серйозною проблемою для міжнародної торгівлі аграрною продукцією стали труднощі зі страхуванням вантажів та судноплавства в умовах воєнних ризиків. Підвищення страхових тарифів, ризики пошкодження інфраструктури та нестабільність логістичних маршрутів ускладнили експортні операції та підвищили фінансові ризики для аграрних компаній.

Попри складні умови, аграрний сектор України продемонстрував високий рівень адаптивності до кризових викликів. Міжнародна підтримка, диверсифікація логістичних маршрутів та активізація співпраці з країнами ЄС

дозволили частково стабілізувати зовнішньоекономічну діяльність аграрних підприємств та зберегти позиції України на світовому продовольчому ринку.

Для наочного відображення змін у системі аграрної логістики України після 2022 року доцільно представити трансформацію основних експортних маршрутів у вигляді схеми (рис. 3.1).

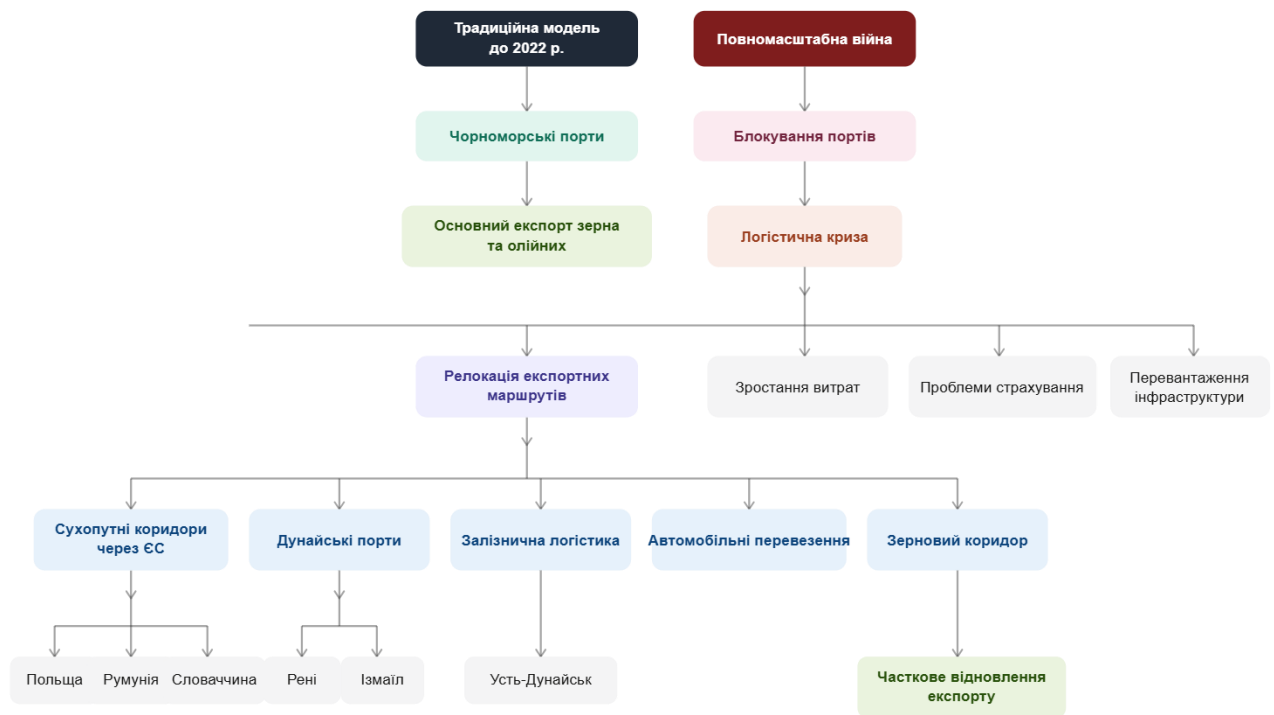

Рис. 3.1 Трансформація логістики аграрного експорту України після 2022 р.
Джерело: сформовано автором на основі [2]

У сучасних умовах одним із ключових напрямів підвищення ефективності міжнародної співпраці аграрного сектору України є цифровізація аграрного виробництва, логістики та зовнішньоекономічної діяльності. Світовий аграрний ринок дедалі активніше переходить до використання цифрових технологій, які забезпечують підвищення продуктивності виробництва, прозорість торговельних операцій, ефективність управління ресурсами та інтеграцію аграрних підприємств до міжнародних виробничих і логістичних систем.

Важливу роль у розвитку міжнародної аграрної співпраці відіграють цифрові платформи аграрного трейдингу, які забезпечують прямий доступ

виробників до міжнародних ринків збуту, спрощують укладання контрактів та сприяють зниженню трансакційних витрат. Активного розвитку набувають міжнародні аграрні маркетплейси, системи електронного документообігу, цифрові сертифікати походження та якості продукції, а також автоматизовані системи моніторингу логістичних операцій.

Сучасне аграрне виробництво дедалі більше базується на використанні технологій precision farming, геоінформаційних систем (GIS), супутникового моніторингу та автоматизованого аналізу даних. Такі технології дозволяють аграрним підприємствам оптимізувати використання ресурсів, підвищувати врожайність, зменшувати виробничі витрати та адаптуватися до змін клімату. Особливого значення цифровізація набуває в умовах воєнних ризиків, коли дистанційний моніторинг земель, логістики та виробничих процесів стає критично важливим елементом управління аграрним бізнесом.

Перспективним напрямом розвитку міжнародної співпраці є також впровадження blockchain-технологій у сфері логістики та простежуваності аграрної продукції. Використання цифрових реєстрів дозволяє забезпечити прозорість ланцюгів постачання, контроль якості продукції, мінімізувати ризики фальсифікації та підвищити довіру міжнародних партнерів до українських аграрних виробників.

Для систематизації основних цифрових інструментів міжнародної аграрної співпраці доцільно узагальнити їх у табличній формі (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Сучасні цифрові інструменти міжнародної аграрної співпраці

Цифровий інструмент	Напрямок використання	Значення для аграрного сектору
Цифрові платформи	Аграрний трейдинг та експорт	Спрощення доступу до міжнародних ринків
GIS та супутниковий моніторинг	Контроль земельних ресурсів	Підвищення ефективності управління
Precision farming	Оптимізація виробництва	Зростання продуктивності та врожайності
Blockchain	Простежуваність продукції	Підвищення прозорості поставок
Цифрові сертифікати	Міжнародна торгівля	Спрощення процедур експорту
Аграрні маркетплейси	Електронна торгівля	Розширення каналів збуту

Джерело: сформовано автором на основі [2; 70]

Подальший розвиток міжнародної співпраці аграрного сектору України значною мірою залежатиме від рівня інтеграції до європейського економічного простору, модернізації аграрного виробництва та реалізації стратегії післявоєнного відновлення сільських територій. Одним із ключових стратегічних напрямів залишається адаптація українського аграрного сектору до стандартів і вимог Європейського Союзу, зокрема екологічних, технологічних та безпекових критеріїв виробництва.

Важливими перспективами міжнародного співробітництва є розвиток органічного виробництва, впровадження принципів «зеленого» курсу ЄС, розширення агропереробки та формування продукції з високою доданою вартістю. Зменшення залежності від сировинного експорту дозволить підвищити конкурентоспроможність українського аграрного сектору та забезпечити стабільніше надходження валютної виручки.

Суттєве значення для розвитку аграрного сектору матиме залучення міжнародних інвестицій у модернізацію логістичної інфраструктури, розвиток систем зрошення, енергетичну незалежність аграрних підприємств і впровадження інноваційних технологій виробництва. У післявоєнний період особливої актуальності набуде відновлення сільських територій, реконструкція транспортної та енергетичної інфраструктури, а також формування міжнародних інноваційних аграрних кластерів.

Зростатиме також роль аграрної дипломатії як інструменту просування української аграрної продукції на світових ринках, розширення міжнародного партнерства та забезпечення участі України у глобальних продовольчих ініціативах. Основні перспективні напрями міжнародної співпраці аграрного сектору України наведено на рис. 3.2.

Отже, міжнародна співпраця є одним із ключових факторів модернізації аграрного сектору України та розвитку сільських територій в умовах глобалізації, воєнних викликів і структурної трансформації національної економіки. Участь України у міжнародних програмах підтримки, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, інтеграція до європейського

економічного простору та впровадження сучасних технологій створюють передумови для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки держави.

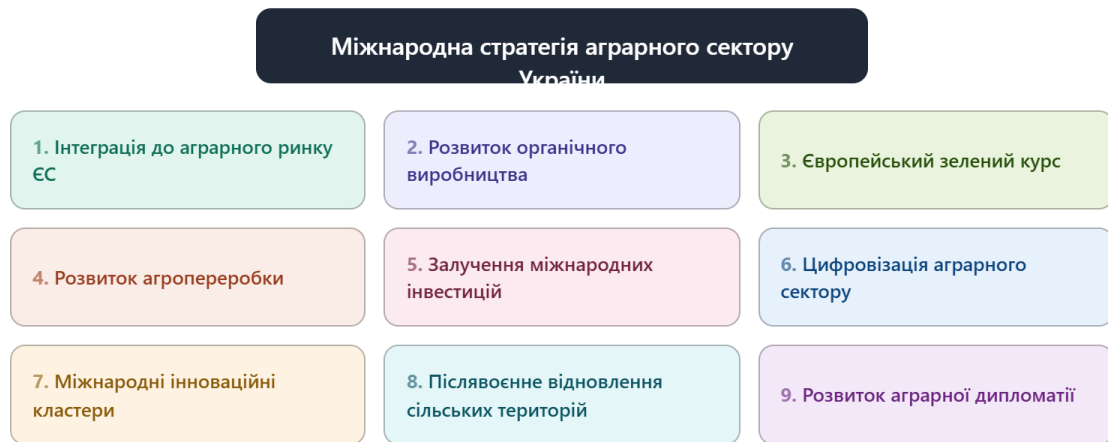

Рис. 3.2 Перспективні напрями міжнародної співпраці аграрного сектору України
Джерело: сформовано автором на основі [2]

Повномасштабна війна суттєво змінила модель міжнародного аграрного співробітництва України. Основними напрямками міжнародної підтримки стали забезпечення продовольчої безпеки, стабілізація логістичних ланцюгів, фінансування посівних кампаній, підтримка малого та середнього аграрного бізнесу, відновлення інфраструктури та адаптація аграрного сектору до кризових умов функціонування. Водночас війна посилила наявні проблеми міжнародного співробітництва, зокрема логістичні обмеження, втрати інфраструктури, дефіцит фінансових ресурсів, кадрові проблеми та ризики для інвестиційної діяльності.

Проведений аналіз свідчить, що подальший розвиток аграрного сектору України потребує поступового переходу від переважно сировинної моделі експорту до інноваційно-орієнтованої моделі розвитку, яка базується на зростанні частки продукції з високою доданою вартістю, розвитку агропереробки, цифровізації виробництва та впровадженні сучасних екологічних стандартів.

Головним стратегічним вектором розвитку міжнародного аграрного співробітництва України залишається інтеграція до економічного та аграрного

простору Європейського Союзу. Адаптація до стандартів ЄС, участь у міжнародних програмах підтримки, розвиток органічного виробництва та впровадження принципів «зеленого» курсу формують основу довгострокового розвитку аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності на світовому ринку.

Міжнародні програми технічної, фінансової та інвестиційної підтримки відіграють важливу роль у післявоєнному відновленні сільських територій України. Їх реалізація сприяє модернізації виробничої та логістичної інфраструктури, розвитку малого і середнього аграрного бізнесу, впровадженню інноваційних технологій, цифровізації аграрного сектору та формуванню сучасної системи управління сільськими територіями.

3.2 Напрями поглиблення міжнародної економічної співпраці

У сучасних умовах глобалізації міжнародна економічна співпраця стає одним із ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору та сталого розвитку сільських територій. Посилення інтеграційних процесів у світовій економіці, трансформація міжнародних продовольчих ринків, розвиток цифрових технологій та загострення глобальних безпекових викликів формують нові умови функціонування аграрного виробництва й міжнародної торгівлі продовольством.

Для України міжнародна економічна співпраця в аграрній сфері набуває особливого значення в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення економіки. Аграрний сектор залишається одним із базових секторів національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку держави, валютні надходження від експорту та зайнятість населення у сільській місцевості. Водночас сучасні умови функціонування світового аграрного ринку вимагають від України переходу до нової моделі міжнародної взаємодії, яка базується не лише на експорті сировини, а й на інтеграції до глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Важливим стратегічним напрямом розвитку міжнародної співпраці є інтеграція аграрного сектору України в європейський економічний простір. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, функціонування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (DCFTA), адаптація до європейських стандартів виробництва і безпеки харчової продукції створюють передумови для розширення доступу українських аграрних виробників до міжнародних ринків.

Після початку повномасштабної війни міжнародна співпраця в аграрній сфері набула нового стратегічного значення. В умовах руйнування логістичної інфраструктури, блокування морських портів та зростання ризиків для продовольчої безпеки особливо важливими стали міжнародна фінансова підтримка, диверсифікація логістичних маршрутів, розвиток альтернативних каналів експорту та координація дій із міжнародними партнерами. Значно зросла роль міжнародних фінансових організацій, донорських програм та інвестиційних проєктів, спрямованих на підтримку аграрного виробництва, розвиток сільських територій та післявоєнне відновлення економіки України.

У сучасних умовах міжнародна економічна співпраця аграрного сектору повинна орієнтуватися на формування інноваційної моделі розвитку, що передбачає впровадження сучасних технологій, цифровізацію виробництва, розвиток агропереробки, підвищення рівня екологічної безпеки та інтеграцію українських виробників у міжнародні виробничі та логістичні системи. Особливого значення набуває розвиток продукції з високою доданою вартістю, органічного виробництва, «зеленої» енергетики та інноваційних форм міжнародного партнерства. Стратегічна модель поглиблення міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України наведена на рис. 3.3.

Поглиблення міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України значною мірою залежить від ефективності інституційного забезпечення аграрної політики, рівня адаптації нормативно-правового середовища до міжнародних вимог та здатності державних інституцій забезпечувати підтримку аграрного бізнесу у процесі інтеграції до світового

економічного простору. У сучасних умовах саме інституційні механізми формують основу для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, залучення міжнародних інвестицій, розширення експорту та інтеграції українського аграрного сектору до глобальних ринків.

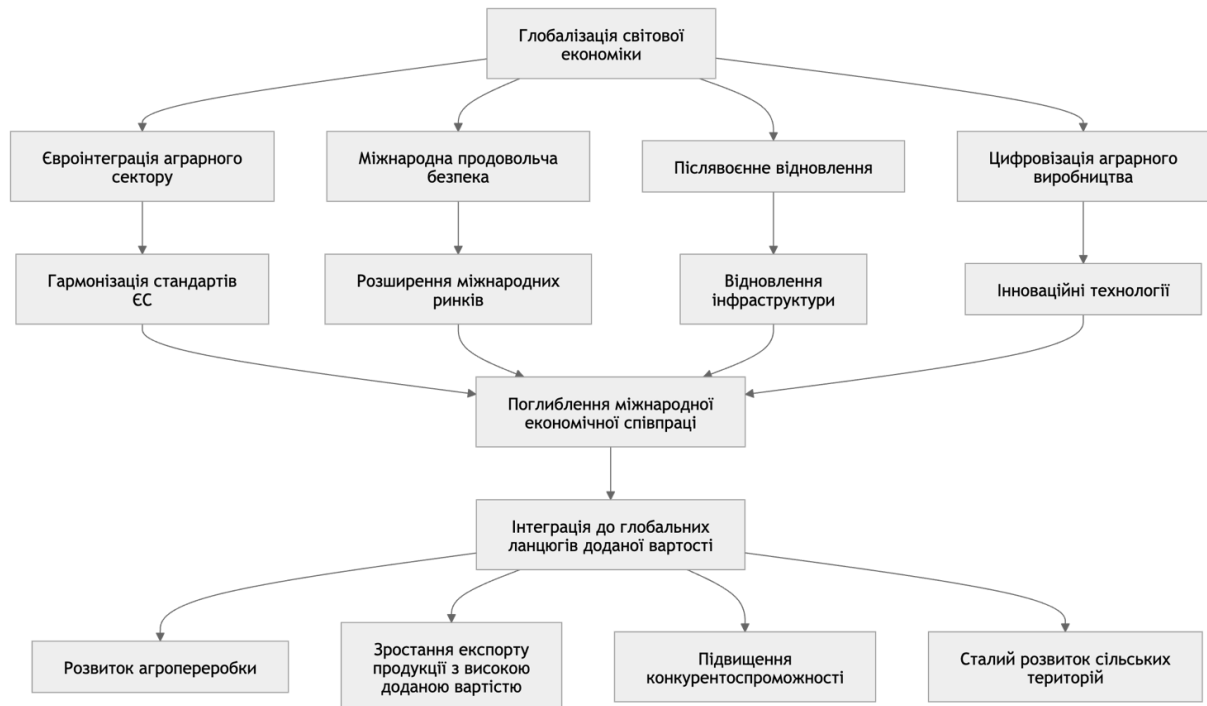

Рис. 3.3 Стратегічна модель поглиблення міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України

Джерело: сформовано автором на основі

Одним із ключових напрямів розвитку міжнародної співпраці є гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу. Адаптація нормативно-правової бази до європейських вимог сприяє формуванню прозорого конкурентного середовища, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору та спрощенню доступу української продукції до ринків ЄС. Особливе значення має імплементація європейських стандартів у сфері безпечності харчової продукції, екологічного виробництва, ветеринарного та фітосанітарного контролю.

Важливим інституційним напрямом є розвиток аграрної дипломатії, яка стає інструментом для просування національних економічних інтересів на міжнародному рівні. Аграрна дипломатія передбачає активізацію співпраці з

міжнародними організаціями, участь у міждержавних переговорах, просування української аграрної продукції на зовнішніх ринках та формування позитивного міжнародного іміджу України як одного з ключових світових постачальників продовольства.

Суттєву роль у розвитку міжнародної співпраці відіграє участь України у міжнародних аграрних організаціях та міжурядових програмах. Співпраця з FAO, WTO, OECD, Світовим банком, ЄБРР та іншими міжнародними структурами забезпечує доступ до фінансових ресурсів, міжнародного досвіду, технічної допомоги та сучасних механізмів управління аграрним сектором.

Не менш важливим напрямом є підтримка експорту аграрної продукції через державні інституції. У сучасних умовах необхідним є формування ефективної системи державного супроводу експорту, включаючи страхування експортних ризиків, розвиток експортного кредитування, інформаційно-консультаційну підтримку аграрних виробників та стимулювання виходу продукції на нові міжнародні ринки. Інституційні механізми розвитку міжнародної співпраці аграрного сектору України наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інституційні механізми розвитку міжнародної співпраці аграрного сектору
України

Напрямок	Інструмент	Очікуваний результат
Гармонізація законодавства з ЄС	Імплементация норм та стандартів ЄС	Спрощення доступу до ринку ЄС
Адаптація до міжнародних стандартів	Сертифікація та стандартизація продукції	Підвищення конкурентоспроможності експорту
Розвиток аграрної дипломатії	Міждержавні переговори, торговельні місії	Розширення зовнішніх ринків збуту
Участь у міжнародних організаціях	Співпраця з FAO, WTO, OECD, ЄБРР	Отримання фінансової та технічної підтримки
Розширення міжурядових програм	Спільні міжнародні проекти та гранти	Залучення інвестицій та технологій
Підтримка експорту	Експортне кредитування та страхування	Зростання обсягів аграрного експорту
Розвиток цифрового регулювання	Електронні сертифікати та цифрові платформи	Спрощення міжнародної торгівлі
Підтримка малого та середнього бізнесу	Державні та міжнародні програми фінансування	Розширення участі МСП у міжнародній співпраці

Джерело: сформовано автором на основі [73]

У сучасних умовах ефективність міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України значною мірою залежатиме від здатності державних інституцій забезпечити комплексну підтримку аграрних виробників, адаптацію до міжнародних вимог та формування сучасної інституційної системи управління аграрним розвитком.

У сучасних умовах одним із визначальних факторів підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України є активізація інвестиційно-інноваційного розвитку та поглиблення міжнародної співпраці у сфері впровадження сучасних технологій виробництва. Глобалізація світового аграрного ринку, цифрова трансформація економіки, екологічні виклики та зростання вимог до якості продукції формують необхідність переходу до інноваційної моделі розвитку аграрного сектору.

Важливу роль у модернізації аграрного виробництва відіграють міжнародні інвестиції, які сприяють оновленню матеріально-технічної бази, розвитку агропереробки, цифровізації виробничих процесів та інтеграції українських аграрних підприємств у глобальні виробничі ланцюги. Особливого значення набуває залучення іноземного капіталу у розвиток інфраструктури зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, що дозволяє підвищити рівень доданої вартості аграрного експорту.

Одним із ключових напрямів сучасного розвитку аграрного сектору є впровадження smart farming та precision agriculture. Використання цифрових технологій, систем супутникового моніторингу, GPS-навігації, автоматизованого аналізу ґрунтів та високоточного землеробства дозволяє оптимізувати використання ресурсів, підвищити урожайність та знизити виробничі витрати. Цифровізація аграрного сектору також створює передумови для інтеграції українських виробників до міжнародних платформ аграрного трейдингу та глобальних систем управління ланцюгами постачання.

Суттєве значення для міжнародної співпраці має розвиток міжнародних аграрних кластерів, які забезпечують взаємодію виробників, наукових установ,

інвесторів, логістичних компаній та переробних підприємств. Кластерний підхід сприяє підвищенню інноваційної активності, прискоренню трансферу технологій та формуванню конкурентоспроможного аграрного середовища.

У сучасних умовах міжнародна економічна співпраця дедалі більше орієнтується на принципи сталого розвитку, екологічної безпеки та ESG-трансформації. Особливого значення набуває впровадження green technologies, розвиток органічного виробництва, енергоефективних технологій та екологічно безпечних методів ведення сільського господарства. Адаптація аграрного сектору України до екологічних стандартів ЄС є необхідною умовою розширення доступу української продукції до міжнародних ринків.

Для узагальнення основних інвестиційно-інноваційних напрямів міжнародної співпраці аграрного сектору України доцільно представити їх у вигляді таблиці.

Таблиця 3.5

Інноваційно-інвестиційна модель розвитку міжнародної співпраці аграрного сектору України

Напрямок	Інновація	Очікуваний ефект
Міжнародні інвестиції	Іноземне фінансування аграрних проєктів	Модернізація виробництва
Агропереробка	Створення продукції з високою доданою вартістю	Зростання експортної виручки
Smart farming	Автоматизація та цифровий моніторинг	Підвищення ефективності виробництва
Precision agriculture	GPS, GIS, супутникові технології	Оптимізація використання ресурсів
Цифровізація	Цифрові платформи та аграрний трейдинг	Інтеграція у глобальні ринки
Міжнародні аграрні кластери	Співпраця науки, бізнесу та держави	Прискорення інноваційного розвитку
Green technologies	Енергоефективні та екологічні технології	Зниження екологічного навантаження
ESG-трансформація	Впровадження принципів сталого розвитку	Підвищення інвестиційної привабливості
Органічне виробництво	Екологічно безпечна продукція	Розширення доступу до ринку ЄС

Джерело: сформовано автором на основі [79; 80]

У сучасних умовах воєнних викликів та трансформації міжнародної торгівлі одним із пріоритетних напрямів розвитку міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України є модернізація логістичної та інфраструктурної системи. Ефективність функціонування аграрного експорту значною мірою залежить від розвитку транспортної інфраструктури, пропускної спроможності логістичних маршрутів, систем зберігання продукції та інтеграції транспортних мереж України до європейського економічного простору.

Після блокування частини чорноморських портів суттєво зросла роль дунайських портів України, зокрема Рені, Ізмаїла та Усть-Дунайська, які стали важливими центрами забезпечення аграрного експорту. Розвиток портової інфраструктури на Дунаї створює можливості для диверсифікації експортних маршрутів та зменшення залежності від морської логістики Чорного моря.

Важливим напрямом є залізнична інтеграція України з транспортною системою Європейського Союзу. Розширення пропускної спроможності прикордонної інфраструктури, модернізація залізничних переходів та адаптація логістичних систем до європейських стандартів сприяють підвищенню ефективності міжнародних перевезень аграрної продукції.

Особливого значення набуває розвиток сухих портів та зернових хабів, які забезпечують накопичення, зберігання, перевантаження та переробку аграрної продукції. Формування сучасної мережі елеваторної інфраструктури дозволяє мінімізувати втрати продукції, стабілізувати експортні поставки та підвищити ефективність логістичних операцій.

Суттєвим фактором розвитку міжнародної співпраці є також удосконалення системи страхування логістичних та експортних ризиків в умовах воєнної нестабільності. Формування механізмів міжнародного страхування вантажів, судноплавства та інфраструктурних об'єктів сприятиме підвищенню безпеки міжнародних перевезень та стабілізації аграрного експорту.

З метою зменшення ризиків блокування традиційних транспортних маршрутів Україна активно розвиває альтернативні логістичні коридори через країни ЄС. Диверсифікація логістичних напрямів створює передумови для підвищення стійкості міжнародної торгівлі аграрною продукцією та забезпечення безперервності експортних операцій. Пріоритетні логістичні напрями міжнародної аграрної співпраці України наведено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Пріоритетні логістичні напрями міжнародної аграрної співпраці України

Джерело: сформовано автором на основі [70]

Однією з ключових передумов поглиблення міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України є розвиток людського капіталу, аграрної науки та міжнародної науково-освітньої взаємодії. У сучасних умовах глобальної конкуренції конкурентоспроможність аграрного сектору дедалі більше визначається рівнем професійної підготовки кадрів, інноваційним потенціалом наукових установ, здатністю до впровадження сучасних технологій та інтеграції у міжнародний науковий простір.

Важливе значення для розвитку аграрного сектору мають міжнародні освітні програми, які забезпечують підготовку фахівців відповідно до сучасних міжнародних стандартів, розвиток професійних компетентностей та академічну мобільність. Участь українських університетів у міжнародних програмах співробітництва сприяє інтеграції національної системи аграрної освіти до

європейського освітнього простору та формуванню сучасної моделі підготовки кадрів для аграрного сектору.

Суттєву роль у поширенні сучасних технологій та підвищенні ефективності аграрного виробництва відіграють дорадчі служби, які забезпечують інформаційно-консультаційну підтримку аграрних підприємств, трансфер технологій та впровадження інноваційних рішень у виробничу практику. Особливого значення дорадчі служби набувають для малих та середніх аграрних підприємств, які потребують професійної підтримки у сфері цифровізації, управління ризиками, екологічного виробництва та виходу на міжнародні ринки.

Важливим напрямом міжнародної співпраці є розвиток міжнародних дослідницьких центрів та наукових проєктів у сфері аграрних технологій, біотехнологій, кліматично адаптованого сільського господарства та продовольчої безпеки. Міжнародна наукова співпраця сприяє прискоренню трансферу технологій, впровадженню інновацій та формуванню сучасної системи аграрних досліджень.

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки особливого значення набуває розвиток цифрових компетентностей працівників аграрного сектору. Використання систем precision agriculture, GIS-технологій, супутникового моніторингу, автоматизованого управління виробництвом та цифрових платформ аграрного трейдингу потребує підготовки висококваліфікованих фахівців нового покоління.

Суттєвим фактором розвитку міжнародної співпраці є активізація взаємодії між університетами, науковими установами, міжнародними організаціями та аграрним бізнесом. Формування міжнародних освітньо-наукових консорціумів та спільних інноваційних платформ створює передумови для інтеграції України до глобального науково-технологічного простору.

Основні напрями розвитку міжнародної науково-освітньої співпраці в аграрному секторі наведено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Напрями розвитку міжнародної науково-освітньої співпраці в аграрному
секторі

Напря́м	Осно́вний змі́ст	Очі́куваний резу́льтат
Міжнародні освітні програми	Академічна мобільність, подвійні дипломи	Підвищення якості аграрної освіти
Дорадчі служби	Консультаційна підтримка аграріїв	Поширення сучасних технологій
Міжнародні дослідницькі центри	Спільні наукові проекти	Розвиток аграрних інновацій
Аграрна наука	Наукові дослідження та розробки	Підвищення продуктивності виробництва
Трансфер технологій	Впровадження міжнародного досвіду	Модернізація аграрного сектору
Підготовка кадрів	Професійне навчання та стажування	Формування сучасного людського капіталу
Цифрові компетентності	Навчання smart farming та GIS	Цифровізація аграрного виробництва
Співпраця університетів	Міжнародні освітньо-наукові мережі	Інтеграція у світовий науковий простір

Джерело: сформовано автором на основі [92]

Післявоєнне відновлення сільських територій України є одним із ключових стратегічних напрямів міжнародної економічної співпраці та важливою передумовою забезпечення довгострокового розвитку аграрного сектору. Воєнні дії спричинили масштабні руйнування транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури, забруднення сільськогосподарських земель вибухонебезпечними предметами, скорочення виробничого потенціалу та погіршення соціально-економічного становища сільського населення.

Одним із пріоритетних напрямів післявоєнного відновлення є модернізація інфраструктури сільських територій, зокрема транспортних мереж, енергетичних систем, об'єктів зберігання та переробки аграрної продукції, систем водопостачання й цифрової інфраструктури. Відновлення інфраструктурного потенціалу є необхідною умовою забезпечення ефективного функціонування аграрного виробництва та розвитку міжнародної торгівлі.

Особливої актуальності набуває проблема розмінування сільськогосподарських земель. Значні площі аграрних територій залишаються

небезпечними для ведення господарської діяльності, що обмежує можливості використання земельних ресурсів і створює ризики для продовольчої безпеки держави. Реалізація міжнародних програм гуманітарного розмінування є важливою умовою відновлення аграрного виробництва.

Важливим напрямом післявоєнної трансформації є забезпечення енергетичної автономності сільських територій шляхом розвитку альтернативної енергетики, біоенергетики, а також сонячних і вітрових електростанцій. Використання відновлюваних джерел енергії сприятиме підвищенню стійкості аграрного сектору до енергетичних криз і зниженню виробничих витрат.

Суттєве значення матиме реалізація принципів «зеленої» трансформації аграрного сектору, що передбачає впровадження екологічно безпечних технологій виробництва, розвиток органічного землеробства, збереження родючості ґрунтів і мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище.

Одним із пріоритетів міжнародної співпраці є підтримка фермерства та розвиток сільськогосподарської кооперації. Розвиток малого та середнього аграрного бізнесу сприятиме зростанню зайнятості населення, диверсифікації економіки сільських територій та формуванню стійкої моделі регіонального розвитку.

У сучасних умовах особливого значення набуває формування стійкості сільських територій до економічних, соціальних, екологічних і безпекових викликів. Відновлення аграрного сектору України має базуватися на принципах продовольчої безпеки, інноваційного розвитку, цифровізації та міжнародного партнерства. Пріоритетні напрями післявоєнного відновлення сільських територій України наведено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Пріоритетні напрями післявоєнного відновлення сільських територій України

Джерело: сформовано автором на основі [13; 22]

Отже, поглиблення міжнародної економічної співпраці є стратегічною основою модернізації аграрного сектору України та забезпечення сталого розвитку сільських територій. В умовах глобалізації, воєнних викликів та трансформації світового продовольчого ринку міжнародне партнерство стає важливим чинником підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва, залучення інвестицій, впровадження інновацій та інтеграції України до глобальних економічних процесів.

3.3 Стратегічні перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації

Сучасний розвиток аграрного сектору України відбувається в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, трансформації світового продовольчого ринку та посилення міжнародної конкуренції. Глобалізація світової економіки суттєво змінює механізми функціонування аграрного виробництва, формує нові вимоги до якості продукції, екологічної безпеки, цифровізації виробничих процесів та інтеграції до міжнародних ланцюгів доданої вартості. Водночас

глобалізація відкриває для України можливості розширення зовнішніх ринків збуту, залучення міжнародних інвестицій, впровадження сучасних технологій і посилення позицій на світовому аграрному ринку.

У сучасних умовах міжнародна конкуренція в аграрному секторі дедалі більше базується не лише на наявності природно-ресурсного потенціалу, а й на рівні технологічного розвитку, інноваційності виробництва, логістичної ефективності та здатності держави забезпечувати підтримку національного виробника. Саме тому стратегічний розвиток аграрного сектору України потребує переходу до нової моделі функціонування, орієнтованої на інновації, цифровізацію, екологічну трансформацію та формування продукції з високою доданою вартістю.

Особливого значення в умовах глобальної нестабільності набуває проблема продовольчої безпеки. Україна традиційно займає важливе місце у забезпеченні світового продовольчого ринку зерновими, олійними культурами та продукцією агропромислового комплексу. Збереження високого виробничого потенціалу аграрного сектору є важливим чинником не лише економічної стабільності держави, а й глобальної продовольчої безпеки.

Аграрний сектор продовжує залишатися однією з ключових галузей національної економіки України. Він забезпечує значну частку валютних надходжень від експорту, формує зайнятість населення у сільській місцевості, підтримує функціонування суміжних галузей економіки та створює передумови для розвитку сільських територій. Водночас домінування сировинно-експортної моделі розвитку зумовлює високу залежність аграрного сектору від коливань світових цін, логістичних ризиків і зовнішньоекономічної кон'юнктури.

Важливим стратегічним вектором розвитку аграрного сектору України є євроінтеграція. Адаптація до стандартів Європейського Союзу, інтеграція до європейського аграрного ринку, впровадження принципів сталого розвитку та екологічної безпеки створюють умови для модернізації аграрного виробництва та підвищення міжнародної конкурентоспроможності української продукції.

У сучасних умовах стратегічний розвиток аграрного сектору України повинен базуватися на переході від переважно сировинно-експортної моделі до інноваційної, цифрової та високотехнологічної моделі розвитку, що передбачає активне впровадження smart farming, precision agriculture, цифрових платформ, сучасної агропереробки, екологічних технологій та міжнародних інноваційних практик. Стратегічну модель розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації наведено на рис. 3.6.

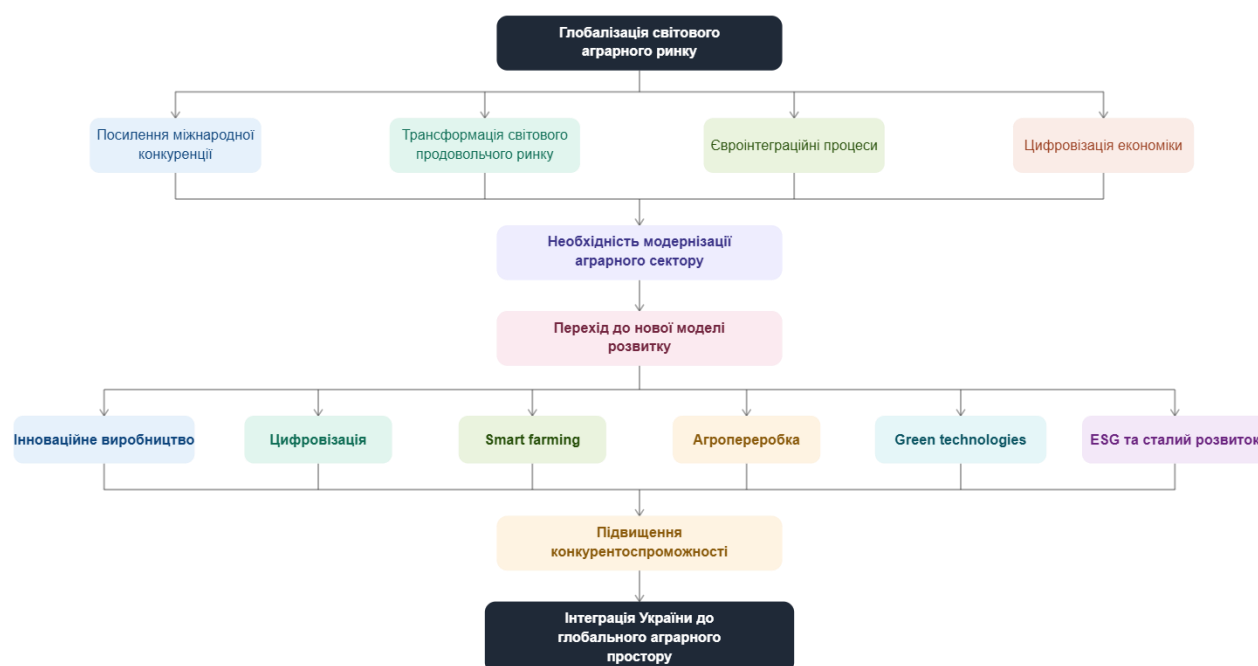

Рис. 3.6 Стратегічна модель розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації

Джерело: сформовано автором на основі [103]

У сучасних умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки стратегічний розвиток аграрного сектору України неможливий без активного впровадження інноваційних технологій, автоматизації виробничих процесів і цифровізації аграрного виробництва. Інноваційно-технологічний розвиток стає одним із ключових чинників підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції, ефективності використання ресурсного потенціалу та інтеграції України до глобального аграрного простору.

Одним із найбільш перспективних напрямів модернізації аграрного сектору є впровадження концепції «розумного» сільського господарства (smart farming), яка базується на використанні цифрових технологій, автоматизованих систем управління виробництвом, датчиків, супутникового моніторингу та аналітики даних. Використання smart farming дозволяє аграрним підприємствам підвищити точність виробничих процесів, оптимізувати використання матеріальних ресурсів і зменшити виробничі витрати.

Суттєве значення має розвиток precision agriculture (точного землеробства), який передбачає використання GPS-навігації, GIS-технологій, безпілотних літальних апаратів, автоматизованого контролю внесення добрив і засобів захисту рослин. Впровадження систем точного землеробства сприяє підвищенню урожайності сільськогосподарських культур, покращенню якості продукції та забезпеченню раціонального використання земельних ресурсів.

Важливим напрямом стратегічного розвитку аграрного сектору є цифровізація виробництва та управління аграрними підприємствами. Сучасні цифрові платформи дозволяють здійснювати моніторинг виробничих процесів у режимі реального часу, прогнозувати врожайність, аналізувати стан ґрунтів і погодні ризики, а також оптимізувати логістичні та фінансові операції.

Особливу роль у розвитку сучасного аграрного виробництва відіграють GIS-технології та супутниковий моніторинг, які забезпечують високоточний аналіз земельних ресурсів, контроль стану посівів, виявлення проблемних зон і управління ризиками. Використання супутникових даних дозволяє значно підвищити ефективність аграрного менеджменту та адаптацію виробництва до кліматичних змін.

У сучасних умовах стрімко зростає роль автоматизації виробництва та роботизації аграрного сектору. Впровадження автоматизованих систем управління технікою, безпілотних технологій, роботизованих комплексів та цифрових систем контролю виробництва сприяє підвищенню продуктивності праці та зменшенню залежності аграрного сектору від дефіциту трудових ресурсів.

Суттєвий потенціал для стратегічного розвитку аграрного сектору України мають біотехнології та climate-smart agriculture – технології кліматично адаптованого сільського господарства. Їх використання дозволяє забезпечити стійкість аграрного виробництва до кліматичних змін, підвищити продуктивність культур та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

Перспективним напрямом модернізації аграрного сектору є використання технологій штучного інтелекту (AI) та big data. Аналіз великих масивів даних, прогнозування врожайності, автоматизоване прийняття управлінських рішень та цифрове моделювання виробничих процесів створюють передумови для формування високотехнологічної моделі аграрного розвитку. Інноваційні технології стратегічного розвитку аграрного сектору України наведено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Інноваційні технології стратегічного розвитку аграрного сектору України

Технологія	Напрямок застосування	Очікуваний ефект
Smart farming	Автоматизоване управління виробництвом	Підвищення ефективності агровиробництва
Precision agriculture	Точне внесення ресурсів та контроль посівів	Зниження витрат та зростання урожайності
Цифровізація аграрного сектору	Управління виробничими процесами	Оптимізація діяльності підприємств
GIS та супутниковий моніторинг	Аналіз земельних ресурсів та стану посівів	Підвищення точності аграрного менеджменту
Аграрні цифрові платформи	Онлайн-трейдинг та моніторинг ринку	Розширення доступу до міжнародних ринків
Автоматизація виробництва	Роботизація та цифровий контроль техніки	Підвищення продуктивності праці
Біотехнології	Селекція та генетичне вдосконалення культур	Зростання продуктивності виробництва
Climate-smart agriculture	Адаптація до кліматичних змін	Підвищення стійкості аграрного сектору
AI та big data	Аналітика та прогнозування	Підвищення якості управлінських рішень
Безпілотні технології	Моніторинг полів та обробка посівів	Скорочення витрат та економія ресурсів

Джерело: сформовано автором на основі [103]

У сучасних умовах глобальних кліматичних змін, посилення екологічних викликів та трансформації міжнародних економічних відносин одним із ключових стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору України є

екологічна та «зелена» трансформація виробництва. Формування моделі сталого аграрного розвитку дедалі більше визначається вимогами екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, декарбонізації економіки та адаптації аграрного виробництва до кліматичних змін.

Важливу роль у трансформації аграрного сектору відіграє впровадження принципів ESG (Environmental, Social, Governance), які передбачають інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських стандартів у діяльність аграрних підприємств. Використання ESG-підходів сприяє підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору, формуванню прозорої системи корпоративного управління та забезпеченню сталого розвитку сільських територій.

Суттєвий вплив на розвиток аграрного сектору України має реалізація Європейського зеленого курсу (Green Deal ЄС), який формує нові вимоги до екологічності виробництва, скорочення викидів парникових газів, розвитку органічного землеробства та підвищення енергоефективності економіки. Інтеграція України до європейського економічного простору потребує адаптації аграрного виробництва до сучасних екологічних стандартів і принципів кліматично нейтрального розвитку [6].

Одним із найбільш перспективних напрямів «зеленої» трансформації є розвиток органічного виробництва. Україна має значний природно-ресурсний потенціал для виробництва органічної продукції, яка користується високим попитом на міжнародних ринках. Розширення органічного виробництва сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектору, розвитку експорту продукції з високою доданою вартістю та покращенню екологічного стану сільських територій.

Важливим напрямом екологічної модернізації аграрного сектору є декарбонізація виробництва, яка передбачає скорочення викидів вуглецю, впровадження енергоефективних технологій, оптимізацію використання мінеральних добрив та розвиток відновлюваної енергетики. У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток біоенергетики, використання біомаси та

аграрних відходів для виробництва енергії, що сприяє підвищенню енергетичної автономності сільських територій.

Однією з ключових проблем сучасного аграрного розвитку України залишається збереження родючості ґрунтів. Надмірна інтенсифікація виробництва, ерозійні процеси, недостатній рівень внесення органічних добрив та деградація земель потребують впровадження сучасних екологічно безпечних технологій землеробства та систем управління земельними ресурсами.

Суттєвого значення набуває адаптація аграрного сектору до кліматичних змін. Зростання частоти посух, зміна температурних режимів, нестабільність опадів та підвищення ризиків природних катастроф формують необхідність розвитку *climate-smart agriculture* — кліматично адаптованого сільського господарства, що базується на ресурсозберігаючих технологіях, ефективному управлінні водними ресурсами та впровадженні стійких агротехнологій.

Екологічна трансформація аграрного сектору безпосередньо пов'язана зі сталим розвитком сільських територій, який передбачає забезпечення економічної ефективності, екологічної безпеки та соціальної стабільності розвитку сільської місцевості. Екологічну модель сталого розвитку аграрного сектору України наведено на рисунку 3.7.

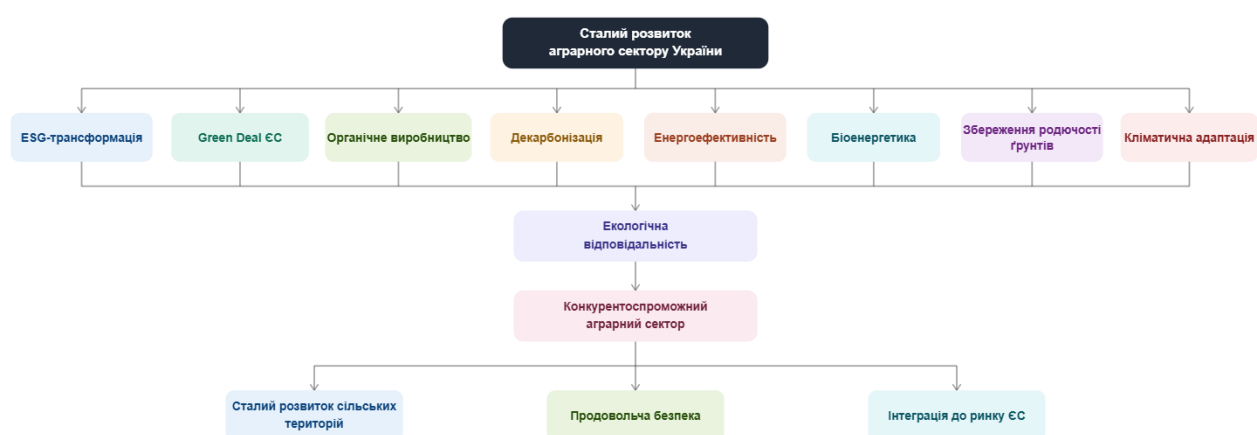

Рис. 3.7 Екологічна модель сталого розвитку аграрного сектору України
Джерело: власна розробка автора [6; 73]

Одним із ключових стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації є зменшення сировинної орієнтації експорту та

перехід до моделі виробництва продукції з високою доданою вартістю. Розвиток агропереробки дозволяє змінити місце України у міжнародному поділі праці: від постачальника сировини до виробника конкурентоспроможної продовольчої продукції. Це передбачає модернізацію харчової промисловості, розвиток глибокої переробки зернових, олійних, м'ясо-молочної та плодоовочевої продукції, а також формування сучасних аграрних кластерів, які поєднують виробництво, переробку, логістику, експорт і науково-технологічний супровід.

Важливим напрямом є інтеграція українських аграрних підприємств до міжнародних виробничих ланцюгів, що дозволить розширити доступ до зовнішніх ринків, підвищити якість продукції та забезпечити стабільніші валютні надходження. Особливе значення має розвиток експорту готової харчової продукції, органічних товарів, продуктів глибокої переробки та нішевої аграрної продукції. Для систематизації основних напрямів розвитку агропереробки в Україні доцільно подати їх у табличній формі (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Напрями розвитку агропереробки в Україні

Напрямок	Інструмент розвитку	Економічний ефект
Глибока переробка зернових	Виробництво борошна, круп, крохмалю, біоетанолу	Зростання доданої вартості
Переробка олійних культур	Виробництво олії, шроту, біопалива	Розширення експортного потенціалу
Плодоовочева переробка	Заморожування, сушіння, консервування	Зменшення втрат продукції
М'ясо-молочна переробка	Модернізація підприємств харчової промисловості	Розвиток внутрішнього ринку
Органічна продукція	Сертифікація та експорт органічних товарів	Вихід на преміальні ринки
Аграрні кластери	Об'єднання виробництва, науки, логістики та бізнесу	Підвищення конкурентоспроможності
Міжнародні виробничі ланцюги	Співпраця з іноземними партнерами	Інтеграція у глобальні ринки

Джерело: сформовано автором на основі [32]

Стратегічний розвиток аграрного сектору України безпосередньо пов'язаний із соціально-економічним розвитком сільських територій. Сільська місцевість є не лише просторовою основою аграрного виробництва, а й

важливим соціальним середовищем, у якому формуються трудові ресурси, підприємницька активність, місцева інфраструктура та якість життя населення.

Одним із пріоритетних напрямів є розвиток фермерства та малого аграрного підприємництва. Саме малі та середні виробники забезпечують зайнятість населення у сільській місцевості, підтримують локальні ринки, сприяють диверсифікації виробництва та формуванню стійкої економічної бази громад. Важливим інструментом посилення їх позицій є розвиток кооперації, яка дозволяє об'єднувати ресурси, знижувати витрати, покращувати доступ до ринків і підвищувати переговорну спроможність виробників.

Не менш важливими є розвиток людського капіталу та формування цифрових компетентностей сільського населення. Цифровізація аграрного сектору потребує підготовки нових кадрів, здатних працювати з сучасними технологіями, аграрними платформами, системами моніторингу та цифровими інструментами управління виробництвом.

Підвищення якості життя сільського населення потребує розвитку соціальної, транспортної, освітньої, медичної та цифрової інфраструктури. Саме інфраструктурна модернізація створює передумови для демографічної стабілізації, зменшення міграції молоді та формування привабливого середовища для проживання й підприємницької діяльності. Соціально-економічні пріоритети розвитку сільських територій наведено на рис. 3.8.

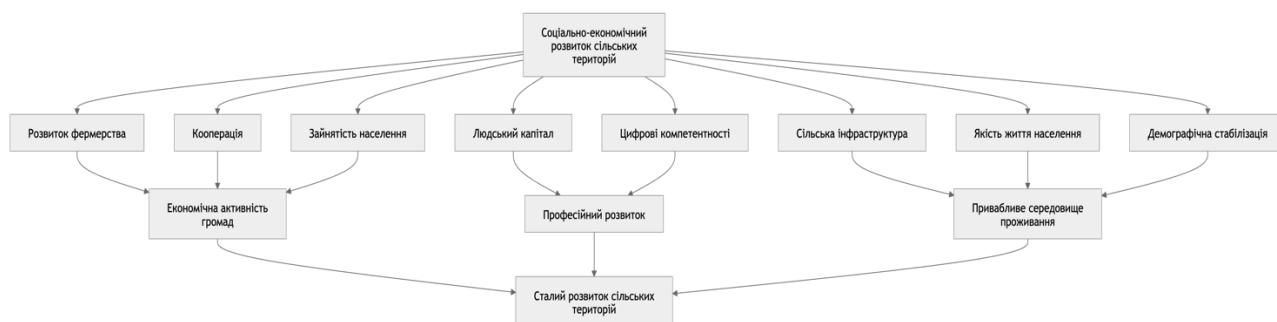

Рис. 3.8 Соціально-економічні пріоритети розвитку сільських територій

Джерело: сформовано автором на основі [32]

Стратегічний розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації супроводжується низкою ризиків, які можуть обмежувати ефективність

модернізації, зовнішньоекономічної діяльності та післявоєнного відновлення сільських територій. Найбільш суттєвими залишаються воєнні ризики, пов'язані з руйнуванням інфраструктури, мінуванням земель, пошкодженням виробничих потужностей та нестабільністю логістичних маршрутів.

Водночас аграрний сектор України функціонує в умовах посилення глобальної конкуренції. На світових ринках українська продукція конкурує з продукцією США, Бразилії, Аргентини, країн ЄС та інших потужних експортерів, які мають розвинену інфраструктуру, високий рівень державної підтримки та технологічно модернізоване виробництво.

Серйозним довгостроковим викликом є кліматичні зміни, які впливають на врожайність, структуру посівів, водозабезпечення та стабільність аграрного виробництва. Поряд із цим зберігаються ризики деградації ґрунтів, скорочення родючості, ерозії та виснаження земельних ресурсів.

До важливих обмежень також належать дефіцит інвестицій, кадрова криза, нестабільність світових продовольчих ринків та логістичні ризики. Сукупність цих чинників потребує формування гнучкої стратегії розвитку аграрного сектору, орієнтованої на підвищення стійкості, диверсифікацію ринків та інноваційне оновлення виробництва.

Отже, стратегічні перспективи розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації визначаються необхідністю формування нової моделі аграрного розвитку, яка базується на інноваційності, цифровізації, екологічній безпеці та високому рівні міжнародної інтеграції. У сучасних умовах аграрний сектор виступає не лише провідною галуззю національної економіки, а й стратегічною основою економічної та продовольчої безпеки держави, забезпечуючи валютні надходження, зайнятість населення, розвиток сільських територій і підтримку суміжних галузей економіки.

Висновки до розділу 3

На основі дослідження проблем та стратегічних напрямів розвитку міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України зроблено такі висновки:

1. Встановлено, що міжнародна економічна співпраця є одним із ключових чинників модернізації аграрного сектору України та розвитку сільських територій. Дослідження показало, що в умовах глобалізації, посилення міжнародної конкуренції та євроінтеграційних процесів аграрний сектор України дедалі більше інтегрується у світовий економічний простір. Реалізація міжнародних програм і проектів за підтримки USAID, FAO, Світового банку, ЄБРР та інших міжнародних організацій сприяє розвитку аграрного виробництва, удосконаленню системи фінансування, підтримці малого та середнього агробізнесу, цифровізації аграрного сектору та розвитку сільських громад.

2. Досліджено, що сучасний розвиток міжнародної співпраці аграрного сектору України супроводжується значною кількістю проблем і ризиків, серед яких найбільш вагомими є воєнні загрози, руйнування логістичної інфраструктури, блокування морських портів, мінування земель, дефіцит інвестицій, кадрова криза, обмежений доступ малих фермерських господарств до міжнародних фінансових програм, а також недостатній рівень адаптації до міжнародних стандартів якості та безпечності продукції. Встановлено, що війна суттєво трансформувала модель міжнародного аграрного співробітництва України, посиливши роль альтернативних логістичних маршрутів, дунайських портів, міжнародної фінансової підтримки та європейської інтеграції.

3. Обґрунтовано, що перспективним напрямом розвитку міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України є перехід від переважно сировинно-експортної моделі до інноваційно-цифрової моделі розвитку, орієнтованої на формування високої доданої вартості, розвиток агропереробки,

цифровізацію виробництва, smart farming, precision agriculture, GIS-технологій, міжнародних аграрних кластерів та інтеграцію у глобальні виробничі ланцюги. Визначено, що впровадження інноваційних технологій та цифрових платформ забезпечує підвищення ефективності аграрного виробництва, конкурентоспроможності продукції та стійкості аграрного сектору до глобальних викликів.

4. Встановлено, що стратегічним вектором розвитку міжнародної співпраці аграрного сектору України є поглиблення інтеграції до Європейського Союзу. Доведено, що адаптація до стандартів ЄС, впровадження принципів Green Deal, ESG та сталого розвитку створюють передумови для модернізації аграрного виробництва, підвищення екологічної безпеки, розвитку органічного виробництва та розширення доступу української аграрної продукції до європейських ринків. Водночас інтеграція до європейського економічного простору вимагає гармонізації законодавства, розвитку інституційної підтримки експорту, модернізації логістичної інфраструктури та підвищення рівня державного управління аграрним сектором.

5. Доведено, що післявоєнне відновлення аграрного сектору та сільських територій України повинно базуватися на принципах сталого розвитку, інноваційності, цифровізації та екологічної трансформації. Визначено, що пріоритетними напрямками стратегічного розвитку є відновлення інфраструктури, розмінування сільськогосподарських земель, розвиток енергоефективності та біоенергетики, підтримка фермерства та кооперації, залучення міжнародних інвестицій, розвиток людського капіталу та формування сучасної високотехнологічної моделі аграрного виробництва. Саме поєднання міжнародної підтримки, інноваційного розвитку, зеленої трансформації та інтеграції до глобального економічного простору формуватиме стратегічну основу довгострокового розвитку аграрного сектору України.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження здійснено теоретичне узагальнення та практичне дослідження розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації та міжнародної економічної співпраці. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. З'ясовано сутність та особливості розвитку аграрного сектору і сільських територій України в умовах глобалізації. Аграрний сектор є однією з ключових складових національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку держави, формує значну частку експортного потенціалу та сприяє соціально-економічному розвитку регіонів. Сільські території виступають важливим просторовим та ресурсним середовищем функціонування аграрного виробництва, забезпечують зайнятість населення, розвиток людського капіталу та підтримання соціальної стабільності держави. У роботі обґрунтовано, що сучасний розвиток аграрного сектору та сільських територій має базуватися на принципах сталого розвитку, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу, інноваційної модернізації виробництва, цифровізації та екологічної безпеки. Встановлено, що в умовах глобалізації аграрний сектор України поступово трансформується від переважно сировинної моделі функціонування до більш інноваційної та технологічної моделі розвитку, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності продукції, розвиток агропереробки та формування високої доданої вартості. Водночас сучасний розвиток аграрного сектору супроводжується низкою проблем, серед яких: деградація ґрунтів, недостатній рівень інвестиційного забезпечення, логістичні обмеження, кадрова криза, нерівномірність розвитку сільських територій та високий вплив воєнних ризиків, що обумовлює необхідність удосконалення державної аграрної політики та поглиблення міжнародної економічної співпраці.

2. Досліджено нормативно-правові засади управління розвитком сільських територій України та особливості державного регулювання аграрного сектору. Аналіз законодавчої та нормативно-правової бази показав, що

державна аграрна політика України спрямована на забезпечення сталого розвитку сільських територій, підтримку аграрного виробництва, модернізацію сільської інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Встановлено, що система державного регулювання охоплює економічні, організаційні, фінансові та інституційні механізми підтримки аграрного сектору, зокрема державні програми розвитку фермерства, підтримки агропереробки, стимулювання інвестиційної діяльності та розвитку міжнародної економічної співпраці. Важливого значення в сучасних умовах набувають процеси гармонізації національного законодавства із нормами та стандартами Європейського Союзу, адаптації аграрної політики України до вимог європейського економічного простору та впровадження принципів сталого розвитку. Доведено, що розвиток нормативно-правової бази аграрного сектору має бути орієнтований на підтримку інноваційної модернізації виробництва, цифровізації аграрного сектору, розвитку органічного виробництва, екологічної безпеки та післявоєнного відновлення сільських територій. Водночас встановлено, що сучасна система державного регулювання аграрного сектору потребує подальшого удосконалення у частині стабільності законодавства, підвищення ефективності державної підтримки аграріїв, розвитку інституційного забезпечення та розширення механізмів міжнародного співробітництва.

3. Проаналізовано міжнародний та європейський досвід розвитку сільських територій і державної підтримки аграрного сектору. Дослідження показало, що у більшості розвинених країн світу аграрна політика базується на принципах сталого розвитку, підтримки фермерства, інноваційної модернізації виробництва, розвитку сільської інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції. Встановлено, що ефективними інструментами розвитку сільських територій є державна підтримка малого та середнього агробізнесу, функціонування дорадчих служб, розвиток кооперації, стимулювання екологічного виробництва, цифровізації та впровадження сучасних технологій у сільському господарстві. Особливу увагу приділено

європейському досвіду розвитку аграрного сектору та Спільній аграрній політиці Європейського Союзу, яка спрямована на забезпечення продовольчої безпеки, розвиток сільських територій, підтримку доходів агровиробників та впровадження екологічно безпечних моделей виробництва. Доведено, що інтеграція України до європейського економічного простору потребує адаптації аграрної політики до стандартів ЄС, розвитку агропереробки, підвищення якості та безпечності продукції, впровадження принципів Green Deal та цифровізації аграрного сектору. Водночас встановлено, що використання міжнародного та європейського досвіду сприятиме модернізації аграрного сектору України, підвищенню ефективності управління сільськими територіями та формуванню інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва.

4. Охарактеризовано сучасний стан розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації. Проведений аналіз показав, що аграрний сектор залишається однією з провідних галузей національної економіки та формує значну частку експортного потенціалу держави. Встановлено, що впродовж останніх років в Україні спостерігалось зростання урожайності основних сільськогосподарських культур, активне впровадження сучасних технологій виробництва, цифровізації та інноваційних рішень у аграрній сфері. Особливо позитивні тенденції простежуються у розвитку рослинництва, зокрема виробництва зернових, зернобобових та олійних культур, які забезпечують високий рівень конкурентоспроможності України на світовому аграрному ринку. У роботі визначено, що глобалізаційні процеси сприяли активізації зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору, розширенню міжнародних ринків збуту та інтеграції України у світову продовольчу систему. Водночас встановлено, що сучасний розвиток аграрного сектору супроводжується низкою системних проблем, серед яких: сировинна орієнтація експорту, недостатній рівень розвитку агропереробки, деградація ґрунтів, скорочення поголів'я тварин, кадровий дефіцит та високий рівень залежності від кон'юнктури світових ринків. Значний негативний вплив на розвиток аграрного сектору також здійснюють воєнні ризики, руйнування логістичної

інфраструктури, мінування земель та ускладнення міжнародних ланцюгів постачання. Це обумовлює необхідність переходу до інноваційно-цифрової моделі розвитку аграрного сектору, орієнтованої на формування продукції з високою доданою вартістю та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

5. Досліджено особливості зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України та участі України у міжнародному аграрному співробітництві. Аналіз показав, що аграрний сектор є одним із ключових напрямів зовнішньоекономічної діяльності держави, забезпечуючи значну частку валютних надходжень та формуючи конкурентні позиції України на світовому продовольчому ринку. Встановлено, що Україна входить до числа провідних світових експортерів зернових, олійних культур та окремих видів продовольчої продукції, а основними напрямками аграрного експорту залишаються країни Європейського Союзу, Азії та Африки. У роботі визначено, що після 2022 р. відбулися суттєві трансформації зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору, пов'язані із блокуванням морських портів, переорієнтацією логістичних маршрутів, зростанням ролі дунайських портів та посиленням інтеграції України до європейського економічного простору. Доведено, що важливе значення для підтримки аграрного сектору мають міжнародні організації та фінансові інституції, зокрема FAO, USAID, Світовий банк, ЄБРР та Європейський інвестиційний банк, діяльність яких спрямована на підтримку фермерства, розвиток логістики, фінансування аграрного виробництва, цифровізацію та післявоєнне відновлення сільських територій. Водночас встановлено, що ефективний розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору потребує диверсифікації ринків збуту, розвитку агропереробки, підвищення рівня відповідності міжнародним стандартам та поглиблення міжнародної економічної співпраці України.

6. Визначено основні проблеми та перспективи міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України. Дослідження показало, що

сучасний розвиток міжнародного аграрного співробітництва відбувається в умовах високої глобальної конкуренції, нестабільності світових продовольчих ринків, воєнних ризиків та трансформації міжнародних логістичних ланцюгів. Встановлено, що найбільшими проблемами розвитку міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України є сировинна орієнтація експорту, недостатній рівень розвитку агропереробки, руйнування логістичної інфраструктури, мінування сільськогосподарських земель, обмежений доступ малих виробників до міжнародних фінансових програм, кадровий дефіцит та недостатній рівень адаптації до міжнародних стандартів якості й безпечності продукції. У роботі обґрунтовано, що перспективи розвитку міжнародної економічної співпраці аграрного сектору України пов'язані із поглибленням інтеграції до Європейського Союзу, розвитком цифровізації аграрного виробництва, smart farming, precision agriculture, органічного виробництва, міжнародних аграрних кластерів та інноваційної модернізації аграрного сектору. Визначено, що важливими напрямками подальшого розвитку є диверсифікація зовнішніх ринків, розширення міжнародних інвестицій, розвиток логістичної інфраструктури, цифрових платформ, аграрної дипломатії та міжнародних програм підтримки післявоєнного відновлення сільських територій. Доведено, що саме поєднання міжнародної фінансової підтримки, інноваційного розвитку, цифрової трансформації та європейської інтеграції формуватиме основу довгострокового розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації.

7. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку аграрного сектору та сільських територій України в умовах глобалізації. Дослідження показало, що стратегічною основою модернізації аграрного сектору має стати перехід від переважно сировинно-експортної моделі функціонування до інноваційно-цифрової моделі розвитку, орієнтованої на формування продукції з високою доданою вартістю, розвиток агропереробки, цифровізації, екологічної трансформації та міжнародної інтеграції. Встановлено, що важливими напрямками стратегічного розвитку є впровадження smart farming, precision

agriculture, GIS-технологій, автоматизації виробництва, біотехнологій, цифрових платформ та сучасних систем управління аграрним виробництвом. У роботі визначено, що перспективний розвиток аграрного сектору України повинен базуватися на принципах сталого розвитку, екологічної безпеки та адаптації до європейських стандартів Green Deal і ESG. Важливого значення набувають розвиток органічного виробництва, біоенергетики, енергоефективності, збереження родючості ґрунтів та кліматична адаптація аграрного виробництва. Доведено, що стратегічними пріоритетами розвитку сільських територій є підтримка фермерства та кооперації, модернізація сільської інфраструктури, розвиток людського капіталу, цифрових компетентностей населення та післявоєнне відновлення територій на основі інноваційної та високотехнологічної моделі розвитку. Водночас встановлено, що ключовими факторами забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору України у глобальному економічному просторі залишаються міжнародна економічна інтеграція, залучення інвестицій, розвиток логістики, агропереробки та формування ефективної системи державної підтримки аграрного сектору і сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : монографія / М. Г. Бетлій [та ін.] ; за ред. О. М. Бородіної ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. Ужгород : ІВА, 2006. 496 с.
2. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання : аналітичний матеріал / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta> (дата звернення: 13.05.2026).
3. Аграрний сектор. Мовою фактів / USAID-UKRAINE : вебсайт. Травень 2022. URL: <https://www.usaid.gov/node/453071> (дата звернення: 10.05.2026).
4. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2021. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/80.pdf
5. Білецька Н. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання аграрного сектору економіки України. Регіональна бізнес-економіка та управління. 2014. № 2 (42). С. 26–37.
6. Бобицький Н. Реалії European Green Deal для України: аграрії зрозуміють цінність лісів. Економічна правда. 15 грудня 2020 р. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2020/12/15/669162> (дата звернення: 25.05.2026).
7. Газуда Л. М., Герцег В. А. Міжнародний досвід забезпечення розвитку сільських територій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 17, ч. 1. С. 47–50.
8. Гончаренко І. В. Ретроперспектива формування сільських територій регіонів України. *Регіональна економіка*. 2008. № 3. С. 204–209.
9. Готра В., Ковач А. Зарубіжний досвід розвитку сільських територій. Геополітика України: історія та сучасність : зб. наук. праць. 2021. Вип. 2 (27). С. 154–160.

10. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 19 червня 2018 р. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2018. С. 193–195.
11. Державна служба статистики України : сайт. URL: <https://stat.gov.ua/uk> (дата звернення: 23.05.2026).
12. Дієсперов В. С. Сільські території як об'єкти організації економічної діяльності. Економіка АПК. 2014. № 5. С. 56–64.
13. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України». Травень 2022. 39 с. URL: <https://cpd.com.ua/Research-UA-economic-reconstruction.pdf> (дата звернення: 01.06.2026).
14. Дуб А. Дві сторони однієї медалі. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. 08.11.2019. URL: <https://rating.zone/dvi-storony-odniiei-medali> (дата звернення: 01.05.2026).
15. Залізко В. Д. Сутність поняття «сільська територія»: визначення та основні функції. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6, т. 1. С. 194–198.
16. Залуцький І. Р. Сільські території як об'єкт розвитку: питання унормування сутності поняття. Регіональна економіка. 2010. № 4. С. 33–40.
17. Інвестиції у формування і розвиток ресурсного потенціалу аграрного сектору. Агросвіт / Економіка та держава. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/download/82/83/124> (дата звернення: 05.05.2026).
18. Інноваційне забезпечення аграрного сектору України. Економіка та суспільство. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2397> (дата звернення: 01.06.2026).
19. Каракуц А., Гордійчук Д., Щелрін Ю. Аграрний бізнес, металурги, ІТ, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. 06.06.2022.

URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837> (дата звернення: 03.05.2026).

20. Кернасюк Ю. Агросектор 1991–2021 – у цифрах і фактах. Агробізнес Сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/24134-ahrosektor-1991-2021-u-tsyfrakh-i-faktakh.html> (дата звернення: 13.05.2026).

21. Ключник А. В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія. Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.

22. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану : аналітичний матеріал / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarnoho-sektoru-ukrayiny-v> (дата звернення: 01.06.2026).

23. Колюбакін В. Україна й надалі залишається житницею світу. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayina-j-nadali-zalishayetsya-zhitniceyu-svitu> (дата звернення: 29.05.2026).

24. Куліш І. М. Державна політика розвитку сільських територій: світовий досвід для України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. праць. 2014. Вип. 3 (107). С. 395–400.

25. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Київ, 2009. 27 с.

26. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51–55.

27. Мануїлова К. В., Мужайло В. Д., Несененко П. П. Ключові складові земельної реформи в КНР в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 жовтня 2021 р. Одеса : ОНАХТ, 2021. С. 278–284.

28. Мануїлова К. В., Несененко П. П., Мужайло В. Д. Інформаційно-комунікаційні технології в управлінні державою. Obszary rozwoju współczesnego biznesu : monografia zbiorowa. Skierniewice : Wydawnictwo Państwowej Uczelni im. Stefana Batorego, 2022. S. 211–217.
29. Мельник С. І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу села. Київ : ННЦ ІАЕ, 2004. 342 с.
30. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення : монографія / наук. ред. С. Л. Шульц ; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2018. 205 с.
31. Міністерство аграрної політики та продовольства України : сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2026).
32. Місевич М. А., Ходаківський В. М., Макаренко А. М., Павлюк О. М. Напрями державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2020. № 19–20. С. 75–81.
33. Недбалюк О. П. Міжнародний досвід організації розвитку сільських територій та можливості його застосування в Україні. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 89–94.
34. Олефір А. Економічна політика Китаю: досвід реформ для України. Господарське право і процес. 2018. № 2. С. 53–57.
35. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Визначення сутності сільських категорій. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2017. № 19. С. 306–313.
36. Павлов О. І. Сільські території : теоретико-методологічні засади дослідження. *Регіональна історія України*. 2009. Вип. 3. С. 113–132.
37. Павлова Г. Є. Методи державного регулювання аграрного сектору економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 9 (42). С. 47–49.
38. Пріоритетні напрями розвитку аграрного сектору України: виклики та проблеми. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 35.

URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/704/642> (дата звернення: 13.05.2026).

39. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України № 1877-IV від 24.06.2004 р. (редакція від 01.01.2026 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

40. Про засади державної регіональної політики : Закон України № 156-VIII від 05.02.2015 р. (редакція від 01.01.2026 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

41. Про затвердження Національної програми сільського розвитку України на 2027–2032 роки : проєкт постанови Кабінету Міністрів України / Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/4c35c5db-3a94-4c4e-ae4a-2733bf280e2c> (дата звернення: 11.05.2026).

42. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України № 107 від 07.02.2018 р. (редакція від 08.08.2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-п#Text> (дата звернення: 29.04.2026).

43. Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан виконання Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» та продовольчу безпеку України : Постанова Верховної Ради України № 1825-III від 22.06.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1825-14#Text> (дата звернення: 29.04.2026).

44. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України № 1359-XIV від 24.12.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14> (дата звернення: 29.04.2026).

45. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України № 2982-IV від 18.10.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text> (дата звернення: 11.05.2026).

46. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України № 400-XII від 17.10.1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text> (дата звернення: 11.05.2026).

47. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України № 3038-VI від 17.02.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 11.05.2026).

48. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України № 1807-IV від 17.06.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 11.05.2026).

49. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 р. : проект Закону України № 9015 від 07.08.2018 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html (дата звернення: 01.05.2026).

50. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р від 01.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

51. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 995-р від 23.09.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-p#n8> (дата звернення: 01.05.2026).

52. Проблеми продовольчої безпеки в умовах глобалізації. Grail of Science. 2025. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/3397> (дата звернення: 21.05.2026).

53. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). 24.05.2022. URL: <https://onufriivska-gromada.gov.ua/news/1653391724> (дата звернення: 21.05.2026).

54. Проєкт USAID «Кредитування сільськогосподарських виробників (КЕП)» в Україні : проєкти міжнародної технічної допомоги. URL: <https://bank.gov.ua/ua/events/kredituvannya-silskogospodarskih-virobnikiv> (дата звернення: 21.05.2026).

55. Прутська Т. Ю. Роль держави у розвитку підприємництва в аграрному секторі. Агросвіт. 2014. № 18. С. 55–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2014_18_11 (дата звернення: 13.05.2026).

56. Регулювання експортно-імпоротної діяльності в аграрному секторі економіки : наукова праця. URL: <http://repozitory.zhatk.zt.ua/handle/123456789/272> (дата звернення: 13.05.2026).

57. Рідей Н. М., Кучеренко Ю. А. Структурні складові та організаційні особливості сільських територій. Агроекологічний журнал. 2015. № 2. С. 12–20.

58. Рослинництво України 2021 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2022. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_rosl_2021.pdf (дата звернення: 13.05.2026).

59. Русанюк В. В. Зарубіжний досвід державного регулювання аграрного підприємництва. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 121–129.

60. Саблук П. Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України. *Вісник аграрної науки*. 2006. № 5. С. 21–23.

61. Світові моделі підтримки сільського господарства / Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> (дата звернення: 01.06.2026).

62. Сільське господарство України 2020 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2021. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/09/zb_sg_20.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

63. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції : аналітичний матеріал / Аграрний союз України. 2023. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1894/files/CAP_2023_02_10_12_36_02_818740.pdf (дата звернення: 21.05.2026).

64. Сталий розвиток аграрного сектору України: виклики та перспективи. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 35. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/download/704/642> (дата звернення: 21.05.2026).

65. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : проєкт – 2017. URL: <https://www.nas.gov.ua/EN/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000010873> (дата звернення: 21.05.2026).

66. Талавиця М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Київ, 2011. 45 с.

67. Тваринництво України 2021 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. 2022. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_tv_2021.pdf (дата звернення: 17.05.2026).

68. Трусова Н. В., Радченко Н. Г., Шутько Т. І. Бюджетно-податкове стимулювання розвитку аграрного сектору України. Агросвіт. 2021. № 20. С. 2-31.

69. Угода про асоціацію України з ЄС: зміст та імплементація. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/final_1.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

70. Український експорт на роздоріжжі: причини спаду та шляхи відновлення : аналітичний огляд. 2025. URL: <https://daycom.com.ua/news/ukrayinskiy-eksport-na-rozdorizhzh-prichini-spadu-ta-shlyahi-vidnovlennya> (дата звернення: 01.06.2026).

71. Федорчук Н. В. Європейський «зелений курс» та аграрний сектор України: очікування і виклики. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2021. № 3 (120). С. 27–31. URL:

http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2021/3_2021/6.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

72. Якуба К. І. Трудовий потенціал сільських територій. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 6. С. 72–75.

73. A greener and fairer CAP / European Commission. 2021. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/factsheet-newcap-environment-fairness_en.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

74. Agricultural Trade Barriers, Trade Negotiations, and the Interests of Developing Countries : paper presented at the 24th IAAE Conference, Berlin, Germany, 13–18 Aug. 2000. URL: https://www.academia.edu/31641742/Agricultural_Trade_Barriers_Trade_Negotiations_and_the_Interests_of_Developing_Countries (дата звернення: 01.05.2026).

75. Analysis of Non-Tariff Barriers of Concern to Developing Countries : report / OECD. 2005. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2005/06/analysis-of-non-tariff-barriers-of-concern-to-developing-countries_g17a1704/223281783722.pdf (дата звернення: 01.05.2026).

76. Are small farms more performant than larger ones in developing countries? Science Advances. 2020. Vol. 6, iss. 41. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7546703/> (дата звернення: 01.06.2026).

77. Belei S. Socio-economic content of definition «development of rural territories» and its relationship with the development of rural economy. *Knowledge International Journal*. 2019. Vol. 32 (1). P. 39–45. URL: <https://ikm.mk/ojs/index.php/KIJ/article/view/140> (дата звернення: 15.05.2026).

78. Chambers R. Rural Development: Putting the Last First. London : Longman, 1983. 246 p.

79. Deb U. K. Non-tariff Barriers in Agricultural Trade: Issues and Implications for Least Developed Countries : policy brief / ARTNeT, UNESCAP.

2006. URL: <https://artnet.unescap.org/publications/policy-briefs/non-tariff-barriers-agricultural-trade-issues-and-implications-least> (дата звернення: 18.05.2026).

80. Deep trade agreements and agri-food global value chain integration. Food Policy. 2024. Vol. 126, art. 102650. DOI: 10.1016/j.foodpol.2024.102650.

81. Ding Y., Veeman M. M., Adamowicz W. L. Functional food choices: Impacts of trust and health control beliefs on Canadian consumers' choices of canola oil. Food Policy. 2015. Vol. 52. P. 92–98. DOI: 10.1016/j.foodpol.2014.12.002.

82. Ellis F. Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries. Oxford : Oxford University Press, 2000. 273 p.

83. European Commission. EU Rural Development Policy 2014–2020. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/rural-development_en (дата звернення: 15.05.2026).

84. European Commission. The Common Agricultural Policy at a Glance. Brussels : European Commission, 2021. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en (дата звернення: 15.05.2026).

85. Exploring trade actions to fight acute food insecurity and the threat of famine : research note / UNCTAD. 2025. URL: <https://unctad.org/news/exploring-trade-actions-fight-acute-food-insecurity-and-threat-famine> (дата звернення: 13.05.2026).

86. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rural Development Report. Rome : FAO, 2021. URL: <https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1444259/> (дата звернення: 13.05.2026).

87. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The State of Food and Agriculture 2022. Rome : FAO, 2022. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6fa56152-c232-4bc6-8eee-7d413261ad64/content> (дата звернення: 13.05.2026).

88. Foreign Direct Investment and Trade in Agro-Food Global Value Chains : report / OECD. 2020. DOI: 10.1787/993f0fdc-en.

89. International Fund for Agricultural Development (IFAD) : official website. URL: <https://www.ifad.org/en/> (дата звернення: 13.05.2026).
90. Kallas Z., Serra T., Gil J. M. Farmers' objectives as determinants of organic farming adoption: the case of Catalanian vineyard production. *Agricultural Economics*. 2010. Vol. 41. P. 409–423. DOI: 10.1111/j.1574-0862.2010.00454.x.
91. Non-tariff measures: a trade barrier for developing countries' agricultural processed products exports / University of Brighton. 2022. URL: <https://research.brighton.ac.uk/en/publications/non-tariff-measures-a-trade-barrier-for-developing-countries-agri/> (дата звернення: 13.05.2026).
92. OECD. *Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2022_7f4542bf-en.html (дата звернення: 13.05.2026).
93. OECD. *Rural Well-being: Geography of Opportunities*. Paris : OECD Publishing, 2020. 240 p. DOI: 10.1787/d25cef80-en.
94. Pretty J. *Agri-Culture: Reconnecting People, Land and Nature*. London : Earthscan, 2002. 261 p.
95. Rural development in the European Union. Statistical and Economic Information : report 2010. P. 9. URL: <http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2010/ruraldev.htm> (дата звернення: 13.05.2026).
96. Scoones I. *Sustainable Rural Livelihoods: A Framework for Analysis*. Brighton : IDS, 1998. 22 p.
97. Scown M., Brady M., Nicholas A. Billions in Misspent EU Agricultural Subsidies Could Support the Sustainable Development Goals. *One Earth*. 2020. Vol. 3, iss. 2. P. 237–250. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590332220303559> (дата звернення: 26.05.2026).

98. Supporting agriculture in developing countries: new insights on the impact of official development assistance using a climate perspective. *Agricultural and Food Economics*. 2023. Vol. 11, art. 39. DOI: 10.1186/s40100-023-00282-7.

99. The effect of integration, global value chains and international trade on economic growth and food security in ECOWAS. *Cogent Food & Agriculture*. 2018. Vol. 4, iss. 1, art. 1465327. DOI: 10.1080/23311932.2018.1465327.

100. The effects and mechanisms of deep free trade agreements on agricultural global value chains. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. 2024. Vol. 8, art. 1523091. DOI: 10.3389/fsufs.2024.1523091.

101. The Importance of Global Value Chains in Developing Countries' Agricultural Trade Development. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, iss. 3, art. 1389. DOI: 10.3390/su14031389

102. Urban-rural typology / Eurostat.
URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology
(дата звернення: 18.05.2026).

103. Van der Ploeg J. D. *The New Peasantries: Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalization*. London : Earthscan, 2008. 356 p.

104. World Bank. *Ukraine Agriculture Sector Review*. Washington, DC : World Bank, 2021.
URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/239badd3-82ac-588e-8be2-a18376ea97df> (дата звернення: 13.05.2026).

105. World Bank. *World Development Report 2008: Agriculture for Development*. Washington, DC : World Bank, 2007. 365 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця 1

Порівняльна характеристика міжнародного досвіду розвитку аграрного сектору та сільських територій

Країна / регіон	Модель державного регулювання	Основні інструменти підтримки	Роль міжнародної співпраці	Пріоритети розвитку	Особливості моделі
США	Ліберальна з елементами державної підтримки	Страховання ризиків (PLC, ARC), субсидії страхових премій, дорадчі служби (Extension Service)	Висока інтеграція у світові ринки, експортна орієнтація	Підвищення продуктивності, управління ризиками	Мінімальне пряме втручання держави, акцент на саморозвитку фермерів
ЄС	Соціально-орієнтована регульована модель	Прямі виплати, гранти, інвестиційні програми, підтримка молодих фермерів	Інтеграція в єдиний ринок, спільна аграрна політика	Сталий розвиток, екологізація, якість життя	Високий рівень субсидування, жорсткі стандарти
Нідерланди	Інноваційно-екологічна модель	Кредитні гарантії, підтримка органічного виробництва, стимулювання інновацій	Активна участь у світовій торгівлі	Інновації, екологічність, енергоефективність	Один із найбільших експортерів агропродукції
Франція	Державницька модель з підтримкою ЄС	Пільгове кредитування, субсидії, підтримка технічного оновлення	Інтеграція в політику ЄС	Підтримка фермерів, стабілізація доходів	Поєднання національної та європейської підтримки
Польща	Трансформаційна модель (постсоціалістична)	Пільгові кредити, компенсація ставок, підтримка малих господарств	Використання фондів ЄС	Розвиток малих фермерств, модернізація	Активна роль регіонів, децентралізація
Китай	Державна стратегічна модель	Інвестиції, технологічний трансфер, спеціальні економічні зони	Активне залучення іноземного капіталу	Модернізація, продуктивність, зайнятість	Поєднання державного контролю і ринку
Японія	Захисно-екологічна модель	Субсидії, підтримка локального виробника, екологічні програми	Обмежена, але контрольована інтеграція	Екологія, продовольча безпека	Високий рівень захисту внутрішнього ринку

Джерело: узагальнено автором на основі [39–54]

ДОДАТОК Б

РОСЛИННИЦТВО [72]

Таблиця Б.1

Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га [72]

	Площа посівна уточнена сільськогосподарських культур, тис. га				
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві
1991	14671	1558	1601	1533	477
1992	13903	1498	1641	1702	500
1993	14305	1530	1637	1552	474
1994	13527	1485	1784	1532	461
1995	14152	1475	2020	1532	507
1996	13248	1359	2107	1547	479
1997	15051	1104	2065	1579	483
1998	13718	1017	2531	1513	461
1999	13154	1022	2889	1552	499
2000	13646	856	2943	1629	541
2001	15586	970	2502	1604	492
2002	15448	897	2834	1590	482
2003	12495	773	4001	1585	483
2004	15434	732	3521	1556	478
2005	15005	652	3743	1514	467
2006	14515	815	3964	1464	471
2007	15115	610	3604	1453	454
2008	15636	380	4306	1413	460
2009	15837	322	4232	1409	453
2010	15090	501	4572	1408	465
2011	15724	532	4739	1439	501
2012	15449	458	5194	1440	498
2013	16210	280	5051	1388	488
2014	14801	331	5257	1348	467
2015	14739	237	5105	1291	446
2016	14401	292	6073	1312	447
2017	14624	316	6034	1323	445
2018	14839	276	6117	1319	439
2019	15318	222	5928	1309	452
2020	15392	220	6457	1325	464
2021	15995	227	6622	1283	460

Продовження Додатку Б

Таблиця Б.2

Обсяг виробництва (валовий збір)
сільськогосподарських культур, тис. т [72]

	Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис. т				
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві
1991	38674	36168	2311	14550	5932
1992	38537	28783	2127	20277	5310
1993	45623	33717	2075	21009	6055
1994	35497	28138	1569	16102	5142
1995	33930	29650	2860	14729	5880
1996	24571	23009	2123	18410	5070
1997	35472	17663	2308	16701	5168
1998	26471	15523	2266	15405	5492
1999	24581	14064	2794	12723	5324
2000	24459	13199	3457	19838	5821
2001	39706	15575	2251	17344	5907
2002	38804	14452	3271	16619	5827
2003	20234	13392	4254	18453	6538
2004	41809	16600	3050	20755	6964
2005	38016	15468	4706	19462	7295
2006	34258	22421	5324	19467	8058
2007	29295	16978	4174	19102	6835
2008	53290	13438	6526	19545	7965
2009	46028	10068	6364	19666	8341
2010	39271	13749	6772	18705	8122
2011	56747	18740	8671	24248	9833
2012	46216	18439	8387	23250	10017
2013	63051	10789	11051	22259	9873
2014	63859	15734	10134	23693	9638
2015	60126	10331	11181	20839	9214
2016	66088	14011	13627	21750	9415
2017	61917	14882	12236	22208	9286
2018	70057	13968	14165	22504	9440
2019	75143	10205	15254	20269	9688
2020	64933	9150	13110	20838	9653
2021	86010	10854	16392	21356	9935

Продовження Додатку Б

Таблиця Б.3

**Урожайність сільськогосподарських культур,
ц з 1 га зібраної площі [72]**

	Урожайність сільськогосподарських культур, ц. з 1 га зібраної площі				
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві
1991	26,5	234	14,6	95	128
1992	27,9	194	13,0	119	110
1993	32,1	222	12,7	137	130
1994	26,8	192	9,1	105	115
1995	24,3	205	14,2	96	120
1996	19,6	183	10,5	119	112
1997	24,5	176	11,5	106	114
1998	20,8	174	9,3	102	123
1999	19,7	156	10,0	82	111
2000	19,4	177	12,2	122	112
2001	27,1	183	9,4	108	123
2002	27,3	189	12,0	104	124
2003	18,2	201	11,2	116	139
2004	28,3	238	8,9	133	149
2005	26,0	248	12,8	128	157
2006	24,1	285	13,6	133	171
2007	21,8	294	12,2	131	152
2008	34,6	356	15,3	139	174
2009	29,8	315	15,2	139	183
2010	26,9	279	15,0	132	174
2011	37,0	363	18,4	168	195
2012	31,2	411	16,5	161	199
2013	39,9	399	21,7	160	200
2014	43,7	477	19,4	176	208
2015	41,1	436	21,6	161	206
2016	46,1	482	22,4	166	211
2017	42,5	475	20,2	168	208
2018	47,4	509	23,0	171	214
2019	49,1	461	25,6	155	214
2020	42,5	416	20,2	157	207
2021	53,9	479	24,6	166	215

ДОДАТОК В

ТВАРИНЦТВО [63]

Таблиця В.1

Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів [63]

	Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січні, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
	усього	у т. ч. корови			
1991	25194,8	8527,6	19946,7	9003,1	255,1
1992	24623,4	8378,2	19426,9	8418,7	246,1
1993	23727,6	8262,6	17838,7	7829,1	243,1
1994	22456,8	8057,2	16174,9	7236,6	214,6
1995	21607,3	8077,7	15298,0	6862,6	190,5
1996	19624,3	7818,3	13945,5	5574,5	164,9
1997	17557,3	7531,3	13144,4	4098,6	149,7
1998	15313,2	6971,9	11235,6	3047,1	129,4
1999	12758,5	6264,8	9478,7	2361,8	123,3
2000	11721,6	5840,8	10083,4	2026,0	129,5
2001	10626,5	5431,0	10072,9	1884,7	126,1
2002	9423,7	4958,3	7652,3	1875,0	123,7
2003	9421,1	4918,1	8369,5	1965,0	136,8
2004	9108,4	4715,6	9203,7	1984,4	147,4
2005	7712,1	4283,5	7321,5	1858,8	142,4
2006	6902,9	3926,0	6466,1	1754,5	152,8
2007	6514,1	3635,1	7052,8	1629,5	162,0
2008	6175,4	3346,7	8055,0	1617,2	166,5
2009	5490,9	3095,9	7019,9	1678,6	169,3
2010	5079,0	2856,3	6526,0	1726,9	177,6
2011	4826,7	2736,5	7576,6	1832,5	191,4
2012	4494,4	2631,2	7960,4	1731,7	203,8
2013	4425,8	2582,2	7373,2	1739,4	200,8
2014	4645,9	2554,3	7576,7	1738,2	214,1
2015	4534,0	2508,8	7922,2	1735,2	230,3
2016	3884,0	2262,7	7350,7	1371,1	213,3
2017	3750,3	2166,6	7079,0	1325,3	204,0
2018	3682,3	2108,9	6669,1	1314,8	201,7
2019	3530,8	2017,8	6109,9	1309,3	204,8
2020	3332,9	1919,4	6025,3	1268,6	211,7
2021	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5

Продовження Додатку В

Таблиця В.2

Виробництво основних видів продукції тваринництва [82]

	Виробництво основних видів продукції тваринництва			
	м'ясо (у забійній масі), тис. т	молоко, тис. т	яйця, млн. шт.	вовна, т
1991	4357,8	24508,3	16286,7	29804
1992	4029,1	22408,6	15187,8	26646
1993	3400,9	19113,7	13496,0	23080
1994	2814,5	18376,5	11793,8	21101
1995	2677,4	18137,5	10153,7	19281
1996	2293,7	17274,3	9403,5	13926
1997	2112,7	15821,2	8763,3	9318
1998	1874,9	13767,6	8242,4	6679
1999	1706,4	13752,7	8301,4	4557
2000	1695,3	13362,2	8739,7	3759
2001	1662,8	12657,9	8808,6	3400
2002	1517,4	13444,2	9668,2	3266
2003	1647,9	14142,4	11309,3	3392
2004	1724,7	13661,4	11477,1	3353
2005	1599,6	13709,5	11955,0	3202
2006	1597,0	13714,4	13045,9	3195
2007	1723,2	13286,9	14234,6	3277
2008	1911,7	12262,1	14062,5	3449
2009	1905,9	11761,3	14956,5	3755
2010	1917,4	11609,6	15907,5	4111
2011	2059,0	11248,5	17052,3	4192
2012	2143,8	11086,0	18689,8	3877
2013	2209,6	11377,6	19110,5	3724
2014	2389,4	11488,2	19614,8	3520
2015	2359,6	11132,8	19587,3	2602
2016	2322,6	10615,4	16782,9	2270
2017	2323,6	10381,5	15100,4	2072
2018	2318,2	10280,5	15505,8	1967
2019	2354,9	10064,0	16132,0	1908
2020	2492,4	9663,2	16677,5	1734
2021	2477,5	9263,6	16167,2	1573

Метадані

ДОКУМЕНТ

Заголовок

292_Rol'_mizhnarodnoyi_ekonomichnoyi_spivpratsi_u_rozvytku_ahrarnoho.doc

Автор

Хомич Дана Юрїївна

Науковий керівник / Експерт

Хомич Дана Юрїївна

ІД документу

334307701

ОРГАНІЗАЦІЯ

Назва організації

National University of Water and Environmental Engineering

підрозділ

National University of Water and Environmental Engineering

ЗВІТ

Дата звіту

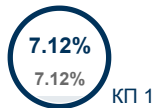
2026-06-13

Дата редагування

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

31805

Кількість слів

КЦ

272131

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		0
Мікропробіли		20
Білі знаки		38
Парафрази (SmartMarks)		144

Джерела

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

#	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://www.tnv-agro.ksauniv.ks.ua/archives/143_2025/part_2/12.pdf	186 0 (0.58 %)

Згідно
Гарназі О.М.
19.03.2016

Від: завідуюча кафедри
економіки підприємства
і міжнародного бізнесу
проф. Гарназі О.М.
студентки 5 курсу
групи МЕ-41
спеціальності Е92, Міжна-
родні економічні відносини
Хомич Дани Юрійович
0680468696

Заява

Прошу затвердити тему кваліфікаційної
роботи „Роль міжнародної економічної спів-
праці у розвитку аграрного сектору України
в умовах глобалізації.”

Керівником кваліфікаційної роботи прошу
призначити Нікітєнка Дмитра Валерійовича,
професора кафедри економіки підприємства
і міжнародного бізнесу.
16.03.2016

Не заперечую

Нікітєнко Д.В.
16.03.2016